

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE PROGRAMI

**TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIMIN ÖNEMİ ve MALİ
DESTEKLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamdi Furkan GÜNAY

MAYIS- 2017

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE PROGRAMI

**TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIMIN ÖNEMİ ve MALİ
DESTEKLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamdi Furkan GÜNAY

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet TUNÇER

MAYIS-2017

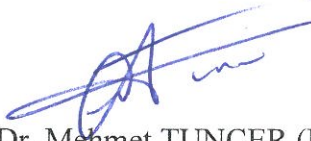
TRABZON

ONAY

Hamdi Furkan Günay tarafından hazırlanan Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Tarımın Önemi ve Mali Destekler Bağlamında İncelenmesi adlı bu çalışma 05.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (*oybirliği /oyçokluğu*) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet TUNÇER (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Nagihan BİRİNCİ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Hamdi Furkan GÜNAY
11.05.2017

ÖNSÖZ

“Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Tarımın Önemi ve Mali Destekler Bağlamında İncelenmesi” isimli bu çalışma; geçmişten günümüze önemini kaybetmeyen tarım sektörünün Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ve Türkiye’deki boyutunun ve sektöre yönelik mali desteklerin incelenmesi amacıyla Karadeniz Teknik Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, başından bu yana bana desteğini esirgemeyen ve çalışmanın her safhasında yardım ve önerileriyle beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Mehmet TUNÇER’e teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, çalışmanın tüm aşamalarında manevi destekleriyle bana çalışma şevki aşıl原因, öncelikle canım ailem; annem, babam, ablam ve ağabeyime, ardından tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Mayıs, 2017

Hamdi Furkan GÜNAY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	X
TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII

GİRİŞ.....	1-2
------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARIMSAL FAALİYET KAVRAMI VE TARIMIN ÖNEMİ.....	3-26
1.1. Tarım.....	3
1.2. Tarımsal Üretim.....	5
1.2.1. Bitkisel Üretim.....	5
1.2.2. Hayvansal Üretim.....	5
1.2.3. Tarım Sanatları-Tarım Ürünlerinin İşlenmesi.....	6
1.3. Tarımın Tarihsel Gelişimi.....	6
1.4. Tarımsal Üretim Faktörleri.....	8
1.4.1. Tarımsal Üretim Faktörü Olarak Doğal Kaynaklar.....	9
1.4.2. Tarımsal Üretim Faktörü Olarak Emek.....	10
1.4.3. Tarımsal Üretim Faktörü Olarak Sermaye.....	11
1.5. Tarımsal Üretim Özellikleri.....	12
1.5.1. Üretim Doğal Koşullara Bağımlılığı.....	12
1.5.2. İş ve Aile Yaşantısının Bütünlüğü.....	13
1.5.3. Risk ve Belirsizliklerin Çokluğu.....	13
1.5.4. Talep ve Arz Esnekliklerinin Düşüklüğü.....	14
1.5.5. Üretim Dönemsel Olması.....	15
1.5.6. Piyasa ile İlişkinin Zayıflığı.....	15
1.5.7. İş Bölümü ve Uzmanlaşmaya Gidilememesi.....	16
1.5.8. Konjonktür Hareketlerinden Etkilenmenin Farklı Olması.....	17
1.6. Tarımsal Faaliyetten Beklenen İşlevler.....	18

1.6.1. Toplumun Besinsel Gereksinimlerini Sağlama İşlevi.....	18
1.6.2. Sanayi Sektörünü Destekleme İşlevi.....	19
1.6.3. Ekonomik Kalkınma Açısından İşlevi.....	22
1.6.4. Toplum Sağlığı ve Ruhsal Dengeye Hizmet.....	24
1.6.5. Tarımın Stratejik Önemi.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ TARIM SEKTÖRÜ ve SEKTÖRE YÖNELİK MALİ DESTEKLER.....	26-65
2.1. İstatistiklerle Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörü.....	26
2.1.1. Tarımsal Alanlar.....	27
2.1.2. Tarımsal Nüfus.....	28
2.1.3. Tarımsal Üretim ve Verimlilik.....	29
2.1.4. Tarımsal Üretim Değerleri.....	30
2.1.5. Tarımsal İstihdam.....	31
2.1.6. Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı.....	32
2.1.7. Tarım Sektörü ve Dış Ticaret.....	33
2.2. Tarım Sektörüne Mali Destek.....	33
2.3. Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikası.....	34
2.3.1. OTP'nin Amaçları ve Uygulamadaki Zorluklar.....	35
2.3.2. Ortak Tarım Politikasının Uygulanması.....	37
2.3.2.1. Birlik İçi Piyasa Düzeni ve Fiyat Politikası.....	38
2.3.2.2. Birlik Dışı Ülkelerle Ticarete Uygulanan Fiyat Politikası.....	38
2.3.3. Ortak Tarım Politikasının Finansmanı.....	39
2.3.4. Ortak Tarım Politikasının Sonuçları ve Politikaya Yöneltilen Eleştiriler.....	40
2.4. Avrupa Birliği'nde Tarımsal Destek Politikası.....	43
2.4.1. Doğrudan Ödemeler.....	43
2.4.2. Piyasa Önlemleri.....	44
2.4.3. Kırsal Kalkınma Destekleri.....	44
2.5. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi.....	46
2.5.1. AB Bütçesi Kaynağı Olarak Tarım Sektörü Vergilemesi.....	47

2.5.1.1. Fransa.....	50
2.5.1.2. İngiltere.....	52
2.5.1.3. Almanya.....	54
2.5.1.4. İtalya.....	55
2.5.1.5. İspanya.....	57
2.5.1.6. Hollanda.....	58
2.5.1.7. Polonya.....	59
2.5.1.8. Yunanistan.....	61
2.6. Avrupa Birliği'nde Tarımsal Vergi Uyumlaştırması.....	62
2.5.1. Gelir Vergisinde Uyumlaştırma.....	62
2.5.2. Katma Değer Vergisi Uyumlaştırması.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE TARIMIN ve TARIMSAL DESTEKLERİN AB KARŞISINDAKİ DURUMU.....	65-92
3.1. Türkiye'de Tarım Sektörünün Boyutları.....	65
3.1.1. Tarımsal Alanlar.....	66
3.1.2. Tarımsal Nüfus ve İşgücü.....	67
3.1.3. Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı.....	69
3.1.4. Tarımın Dış Ticarete Olan Katkısı.....	70
3.1.5. Tarımın Diğer Sektörlere Olan Katkısı.....	71
3.1.6. Tarımsal Üretim Değerleri.....	71
3.1.7. Tarımsal Üretim ve Verimlilik.....	72
3.2. Türkiye'de Tarımın Genel Problemleri.....	73
3.3. Türkiye'de Tarım Sektörüne Yönelik Destek Uygulamaları.....	74
3.3.1. Pazar Fiyat Desteği.....	74
3.3.2. Girdi Maliyetlerinin Düşürülmesi.....	75
3.3.3. Teşvik Primi Uygulaması.....	75
3.3.4. Tazminat Ödemeleri.....	76
3.3.5. Doğrudan Gelir Desteği.....	76
3.3.6. Alan Bazlı Destekler.....	77
3.3.7. Fark (Prim) Ödemeleri.....	78

3.3.8. Telafi Edici Ödemeler.....	78
3.3.9. Tarım Sigortası Ödemeleri.....	79
3.3.10. Kırsal Kalkınma Destekleri.....	79
3.3.11. Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı Destekleri.....	80
3.3.12. Hayvancılık Destekleri.....	80
3.4. Türkiye’de Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi.....	83
3.4.1. Zirai Kazanca Yönelik Gelir Vergisi.....	83
3.4.2. Tarım Kesimindeki Nüfusun Tükettiği Mal ve Hizmetlerin Vergilendirilmesi.....	85
3.5. Tarım Sektörüne Yönelik Vergilemenin Avrupa Birliği Uygulamasına Uyumu.....	85
3.5.1. Gelir Vergisinin Değerlendirilmesi.....	86
3.5.2. Katma Değer Vergisinin Değerlendirilmesi.....	86
3.5. Türkiye’de Tarıma Yönelik Mali Destek Uygulamasının OTP ile Karşılaştırılması.....	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	92
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	105

ÖZET

Tarım sektörü insanoğlu için zorunlu gıda maddelerinin sağlanması, toplum sağlığı, sosyo-ekonomik kalkınma, yeterli ve dengeli beslenme gibi konulara hizmet etmektedir. Tarım sektörü gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan her ülke için stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle tarım, geçmişten günümüze ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli görevler üstlenmiş ve gelecekte de bu görevleri üstlenmeye devam edeceği tahmin edilmektedir.

Tarımsal destekler her ülke ve ülke grupları için önem taşımaktadır. Ülkelerin ekonomik durumlarına, gelişmişlik düzeylerine ve çıkarlarına göre değişiklik gösteren tarımsal destekler; rekabet gücü, üretimde verimlilik, uygulanan tarımsal politikalarda etkinlik ve çiftçilerin yaşam standartları gibi konulara katkıda bulunmaktadır. Avrupa Birliği tarım sektörünün sahip olduğu önemin bilinciyle uzun yıllardır tarımsal çalışmalar yapmaktadır. Bu nedenle günümüzde tarımsal destekler Avrupa Birliği politikaları içinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye’de tarım sektörünün ekonomi ve istihdamdaki payı dikkate alındığında, tarımsal desteklerin önemi Türkiye için de açıkça anlaşılmaktadır. Geçmişten günümüze Türkiye’de çeşitli şekillerde uygulanan tarımsal destekler AB’ye üyelik sürecinde gündemi meşgul eden konulardan biri olmuştur. Bu noktadan hareketle bu tez; Türkiye ve Avrupa Birliği’nde tarımsal destekleme politikalarını incelemeyi ve bu ikisinin karşılaştırılması suretiyle Türkiye’de tarım sektörüne yönelik mali desteklerin değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Avrupa Birliği’nde Tarım, Ortak Tarım Politikası, Türkiye’de Tarım, Tarımsal Destekler

ABSTRACT

The agricultural sector serves issues such as the provision of essential foodstuffs for the humankind, community health, socio-economic development and adequate and balanced nutrition. The agriculture sector has strategic importance for both developed and developing countries. For this reason, the agriculture sector has important tasks in the economic and social development of countries from past to present and is expected continue undertake these tasks in the future.

Agricultural support is important for every country and group of countries. Agricultural supports, which varies according to economic conditions, development levels and interests of countries, contribute to issues such as competitiveness, efficiency in production, efficiency in applied agricultural policy, and living standards of farmers. The European Union has been carrying out agricultural studies for many years with the consciousness of importance of agriculture.

When Turkey's share of the agricultural sector in economy and employment is taken into consideration, the importance of agricultural supports is clearly understood for Turkey. The agricultural supports that have been applied in various forms in Turkey from past to present, it is current issue in the EU accession process. From this point of view, this thesis aims to examine the support policies in Turkey and the European Union and evaluate the financial support for the agricultural sector in Turkey by comparing the support policies in Turkey and the EU.

Keywords: Agriculture, Agriculture in EU, Common Agricultural Policy, Agriculture in Turkey, Agricultural Supports

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Avrupa Birliği Tarımsal Arazi Miktarı.....	26
2	AB Ülkelerinin Tarımsal ve Toplam Nüfusuna İlişkin Tablo.....	27
3	Avrupa Birliği Tahıl Üretimi ve Verimliliği.....	28
4	AB Ülkeleri Tarımsal Üretim Değerleri.....	29
5	Avrupa Birliği'nde Tarımsal İstihdam.....	30
6	Avrupa Birliği Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı.....	31
7	AB Ülkeleri Tarımsal Ürün İhracat/İthalat ve Dış Ticaret Dengesi.....	32
8	AB Ülkeleri Tarımsal Üretim Yönelik Sübvansiyon.....	33
9	AB'de Bütçe ve Tarımsal Harcamaların Gelişimi.....	38
10	AB Üyesi Ülkelere Göre OTP Harcamaları.....	44
11	Avrupa Birliği'nde Toplam ve Tarımsal Vergi Geliri.....	46
12	Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörü Vergi Yüğü.....	47
13	Türkiye'de Tarım ve Orman Alanları.....	62
14	Türkiye'de Genel ve Tarımsal Nüfusun Gelişimi.....	63
15	Türkiye'de Ekonomik Yönden Aktif Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı...64	
16	Türkiye'de Cari Fiyatlarla GSYH ve Tarımın Payı.....	65
17	Türkiye'nin Toplam ve Tarımsal Dış Ticareti.....	66
18	Türkiye'de Tarımsal Üretim Değerleri.....	68
19	Türkiye'de Tahıl Üretimi ve Verimliliği.....	68
20	Türkiye'de Alan Bazlı Tarımsal Destekleme Ödemeleri.....	73
21	Türkiye'de Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı.....	77

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB : Avrupa Birliği
- ÇATAK : Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması
- DEİK : Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
- DGD : Doğrudan Gelir Desteği
- FAO : Gıda ve Tarım Örgütü
- FEOGA : Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
- GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi
- GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- GTHB : Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
- GVK : Gelir Vergisi Kanunu
- IMF : Uluslararası Para Fonu
- KDV : Katma Değer Vergisi
- NILF : Norwegian Agricultural Economics Research İnstitute
- OAİB : Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği
- OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
- OTP : Ortak Tarım Politikası
- ÖTV : Özel Tüketim Vergisi
- TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
- TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
- WHO : Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Halk arasında tarım; gerekli ve yararlı bitkileri yetiştirmek ve ürün elde etmek amacıyla toprak üzerinde yapılan çalışmaların tümü olarak bilinmektedir. İlk çağlardan günümüze önemini kaybetmeyen tarımsal faaliyetler, dünyanın bugünkü düzeyine erişebilmesinde büyük rol oynamıştır. Tarımın, insan hayatının temel gereksinimi olan gıda ile doğrudan ilişkisi, gelişmiş ve gelişmekte olan her ülke için tarımı, üzerinde dikkatle durulması gereken bir sektör kılmıştır. Buna göre; tarımsal faaliyetlerin dünyada yaşayan milyarlarca insanın geçim kaynağı olması, tarım sektörüne yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal nitelikli boyutlar yüklemektedir.

Tarımın ülke ekonomilerine istihdam yaratma, besin kaynağı ve sanayiye ham madde oluşturma gibi önemli faydaları bulunmaktadır. Bu yüzden tarım, Roma Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana, Avrupa Birliği'nde de ağırlıklı ve temel bir politika alanı olmuştur. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası (OTP) oluşturulmuş ve bu politikanın geliştirilmesi adına çalışmalara süreklilik kazandırılmıştır. Uzun yıllardır Avrupa Birliği'ne dahil olmak adına çalışmalar yapan Türkiye için de, Ortak Tarım Politikası'na uyum hayli önem arz etmektedir. Bu çalışmalar kapsamında önem verilmesi gereken diğer başlıklar, tarıma mali destekler ve sektörün vergilendirilmesi olmaktadır.

Tarım sektörünün doğa koşullarına bağımlılığı, tarımsal ürünlerde talebin fiyat esnekliğinin düşüklüğü, risk ve belirsizliklerin fazlalığı gibi birtakım özellikler sektörün evrensel nitelik gösteren ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olan özellikleridir. Bu özellikler aynı zamanda tarım sektörünün korunması ve desteklenmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Bahsedilen dezavantajlı özellikler nedeniyle dünyada her ülke tarım sektörüne yönelik destekler içeren tarımsal politikalar hazırlamaktadırlar. Tarımsal hedeflerine büyük ölçüde ulaşmış Avrupa Birliği'nde, Ortak Tarım Politikası kapsamında uygulanan mali destekler AB bütçesi içinde geniş yer tutmaktadır. Türkiye de tarım sektörün sahip olduğu bu önemin bilinciyle Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana sektörü çeşitli yollarla desteklemiştir.

Türkiye ve AB tarımının mali destek politikaları doğrultusunda incelenmesi üzerine hazırlanan bu çalışma, Türkiye'deki tarımsal destek politikalarının OTP'ye uyum gereği çerçevesinde değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Tarımın Avrupa Birliği ve Türkiye'deki boyutları ve tarım sektörünü ilgilendiren vergiler çerçevesinde araştırmaları da kapsayan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tarımın özellikleri ve tarımın tüm dünyadaki önemi genel hatlarıyla incelenmiş, ikinci bölümde ise Avrupa Birliği'nde tarım sektörünün boyutları ve Ortak Tarım Politikası üzerinde durulduktan sonra bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki tarım sektöründe uygulanan mali destekler ve sektörü ilgilendiren vergiler ele alınacaktır. Son bölümde ise; Türkiye'deki tarım sektörü aynı doğrultuda incelendikten sonra Türkiye'deki tarım politikası ve tarım sektörüne yönelik mali destek Avrupa Birliği'ndeki uygulama çerçevesinde incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARIMSAL FAALİYET KAVRAMI VE TARIMIN ÖNEMİ

Tarihsel süreçte gelişimin ilk ayağını oluşturan tarım, milletlerin ekonomik aktivitelerinin artması ve farklı sektörlerin ortaya çıkmasıyla önemini kaybetmiştir. Gelişmiş ülke deneyimlerinin de ortaya koyduğu üzere, gelişme sürecinin ilk aşamalarında ekonominin öncü sektörü olan tarım, gelişmenin ilerleyen safhalarında bu konumunu nispi olarak yitirmekte, zamanla ikincil hatta üçüncül sektör konumuna gelmektedir. Genel itibarıyla yaşanan bu değişime rağmen, tarım özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırsal alanlarında yaşayan insanların hayatlarını sürdürmeleri açısından temel sektör olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Bunun yanında, tarım sektörü ekonomik kalkınma sürecinde önemli işlevler taşımaktadır. Söz konusu işlevler başlıca; beslenme için gerekli gıda maddeleri üretiminin temini, sınai ürünlere talep yaratılması, sınai üretim yapabilmek için gerekli hammadde temini, sermaye ve emeğin sağlanması, ülkelerin döviz gereksiniminin giderilmesi vb. olarak sıralanabilir. Bütün bu işlevlerinden dolayı, tarım, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde üzerinde dikkatle durulması gereken bir sektör olarak nitelendirilmektedir.

1.1. Tarım

Tarım dar anlamıyla bitkisel ve hayvansal üretim olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir açıdan bakıldığında ise tarım; tarımsal ürünlerin işlenmesi, girdilerin üretimi ve temini, ürünlerin pazarlanması gibi birçok faaliyeti barındırmaktadır (Gürler, 2008:1). Türk Gelir Vergisi Kanunu ise tarımsal faaliyeti daha geniş ele alarak; arazide, deniz, göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yolları ile veya doğrudan tabiattan istifade etmek suretiyle, bitki, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanması, avcılar ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya bu mahsullerden sair şekilde faydalanma olarak tanımlamıştır (Gelir Vergisi Kanunu [GVK], 1960:madde 52).

İnsanlığın ilk çağlarından bu yana tarım, üretim faaliyetleri ve toprak mülkiyeti açısından birçok evre geçirmiştir. Toplayıcılık ve avcılık ile başlayan tarımsal faaliyetler, teknolojinin ve bilginin kullanıldığı uzmanlaşmış işletmeciliğe kadar birçok değişim evresi yaşamıştır. Bu süreç içerisinde tarımın ilk önce Asya’da, sonra Afrika ve Avrupa ve son olarak ise Amerika’da ortaya çıktığı sanılmaktadır. İnsanın en temel gereksinimlerinden birinin gıda olması, insanın olduğu her yerde tarımsal faaliyeti de beraberinde getirmiştir. Beslenme ve tarımsal ürünlerden yararlanma şekilleri farklılık gösterebilmektedir (Direk, 2012:46).

Tarım ilk çağlarda olduğu gibi bugün de en önemli üretim kollarından biridir ve birçok ülke için tarım ekonomik hayatın kilit taşı olarak görülmektedir. Tarımın önemi başlıca şu sebeplerden ileri gelmektedir:

1. Tarım insan yaşamı için zorunlu gıda maddelerini üretir. Günümüzde bazı ham maddelerin suni üretimi mümkünse de, sentetik gıdalar henüz icat edilmemiştir (Aksöz, 1972:9).
2. Tarım ülke nüfusunun büyük bir kısmına iş temin etmektedir. Her ne kadar, tarımda çalışan nüfusta 1995’ten günümüze İngiltere’de %2’den %1’e, Türkiye’de %43’ten %22’e, Avrupa Birliği ülkelerinde ise %9’dan %4’e kadar bir düşüş olsa dahi hâlâ daha birçok ülkede tarımda çalışanların oranı diğer sektörlerden yüksektir (World Bank, 2014a).
3. Son yıllarda payı düşmekle beraber, birçok ülkede milli gelirin büyük kısmı tarımdan temin edilmektedir. Tarımın milli gelire katkısı 1995’ten günümüze, İngiltere’de %1 dolaylarında seyretmiş, Türkiye’de %18’den %7’e kadar düşmüştür. AB ülkelerinde %2 seviyesindeki oran, Orta Afrika Cumhuriyeti’nde %58, Etiyopya’da %42’dir (World Bank, 2014a).
4. Tarım sanayinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Tarım sektörü sanayi kesimine ham madde sağlarken, aynı zamanda sanayi ürünleri için de pazar oluşturur. Geçmişten günümüze az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesinde tarım ürünleri ihracatından elde edilen döviz büyük önem taşımaktadır (Aksöz, 1972:9).

1.2. Tarımsal Üretim

Üretim denince ilk akla gelen şey, insanın yaşaması için gerekli maddeleri elde etmesi sürecidir. Geniş anlamda üretim ise, insanların ellerindeki kaynakları ihtiyaçlarını karşılayacak biçime dönüştürmek veya fayda veren mal yaratmak, malın faydasını artırmak olarak tanımlanmaktadır. Bir mala fayda kazandırmak ya da malın faydasını artırmak ise, o malın şeklini değiştirmek, kullanım zamanı ve yerini değiştirmek ya da mülkiyetini değiştirmek yoluyla mümkün olmakta ve bu da üretimi geliştirmekte ve çeşitlendirmektedir (Dernek, 2006:1).

Tarımsal üretimin üç şekli bulunmaktadır. Bunlar bitkisel üretim, hayvansal üretim ve tarım sanatlarıdır.

1.2.1. Bitkisel Üretim

Bitkisel üretim, toprakla uğraşmak, her türlü bitkiyi usulüne uygun olarak yetiştirerek ürün almak, bitkisel üretimle meşgul olmaktır. Bitkisel üretim kendi içinde tarla bitkileri ve bağ-bahçe tarımı olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarla bitkileri kapsamında; tahıllar, baklagiller, sanayi bitkileri ve yumru bitkileri, bağ-bahçe tarımı kapsamında ise; meyve, sebze, bağcılık, zeytincilik ve süs bitkisi yetiştiriciliği yer almaktadır (TOBB, 2013:3).

1.2.2. Hayvansal Üretim

Çeşitli ürünleriyle insanlara yararlı olan hayvanların yetiştirilmesi ve üretilmesi faaliyetini ifade etmektedir. Özellikle göçebelik döneminde insanların başlıca geçim kaynağı olan hayvancılık, insanoğlu yerleşik hayata ve tarıma geçtikten sonra da önemini korumuştur. Bugün de hayvancılık tarımın alt sektörlerinden biri olarak önemini devam ettirmektedir. Çünkü et, süt, yumurta gibi hayvansal ürünler insan beslenmesinde değerli gıdalar olup, özellikle protein açısından zengindir (İlseven ve diğerleri, 2014:82). Hayvansal üretim kapsamına giren faaliyetler aşağıdakiler gibidir:

- Büyükbaş hayvancılık (süt ve et sığırcılığı)
- Küçükbaş hayvancılık (koyun ve keçi yetiştiriciliğine dayanır)

- Kumes hayvancılığı (tavukçuluk, tavşancılık)
- Su ürünleri yetiştiriciliği
- Arıcılık
- Alternatif hayvancılık (atçılık, ipek böcekçiliği, kürk hayvancılığı)

1.2.3. Tarım Sanatları - Tarım Ürünlerinin İşlenmesi

Tarım sanatları veya tarım ürünlerinin işlenmesi; bitkisel veya hayvansal ürünleri işleyerek yarı ürün veya tam işlenmiş ürün haline getirmek ve ürüne yeni değer katmaktır. Tarım ürünlerinin işlenmesine ziraat sanatları da denmektedir. Bitkisel ve hayvansal ürünlerin şekillerini değiştirerek onları daha faydalı hale getirme işlemi bir sanat olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamdaki faaliyetler:

- Gıda sanatları (un sanayi, şeker sanayi, yağ sanayi, meyve ve sebze işleme sanayi)
- İçki sanatları (bira, şarap, maya vb)
- Köy el sanatları (dokuma, boya vb)

Bu sıralamaya bazı durumlarda ormancılık ve su ürünleri faaliyetleri de eklenmektedir (Dernek, 2006:3).

1.3. Tarımın Tarihsel Gelişimi

Tarım; ülke nüfusunun beslenmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, sanayiye sermaye aktarması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak katkısı, biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkıları nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez ve gıda üretiminin güvenliği nedeniyle de stratejik bir sektör niteliğindedir. İnsanoğlunun var oluşundan günümüze kadar tarım sektörü, üretim faaliyetleri ve toprak mülkiyeti açısından çeşitli evreler geçirmiştir. Avcılık ve toplayıcılık dönemi ile başlayan tarımsal faaliyetlerin yerini günümüzde, bilgi ve teknolojinin kullanıldığı uzmanlaşmış ve planlı tarım işletmeciliği almıştır. İnsanların topraktan ve hayvandan yararlanma süreci geçmişten günümüze çeşitli dönemlerden oluşmaktadır. Bu dönemler; toplayıcılık, av ve balıkçılık, ilkel ziraatçılık, geçimlik tarım, uzmanlaşmış tarım

ve modern tarım olmak üzere çeşitli aşamalara ayrılabilir. Bu aşamaları aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür (Doğan ve diğerleri, 2015:31):

- Bu dönemlerden ilki toplayıcılık dönemidir. Bu dönemde insanlar, içgüdülerinin etkisiyle açlıklarını giderecek ürünleri toplamışlardır. Yani bu dönemde insanlar, başlangıçta sadece tabiatın kendiliğinden sunduğu kaynaklarla geçinmekteydiler. Bu dönemde, küçük ve büyük baş hayvanlar ikinci derecede rol oynarken, beslenmede bitkisel ürünlerden kökler, yumrular, meyveler ve hayvansal ürünlerden solucanlar, yengeçler, yılanlar ve böceklerden faydalanılmaktaydı.
- Bir sonraki dönem ise av ve balıkçılık dönemidir. Bu aşamada insanoğlu geçimini avcılık yaparak sağlamıştır. İnsanlar hayvanları yakalayabilmek ve yakaladığı hayvanları yiyebilmek için çeşitli aletler yapmışlardır. Bu dönemde insanlar zorunlu olarak hayvanların göç mevsimlerini takip ederek, hayvanların bulunduğu bölgelere gitmiş, diğer bir ifade ile göçebe olarak yaşamıştır. Bu süreç içerisinde ise insanlar hayvanları daha yakından tanımaya başlamıştır. Daha sonra ise insanoğlu göçebe olarak yaşamaktan yorulmuş ve öncelikle kümes hayvanları olmak üzere koyun, keçi, at, eşek gibi hayvanları evcilleştirerek göçebelik yaşam tarzından vazgeçmeye başlamıştır.
- Diğer bir dönem ilkel ziraatın olduğu dönemdir. İnsanoğlunun geçimini sağlama amacı ile bulunduğu çevreden topladığı ve depoladığı bitki, yumru, kök ve tohum gibi çeşitli besinler, depolama yerlerinde toprağa düşmüş ve farkında olmadan yeni ürünler yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu safhada ilkel ziraat dönemi başlamıştır. Daha sonra ise insanoğlu elle, sopayla, ocak açma suretiyle ve çapa ile dikim olmak üzere farklı zamanlarda ve farklı şekillerde ilkel ziraatı yapmaya devam etmiştir.
- İlkel ziraat dönemini geçimlik tarım takip etmiştir. Bu aşamada çeşitli bitki, kök ve tohumlar aracılığı ile yeni bitkiler yetiştirmeyi öğrenen insanlar, yetiştirdikleri bitkilerin büyük bir bölümü ile beslenmiş, bir kısmını depolamış, bir kısmını ise başkaları ile takas yoluna giderek ilkel ekonomik faaliyetlerin başlanmasına öncü olmuştur.
- Uzmanlaşmış tarım döneminde; belirli bitkisel ürünlerde, uzmanlaşmış tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü bir dönem olmuştur. Bitkisel ürünlerin

çeşitli üretim tekniklerine göre üretildiği bu dönemde, çiftçiler belirli bir tür ürün yetiştirme faaliyetlerini sürdürdüğü gibi meyvecilik ve sebzeçilik gibi tarımın ana kolları itibarıyla de tarımsal faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

- Son dönem ise modern tarım dönemidir. Bu dönem; günümüzde değişen mühendislik, teknoloji, biyoloji ve tarım ile ilgili diğer bilim dallarının ve uzmanlaşmış ziraat mühendisliği bilgisinin etkin olarak kullanıldığı dönemdir. Modern tarım; sulama, gübreleme, tohum ıslahı ve makine kullanımı gibi çeşitli yöntemler sonucunda birim alanda en yüksek verim ile en yüksek geliri elde etmeyi amaçlamaktadır.

Tüm bu süreçlerden anlaşıldığı üzere, tarım, insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için doğada kendiliğinden bulunan ürünleri toplaması ile başlamıştır. Daha sonraki oldukça uzun süren dönemlerde tohumun ekim-dikimi yapılmış, ürünlerin hasadı, hayvanların otlatılması ve toprağa bağlı üretim faaliyetlerinin çeşitlenmesiyle yerleşik düzene geçilmiştir. En başta bireyler kendi gereksinimleri çerçevesinde üretim faaliyetinde bulunurken, üretimin çeşitlenmesiyle, ürünler başkalarınınkiyle değiştirilmiş ve böylece pazar üretimi gelişmiştir. Pazar üretiminin doğmasıyla tarım üretimi de gelişmiş, farklı üretim kolları ve farklı ürün çeşitleriyle, piyasa arzuları çerçevesinde ulusal ve uluslararası pazar için üretim yapılmaya başlanmıştır.

1.4. Tarımsal Üretim Faktörleri

Firmaların mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmek için kullanmak zorunda oldukları her unsur üretken kaynaklar veya üretim faktörleri olarak adlandırılır. Klasik görüşe sahip ekonomistler, doğal kaynaklar, emek ve sermaye olmak üzere üretimde üç faktörün olduğunu ifade etmişlerdir. Payları zamansal ve mekânsal olarak değişmekle birlikte, herhangi birinin kullanımı diğerinin de miktarına bağlı olan bu faktörler hala tarımsal üretimde girdi bağlamında geçerliliğini korumaktadır (Capstick, 1970:18).

Geleneksel yapıdaki bir tarım sektöründe, toprak ve iş gücü asli girdiler olmaktadır. Bu girdilerin üretimdeki payı bir üretim faktörü olan sermaye mallarının payından yüksektir. Tarım, diğer sektörler ile karşılaştırıldığında, emek yoğun üretim tekniklerinin uygulandığı bir sektördür. Fakat günümüzde ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile birlikte

tarımsal yapılar da bir değişiklik görölmektedir. Üretimde toprak ve işgücünün payı göreceli olarak azalmakta sermayenin payı ise giderek artmaktadır. Ekonomi gelişirken tarımın ekonomi ile bütünleşmesi artmakta, böylece tarım piyasaya daha fazla ürün sunmakta ve diğer sektörlerden de daha fazla girdi satın almaktadır (Doğan ve diğerleri, 2015:37).

1.4.1. Tarımsal Üretim Faktörü Olarak Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar; tarih boyunca toplumların kalkınmasında önemli rol oynamış olan maden, petrol, su, orman, tarım ve hayvancılık gibi, yaşam için gerekli hammaddelerin elde edildiği doğadan temin edilen varlıklar olarak ifade edilmektedir. Bunlar başlıca; su, enerji, hava ve topraktır (Zanbak, 2012:1).

Dünya su tüketiminin %65'i tarımda gerçekleşmektedir. Toplam su tüketiminde endüstrinin payı %25, ev ve işyeri gibi yerlerde kullanımın payı ise %10 civarındadır. Dolayısıyla ilk çağlardan itibaren tarımsal faaliyetin sürekliliği için su, en vazgeçilmez doğa kaynak olarak önemini korumuştur. Su miktar ve kalitesinin korunması, yüzey ve yeraltı sularının kirlenmesinin önüne geçilmesi ve yanlış sulama sistemlerine bağlı olarak ortaya çıkan su kaybının önlenmesi, sürdürülebilir tarım açısından önemli konulardır (İkincikarakaya ve diğerleri, 2013:107).

Modern tarımın en yoğun olarak kullandığı doğa kaynaklardan biri de enerjidir. Petrol gibi tarımda yoğun olarak kullanılan enerji kaynaklarının tabiatla sınırsız miktarda olduğu düşüncesiyle dikkatsiz bir şekilde kullanılması endişe verici bir durumdur. Buna bağlı olarak, sürdürülebilir tarımda yenilenemeyen enerji kaynakları yerine, yenilenebilir kaynakların daha yoğun kullanımı tavsiye edilir (İkincikarakaya ve diğerleri, 2013:107).

Birçok tarımsal aktivite hava şartlarından önemli ölçüde etkilenir. Duman, toz, kimyasal ilaçların havada bıraktığı artıklar, trafik kalıntıları vb. gibi hava şartlarını bozan unsurlar tarımsal faaliyeti olumsuz yönde etkiler. Bitki, hayvan ve insan sağlığının korunması ve sürekliliği açısından bu negatif etkileri engellemek gerekir (Tan, 2004:2).

Tarımsal faaliyetin gerçekleştiği diğer bir doğal kaynak topraktır. Günümüzde erozyon sonucunda toprak kaybı, yanlış tarımsal faaliyetler sonucu toprağın yorulması, topraktaki bitki besin elementlerinin kaybedilmesi ve tarım arazilerinin maksat dışı kullanımı tarımı riske atan faktörlerdendir. Toprağın kısa dönemli kâr beklentisiyle yorucu bir şekilde kullanılması yerine koruyucu tedbirler alınması önemlidir (İkincikarakaya ve diğerleri, 2013:107).

Tarım sektörü doğa ile iç içe bir sektördür. Doğal faktörlerin etkisi verimliliği doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, çevrenin kirlenmesi, toprak ve su gibi tarım için oldukça önemli olan doğal kaynakların bileşimlerinin değişmesi, tarım ürünlerinin kalite ve miktarlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Öte yandan, tarımsal faaliyetlerin de çevre üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu yüzden, son yıllarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin öncelik verdiği konular arasında çevre bilinci yer almaktadır.

Ekonomideki diğer sektörlere bakıldığında, tarımın hem olumlu hem de olumsuz çevre etkilerine sahip olduğu bilinmektedir. Örneğin bir bölgede tarımın gelişmiş olması, doğal yaşamı, bölgedeki oksijen üretimini ve iklimi olumlu yönde etkilerken, özellikle, intansif¹ tarımın yoğun olduğu bölgelerde inorganik nitrat kirliliği², pestisid kirliliği³ ve tuzluluk problemleri tarımın çevreye verdiği bazı olumsuz etkiler olarak göze çarpmaktadır (Karaer ve Gürlük, 2003:198).

1.4.2. Tarımsal Üretim Faktörü Olarak Emek

Emek veya işgücü, üretimde yer alan ve en basit şeklinden en gelişmiş şekline kadar her türlü üretim faaliyetlerine katılan bir faktördür. Gerçekten de, doğal kaynaklardan yararlanmada emeğe ihtiyaç olduğu gibi, sermayenin meydana getirilmesi noktasında da emek faktörü kendini göstermektedir.

¹ Tarımsal faaliyet sürecinde emeğin az, sermayenin çok kullanıldığı, modern tarım yöntemlerini öngören tarım şekli (Dernek, 2006:64).

² Tarımsal gübre kullanımından dolayı meydana gelen kirlilik.

³ Tarımsal ilaç kullanımından dolayı meydana gelen kirlilik.

İşin veya emeğin kaynağı insandır. Makine ve hayvan işinden de söz edilmekle beraber, aslından bunlar, insanın çalışmasını kolaylaştıran onun iş verimini artıran sermaye unsurlarıdır. Emeğin bir diğer özelliği ise, üretim amacıyla kullanılmasıdır. Gelişigüzel olarak sarf edilen bir enerji ekonomik anlamda emeğin kapsamına girmemektedir. Yapılan işte bir enerji sarfı bulunmakta, bazı işlerde kol veya beden enerjisi kullanılırken, bazı işlerde fikri veya zihni enerji kullanılmaktadır (Karagölge, 1987:79).

Tarım sektöründe ise, emeği ya da işgücünü sağlayan iki kaynak bulunmaktadır. Bunlardan birincisi işletmeci ve çiftçi ailesiyken, diğeri yabancı işçilerdir. Bu noktada, tarımda işgücü kullanımını, diğer üretim faaliyetlerinden ayıran farklar üzerinde durmak gerekir. Tarım dışı faaliyetlerde ücretli emek kullanımı yaygındır. Aile işgücü ile çalışan firmalara pek rastlanmaz. Oysa tarımda emek kullanımını iki farklı şekilde örgütlenmiştir; bir tarafta büyük tarım işletmelerini içeren ticari kesim ücretli işçiyle çalışır, diğer tarafta ise aile işgücü ile çalışan ve ücretli işçi çalıştırmayan köylü aile işletmeleri bulunmaktadır. Ekonominin gelişmesiyle beraber aile emeği kullanımı azalmaktadır. Gerçekten de, özellikle küçük aile işletmelerinde, işletmeyi yöneten ve aynı zamanda bedenen çalışan çiftçi ailesi esasında işçi değildir. Çünkü bilindiği gibi işçi; bir kurum veya patron hesabına çalışan ve emeğini belirli bir bedel karşılığında satan kimsedir. Oysa, çiftçi ve ailesi kendi işletmelerinde çalışmalarını karşılığında herhangi bir ücret almamaktadır (Karagölge, 1987:79).

Tarım sektöründe çalışanları, çalışma sürelerine göre daimi ve geçici, yaş ve cinsiyetlerine göre erkek, kadın ve çocuk işçi, çalışma şekillerine göre kalıcı ve gezici, ücretlerin ödenme şekline göre gündelikçi, aylıkçı, mevsimlik ve yıllıkçı gibi sınıflandırmak mümkündür (Kılıç, 2006:42).

1.4.3. Tarımsal Üretim Faktörü Olarak Sermaye

Sermaye; üretimde kullanılmak için üretilmiş ve üretimi kolaylaştıran malların ve araçların tümü olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal faaliyet sürecinde, doğal kaynaklardan yararlanabilmek için emek yanında sermayeye de ihtiyaç duyulmaktadır. Tarımsal üretim toprak ve işgücünü kullanarak yapılmasının yanında, üretimin verimliliğini artırmak için sermayenin de kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Tarımda sermaye; doğal kaynak olan

bir toprağı bir işletmeye, bir çiftliğe dönüştürmeye yarayan tüm mallardır. Bu nedenle, parayla satın alınan ve tarım yapmak için uygun hale getirilmiş toprak da işletmede arazi sermayesi olarak ele alınmaktadır. Ayrıca alet-makine, hayvan, bina, yem, gübre, tohum ve ilaç ilk akla gelen sermaye mallarıdır. Sermayenin kullanımı, yetiştirilen ürüne göre değişmekte ve buna göre de buğday yetiştirme gibi sermayenin az kullanılmasına ekstansif tarım, pamuk yetiştirme gibi sermayenin çok kullanılmasını gerektiren üretim çeşidine ise, intansif tarım denmektedir. Yani; ekstansif tarım emeğin çok sermayenin az, intansif tarım ise emeğin az sermayenin çok kullanıldığı tarım şeklini ifade etmektedir (Dernek, 2006:64).

1.5. Tarımsal Üretimin Özellikleri

Tarım sektörü, çeşitli besin maddelerini üreten, bu maddeleri işleyerek besin maddelerini çeşitlendiren, bireylerin de bu maddelere olan ihtiyacını karşılayan dolayısıyla toplumların sağlığı ve kalkınması üzerinde önemli etkiye sahip bir sektördür. Bu nedenle tarım sektörü, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir. Bu derece önemli faaliyet kolunun daha iyi tanınmasına imkân vermek amacıyla tarım sektörünün özellikleri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

1.5.1. Üretimin Doğal Koşullara Bağımlılığı

Tarımın doğal ve biyolojik kaynaklardan yararlanılarak yapıyor olması onu doğal koşullara bağlı kılmıştır. Gerçekten de, gerek hayvansal, gerekse bitkisel üretim sürecinde toprak, güneş, hava ve yağış gibi doğal kaynaklardan yararlanmak gerekmektedir. Dolayısıyla, tarımsal üretimin çeşit ve miktarını belirlemede toprak ve iklim koşulları son derece etkili olmaktadır. İnsanın doğal kaynaklara müdahalesi ise sınırlıdır ve ekonomik değildir. Öte yandan, tavukçuluk, sütçülük gibi üretimler kapalı ortamlarda, kısmen de olsa doğal koşullardan bağımsız yapılabilmektedir (Dernek, 2006:3).

Doğal şartlara bağlılık, tarımın en önemli özelliklerinden biridir. Çeşitli tarımsal ürünlerin verimli şekilde yetiştirilebilmesi için, belirli iklim ve toprak şartlarının mevcut olması gerekmektedir. Örneğin çay, yağışlı ve aynı zamanda bulutlu bir iklimde verimli olduğu halde, tütün ise humuslu ve su tutmayan topraklarda iyi yetişir. Ayrıca, değişik

iklim koşullarında yetiştirilen aynı ürünün verimi ve kalitesi de farklı olabilir. Örneğin Malatya’da yetiştirilen kayısı ile Aydın’da yetiştirilen incir farklı bölgelerde yetiştirilenlerden daha kalitelidir (Dernek, 2006:3).

1.5.2. İş ve Aile Yaşantısının Bütünlüğü

İş ve aile yaşantısının bütünlüğü, aile temelli tüm tarımsal faaliyetleri kapsar ve kırsal kalkınmanın hemen her alanıyla bağlantılı bir nitelik göstermektedir. Bu ilişki özellikle, bir aile tarafından yönetilen ve işletilen, kadınlar ve erkekler dahil olmak üzere, ağırlıklı olarak ailesel işgücüne dayalı tarım, ormancılık, balıkçılık, meracılık ve su ürünlerine yönelik üretim faaliyetlerini organize eden yapı olarak tanımlanan aile çiftliklerinde kendini göstermektedir (TKDK, 2014:15).

Tarımsal faaliyetler kimi zaman bir meslekten ziyade bir yaşam biçimi olarak kendini göstermektedir. Çiftçi toprağın üstünde serbestçe yaşar ve kendi tüketimi, hayatının idamesi için üretim yapar. Dolayısıyla toprak bir çiftçi için hem bir yaşam alanı, hem de bir üretim faktörüdür. Bu nedenledir ki, tarımsal üretimde emek yabancı işçi tedarikiyle değil, aile içindeki nüfus varlığıyla sağlanır. Böylece ailenin emeği tarımsal üretim sürecinde kullanılmış olur. İşgücünün yeterli olmadığı durumlarda dışarıdan ücretli ve geçici işçi tutulması yoluna gidilmektedir.

1.5.3. Risk ve Belirsizliklerin Çokluğu

Tarımın doğal iklim ve şartlara son derece bağlı oluşu onu risk ve belirsizliklere açık hale getirmektedir. Tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlı olması, iklim ve toprak faktörleri başta olmak üzere tarımsal üretimi etkileyen risk ve belirsizliklerin de nedenidir. Risk, normal koşullarda üretimde meydana gelebilecek kayıp veya zarardır. Riskin meydana gelme olasılığı istatistiksel yöntemlerle ve belirli bir olasılıkla tahmin edilebildiğinden, risk objektif bir olaydır. Sözcüğümlü, kırılmadan ileri gelen yumurta kayıpları, yumurta tavukçuluğunda karşılaşılan ve yaklaşık olarak tahmin edilebilen bir risktir. Tarımsal faaliyetlerde insanların karşılaştıkları başlıca riskler ise; ölüm, yaşlılık, hastalık, kaza, işsizlik ve üçüncü şahısların neden olduğu hasarlardır. Belirsizlik ise, gelecekte meydana gelme olasılığı istatistiksel yöntemlerle önceden tahmin edilemeyen

sübjektif bir olaydır. Bu nedenle, belirsizliği önceden tahmin etmek olanaksızdır. Tarımsal üretimde belirsizliğe neden olan başlıca olaylar; kuraklık, sel, don, yangın, hastalık ve zararlı böceklerdir. Tarım dışı sektörlerin karşılaştığı belirsizlikler sigorta ile karşılanabilmektedir. Ancak tarımsal üretimde karşılaşılan bütün risk ve belirsizlikleri sigorta ettirmek maliyet açısından güçtür. Bu nedenle tarım ürünleri genelde dolu, sel ve yangın gibi bazı risklere karşı sigortalanabilmektedirler. Hâlbuki, bunların dışında kuraklık, hastalık, zararlılar, kalite kaybı vb. daha birçok riskler bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bile bütün tehlikelere karşı sigorta ender uygulanır (Gaytancıoğlu, 2009:12).

Risk ve belirsizlikleri azaltmak adına ürün sigortası yaptırmak yanında, işletmede tek bir üretim faaliyeti yerine birden fazla üretim faaliyeti yürütmek yararlı olabilmektedir. Ürün çeşidini artırılarak, herhangi bir tarımsal üretim alanında meydana gelen kayıplar telafi edilebilmektedir. Yine, sulama vb. üretim teknolojilerini geliştirmek, risk ve belirsizlere bağlı olarak meydana gelebilecek gelir kayıplarını önlemek açısından önemlidir.

1.5.4. Tarımda Talep ve Arz Esnekliklerinin Düşüklüğü

Tarım ürünlerinin arzı da, talebi de az elastiktir. Yani fiyat değişimleri karşısında, kısa dönemde, tarım ürünlerinin arzını ve talebini ayarlamak mümkün değildir. Zira, tarıma elverişli arazi miktarı, üretim tekniği veya teknik şartlar ve sermaye miktarı kısa dönemde sabittir. Haliyle bunlar, tarım ürünlerinin fiyatlarında değişimler olduğu, dolayısıyla üretim düzeninde bir değişiklik yapmak gerektiği zaman kısa sürede, hemen değiştirilebilecek unsurlar değildir. Diğer taraftan, tarımsal ürünlerin elde edilme süreci belli ya da sabittir. Fiyat değişimleri karşısında bu süreyi kısaltma veya uzatma mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, başta arazi miktarı olmak üzere sermaye durumu ve uygulanan teknoloji kısa dönemde değiştirilemediğinden ve tarımda üretim için belli ve sabit bir süreye ihtiyaç olduğundan tarımsal ürünlerin arz elastikiyeti düşüktür (Karagölge, 1987:16).

Tarım ürünlerinin talep esnekliği de azdır. Çünkü tarım ürünlerinin çoğu gıda maddesi olarak tüketildiği için birinci dereceden zorunlu ihtiyaç maddesidir. Yaşamak için yemek, içmek gibi ihtiyaçlarını karşılayacak olan tüketiciler, gıda ürünlerini ancak ihtiyaçları kadar tüketebilirler, ucuz diye daha fazla ekmek yemezler ya da pahalı diye

temel gıda maddelerinden vazgeçemezler, gerekirse başka ihtiyaçlar kısılır ve zorunlu nitelikteki gıdalar alınmaya devam edilir. Bu nedenle gıda ürünlerine olan talep miktarı tüketicilerin beslenme alışkanlığına bağlı ve belli sınırlar içinde kalmaktadır. Dolayısıyla fiyat değişimleri karşısında gıda ürünlerinin talebi fazla değişiklik göstermez, dolayısıyla tarım ürünlerin talep esnekliği de düşüktür (Dernek, 2006:5).

1.5.5. Üretimin Dönemsel Olması

Tarımsal faaliyette, ürün elde etmek için beklenmesi gereken belli bir süre bulunmaktadır ve bu süreye müdahale etmek mümkün değildir. Tarıma ayrılan kaynaklar çok fazla artırılsa da tarımsal üretimin yılın belirli mevsimlerinde gerçekleştiği gerçeği değiştirilemeyecektir. Çünkü tarımsal ürünlerin hasat edilebilmesi için belirli bir olgunluğa gelmesi ve belirgin bir dönemin geçmesi gerekir. Hâlbuki, tarım dışı sektörlerde hammadde temin edildiği, işgücü ve makineler çalıştığı ve talep bulunduğu sürece sürekli üretim yapmak mümkündür. Örneğin, otomobil piyasasında talep olduğu sürece fabrikalar bu talebe yetişebilmek için üretimlerini artırır, bunun için gerekirse yeni makineler temin edebilir, yeni işçileri işe alabilir veya vardiyalarını artırabilirler. Ancak tarım ürünlerine aşırı talep de olsa bu talebi her zaman karşılamak mümkün olmayabilir. Örneğin, bir bölgede kurulan süt fabrikası kapasitesini ne kadar artırırsa artırsın o bölgede sağım yapılan süt hayvanlarının ancak tamamının sütlerini işleyebilir. Onun dışında fazladan talep olsa da bu talebi bölgeden karşılayamaz. Çünkü süt hayvanlarının süt verimi bu hayvanların genetik kapasiteleri ile ilişkilidir. Tarımsal üretimi artırmak için, ya üretim alanı ya da birim alandan alınan ürün miktarını çoğaltmak gerekir. Bu nedenle, tarım sektöründe toprağın önemi büyüktür (Gaytancıoğlu, 2009:14).

1.5.6. Piyasa ile İlişkinin Zayıflığı

Tarım dışı sektörlerde fiyatları belirleyebilmek ya da tahmin edebilmek daha kolaydır. Fiyatı piyasa talebi belirler. Buna karşın tarım sektöründe, üreticiler çok sayıda olmalarına rağmen, birbirlerinden habersiz ve bağımsız çalıştıkları için bu üreticilerin piyasaya ve fiyatlara etkileri olmamakta, hatta çalışanların çoğu, piyasa ile doğrudan ilişki içinde dahi bulunmamaktadırlar. Oysa günümüzde, özellikle sanayi sektöründe, tekelleşen firmalar piyasa üzerinde son derece etkili olabilmektedir. Tarımda ise durum, diğer

sektörlere göre daha farklıdır. Çiftçiler ürün fiyatlarına ancak ekim veya dikim zamanında tepkide bulunabilirler. Ekim zamanı bir ürünün fiyatı yüksekse, çiftçi bu ürüne ayırdığı alanı genişletebilir. Tersine, ekim zamanı fiyatı düşük olan ürüne çiftçi bir önceki üretim dönemine göre daha az alan ayırır (Karagölge, 1987:24).

Piyasaya fazla miktarda ürün geldiğinde, fiyatlarda düşme eğilimi görülür. Ekonomi derslerinde açıklanan "Örümcek Ağı Teoremi", çiftçilerin fiyatlara tepkide gecikmelerinden ötürü ürün fiyatlarının dalgalandığını ve bunun için tarımsal ürünlerde piyasayı düzenlemenin güç olduğunu gösterir. Bütün bu gerçeklere karşın, çiftçiler yine de piyasada geçerli olan fiyatlara göre üretimlerini düzenlerler. Ama arzın talebe gecikmeli olarak karşılık vermesi ve üretimin hava koşullarının etkisi altında olması, üretimin ve buna bağlı olarak piyasanın kontrolünü güçleştirir. Çünkü çiftçiler üretimini normal hava koşullarına göre yaparlar. Hava koşullarının elverişli geçmesi, üretimin planlanandan daha fazla olmasına, tersi durumda ise az olmasına neden olabilmektedir (Gaytancıoğlu, 2009:15).

1.5.7. İş Bölümü ve Uzmanlaşmaya Gidilememesi

Tarımsal üretimin mevsimlik oluşu, yani bu faaliyet kolunda çeşitli işlerin uygun olan zamanlarda ve sırayla yapılması zorunluluğu, bu sektörü iş bölümü ve uzmanlaşmaya elverişsiz kılmaktadır. Örneğin, bitkisel üretimde önce toprak hazırlığı, sonra ekim-dikim işleri yapılır, bunları ise bakım ve hasat-harman işleri izler. İşlerin belirli zamanlarda, sırayla yapılması zorunluluğu, çiftçinin bir bakıma her çeşit işten anlaması, her işi yapmasını gerekli kılmaktadır. Aksi halde, sadece belirli işlerde uzmanlaşan kimse, bu işlerin olmadığı zamanlarda boş ya da işsiz kalacaktır. Son dönemdeki gelişmelere uygun olarak, tek ürün yetiştiren (tavukçuluk, narenciye, şaraplık üzüm gibi faaliyetlerle uğraşanlar) işletmelerin sayısı artmaktadır (Dernek, 2006:4).

Öte yandan, sanayide üretim, tarım gibi kesikli ve doğal koşullara bağlı olarak değil, sürekli ve genellikle aynı malların üretimi şeklindedir. Dolayısıyla sanayi sektörü, teknik iş bölümüne ve ihtisaslaşmaya müsait bir sektördür.

1.5.8. Konjonktür Hareketlerinden Etkilenmenin Farklı Olması

Konjonktür dalgalanmaları ile tarım sektörü arasındaki ilişki iki yönlü ve karmaşıktır. Bu durumun arka planında, tarım sektörünün kendine has özellikleri vardır. Bilindiği üzere tarım sektöründe üretim, diğer ekonomik faaliyetlerden farklı olarak büyük ölçüde tabiata bağlıdır. İnsan tarımsal üretim sürecinde büyük ölçüde doğaya bağlıdır ve ona uyar. Bu bağıllık kendini başlıca üç yönden göstermektedir. Bunlardan birincisi; doğa şartlarının önceden tahmininin sınırlı ve bu şartlara müdahalenin yeterince mümkün olmamasıdır. İkincisi; tarımda çok büyük yeri olan toprağın kalite, miktar ve niteliklerini doğa tayin etmektedir. Üçüncüsü ise; üretim konusu olan bitki ve hayvanların hayatlarında biyolojik nitelikte ritim ve kaprisler bulunmaktadır ve çiftçilerin bu ritim ve kaprislere uymama şansı bulunmamaktadır. Öte yandan gelişmiş toplumlar bu üç özelliğe de birtakım başarılar elde etmişlerdir (Aktan, 1972:160).

Bahsedilen bu özellikler, tarımı diğer sektörlerden ayırarak, onlarla ilişkisini zayıflatmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak, tarımsal üretim ekonomik konjonktürden bağımsız hale gelmektedir. Öte yandan, ekonomi geliştikçe, iklimin tarım üzerindeki etkileri azalmakta, konjonktür ve tarım ilişkisi daha bütün hale gelmektedir.

Tarım ve sanayi sektörü konjonktür hareketlerinin etkisi bakımından karşılaştırıldığında, tarımdaki etkinin sanayideki kadar olmayacağı görülür. Çünkü tarım sektöründe işletmelerin, rekabetin olumsuz etkilerini sınırlandırmak adına çeşitli şekillerde birleşmeleri pek kullanılan bir yol değildir. Dolayısıyla büyük şirketlere pek rastlanmaz. Diğer bir neden ise tarımsal ürünlerin mutlak ihtiyaç maddeleri olması ve bunlarda aşırı talep daralmasının veya satış-sürüm tıkanıklığının söz konusu olmamasıdır. Üçüncü neden ise, tarım kesiminde tarımla uğraşan ailenin hem sermayeyi hem de emeği temin ederek ve bunların karşılığını (emeğin ücret, sermayenin faiz) almaksızın üretime devam edebilmesidir. Çiftçi satın alma gücünü kaybettiğinde, piyasayla olan ilişkisini kesmekte ve kendi ürettikleriyle yetinebilmektedir. Yine tarımda ücretli çalışan sayısının azlığı, sektörde kitle halinde işsizliğin önüne geçmektedir. Ancak, durgunluk dönemlerinde tarım ürünlerinin fiyatları daha çok düşmektedir. Çünkü sanayi sektöründe belirli dönemlerde üretimi istenilen düzeyde tutmak mümkün olabilmektedir (Karagölge, 1987:22).

1.6. Tarımsal Faaliyetlerden Beklenen İşlevler

Tarım sektörünün ülke ekonomilerindeki önemi, bu sektörden yerine getirilmesi beklenen işlevlerinden kaynaklanmaktadır. Bu işlevlerin başında ise, insanoğlunun besinsel gereksinimlerini karşılaması bulunmaktadır. İlk insanlardan bu yana, tarımın aralıksız yerine getirdiği bu işlev yanında; tarım dışı sektörlerle hammadde sağlama, sağlıklı işgücü sağlama, ruhsal denge unsuru olma ve nihayet kalkınmanın finansmanı olma gibi çeşitli işlevleri de bulunmaktadır (Dinler, 2000:37).

1.6.1. Toplumun Besinsel Gereksinimlerini Sağlama İşlevi

Tarımsal üretim, insanoğlunun ilk çağlardan günümüze gelmesi ve yaşamını sürdürmesi için zorunlu olan gıda maddelerini içermesi açısından son derece önemlidir. İnsan türüne sağladığı yaşamsal faydadan dolayı, tarımın ekonomik gelişmeye en önemli katkısının tarımsal ürün katkısı olduğu söylenebilir. Karın doyurma ihtiyacının karşılanması hayatta kalma mücadelesiyle doğrudan ilgili olduğundan, bir toplumun en öncelikli sorunu, nüfusun beslenmesi sorunudur. Yaşamın devamı için beslenmenin zorunlu olması, beslenmeyi olanaklı kılan gıda maddelerini üreten tarım sektörünü stratejik bir konuma oturtmaktadır, bu amaçla tarım sektörü, gerektiğinde büyük miktarlarda kaynak aktarmak yoluyla desteklenmektedir (Doğan, 2009:3).

Dolayısıyla tarımın en önemli işlevi, şüphesiz toplumun hayatını sürdürebilmesi adına beslenmeye olan katkısından ileri gelmektedir. Tarımın, bu işlevini insanoğlunun ilk doğuşundan günümüze aralıksız sürdürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. O kadar ki, balıkçılığı tarımsal aktivitelere dahil eder ve tarım dışı sektörlerinde besinsel mallar üretme çabalarını çok önemsemezsek, tarımın insanoğlunun karnını doyurmada tek faaliyet alanı olma özelliğine sahip olduğunu görürüz (Direk, 2012:168).

Günümüzde, nüfus arttıkça beslenme ihtiyacını karşılamak da zorlaşmaktadır. Ayrıca ekonomik gelişmeyle birlikte, karın doyurmanın yanında beslenme kalitesi de önem kazanmaktadır. Beslenme alışkanlıkları, gelenekler, çevre koşulları ve özellikle de gelire bağlı olarak değişmekte, düşük gelirli gruplar bitkisel ürünlere dayalı beslenirken, gelir düzeyi arttıkça beslenmede kalite artmakta, hayvansal ürün tüketimi de ağırlık

kazanmaktadır (Dernek, 2006:9). Öte yandan, nüfusunun yarısından fazlası tarımda çalışan az gelişmiş ülkelerde, tarım sektörü bu ülkelerin gereksinimlerini karşılamakta zorluk çekmektedir. Bu durumda yüksek verimli tarımsal üretimi gerçekleştiren gelişmiş ülke çiftçilerinin, az gelişmiş ülkelerdeki meslektaşlarına yardım etmeleri gerekmektedir. Bu yardım, gelişmiş ülkelerin önderliğinde kurulan FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), World Bank (Dünya Bankası), WHO (Dünya Sağlık Örgütü) gibi kuruluşlar aracılığıyla yapılmaktadır (Dinler, 2000:43).

Bugün dünyada, mevcut nüfusu besleyebilecek kadar besinsel madde üretilmektedir. Buna karşın, bu maddelerin ülkeler ve bölgelerarasındaki dağılımı son derece dengesizdir. Dünya nüfusunun dörtte birini oluşturan gelişmiş ülkeler, dünya gıda üretiminin yarısını tüketmektedirler. İstatistiklere göre, Asya nüfusunun dörtte birden fazlası, Afrika nüfusunun dörtte biri, Latin Amerika nüfusunun yedide biri, Arap ülkelerinde nüfusun onda biri yeterince beslenememektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımında adaletsizlikler, üretim yetersizliği ve dengesiz beslenmenin daha da ileri boyutlara varmasına neden olmaktadır. (Dinler, 2000:45).

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler tarımın bu önemini bilerek, kendilerini tarımsal üretim açısından yeterli kılmak istemektedirler. Bu yüzden devletler tarımsal destek politikaları uygulamakta ve bu sayede olağanüstü durumlarda gıda temini ve kendi kendine yeterlilik yönünden güvencede olmak istemektedirler (Dernek, 2006:9).

1.6.2. Sanayi Sektörünü Destekleme İşlevi

Sanayi devriminden önce tarımsal ürünler, beslenme amacı dışında, ev yapımında, giyimde, temizlikte ve birçok alanda yaygın şekilde kullanılmaktaydı. Sanayi devrimiyle birlikte, tarımsal ürünlere dayalı endüstrilerin gelişmesi, endüstriyel hammadde üretimine yönelik tarımsal mallara olan talepte büyük artışların ortaya çıkması sonucunu doğurdu. (Dinler, 2000:54). Tarım, sanayi ve hizmetler sektörü olmak üzere üç ana sektörden oluşan ülke ekonomileri içinde, özellikle tarım ve sanayi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki şu alanlarda kendini göstermektedir:

- Tarım sektörü ürünleriyle, sanayi sektörüne hammadde sağlayarak katkıda bulunmaktadır. Bilindiği üzere, sanayinin önemli kollarından gıda, dokuma

ve tekstil sanayi hammaddesini tarım sektöründen sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki emek-yoğun sanayiler, tarım kesiminden sağlanan ürünleri hammadde olarak kullanılırlar. Ancak ülkeler yüksek düzeyde sanayileşseler bile, tarımsal ürünlere ve hammaddelere olan ihtiyaçları sürekli ve artma eğilimi gösterir (Aydemir ve Pıçak, 2008:133).

- Tarım, sanayi malları için pazar olma özelliği taşımaktadır. Tarımda uygulanan teknolojinin gelişmesi ile gübre, ilaç seracılık, sulama, makine ve benzeri girdilerin kullanımı artarken, buna bağlı olarak üretim miktarı da artmaktadır. Girdi kullanımı ile tarımda verimlilik artarken, çiftçi geliri de artmaktadır. Geliri artan çiftçi, gelirinin bir kısmını tarımsal faaliyetlerin sürekliliği için ayırırken, bir kısmını ise yaşam standartlarını yükseltmek adına daha fazla sanayi ürünü almaktadır. Kısaca, tarım sektörü sanayi için iyi bir pazar olmakta, pazarı genişleyen sanayi de üretimini ve gelişimini daha da artırmaktadır (Dernek, 2006:12).
- Tarım sektörü sanayiye ucuz işgücü kaynağı sağlar. Az gelişmiş ülkelerde tarım kesimindeki nüfusun yoğun olması, sanayileşme sürecinde gerekli işgücünün tarım kesiminden sağlanmasına olanak vermektedir. Az gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe gizli işsizlik oranının yüksek düzeyde olması ve teknolojik ilerlemenin tarımsal mekanizasyon düzeyini artırması sonucu daha az işgücüne ihtiyaç duyulması, tarım kesimini sanayi sektörüne işgücü kaynağı durumuna getirmektedir. Ayrıca sanayi kesimindeki ücretlerin görece yüksekliği, tarımdan sanayiye işgücü akımını artırmaktadır (Aydemir ve Pıçak, 2008:132).
- Tarım, sanayiye sermaye birikimi sağlar ve aktarır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde tarım, kalkınma için sermaye birikimi sağlayan hâkim sektör konumundadır. Esasen sanayileşmenin başladığı dönemlerde gelişmiş ülkelerin kalkınması da bu yolla gerçekleşmiştir. Tarımda doğal kaynaklar ve işgücü ile elde edilen üretim değeri ve birikimleri sanayiye aktararak sanayileşmenin ilk adımı atılmaktadır. Bu dönemde tarımdan sanayiye kaynak aktarmak iki yolla gerçekleşmiş, birinci aşamada tarımda kazanılan gelirlerle sanayide yatırımlar yapılmış, ikinci aşamada da üretim

faaliyetinde bulunan tarım kesiminden vergi alınarak sanayiye yatırım yapılmıştır (Dernek, 2006:13).

Tarım kesiminde gelir düzeyi ve marjinal tasarruf eğilimi düşükken, marjinal tüketim eğiliminin yüksek olması göz önüne alındığında, bu kesimde sermaye birikiminin oluşamayacağı düşünülebilir. Bu nedenle, tarım sektöründe ancak zorunlu tasarruflardan söz edilebilir. Zorunlu tasarrufların başında tarım kesiminden alınacak vergiler gelmektedir. Ancak tarımsal gelir dağılımında dengesizlikler vardır. Özellikle sanayileşmenin ilk dönemlerinde kentleşme, gelir ve nüfus artışı sonucu oluşan tarım ürünleri talep artışları ilk aşamada büyük çiftçilerin gelirlerini yükseltmiştir. Bu süreçte tarım sektöründe biriken fonlar toprak alımı yerine büyük kentlere ve buna bağlı olarak sanayi kesimine doğru kayma eğilimi göstermiştir. Tarımdan sanayiye kaynak aktarımında toprak reformları, arazi sahiplerinin artan gelirlerini topraklarını genişletmek yerine sanayi yatırımlarına yönlendirmelerinde önemli bir etken olarak sanayileşmenin dolaylı destekleyicisi olmuştur (Aydemir ve Pıçak, 2008:131).

Bununla birlikte, birbirini bu derecede, karşılıklı etkileyen bu iki sektör arasında işleyiş bakımından önemli farklar da vardır. Bu farkları arz ve talep açısından incelemek mümkündür (Cohen, 1959:2). Arz yönünden bakıldığında;

- Birçok tarımsal üretim kaynakları, koyun ve yün veya buğday ve buğday kepeği gibi ortak nitelikli ürünler meydana getirir. Maliyeti minimize etmek adına bunlar aynı çiftlikte değerlendirilir. Sanayi sektöründe benzeri bir durum söz konusu değildir.
- Tarımsal üretim sanayide olduğundan çok daha fazla toprak ve işgücüne ilişkin faktörlere ihtiyaç duyar. Bunun arkasında azalan verimler kanunu, geniş ürün dağılımı, toprak kullanım süresi gibi çeşitli faktörler vardır.
- Tarım sektörü genel olarak dar ölçekli üretim ve göreceli olarak daha dar kapsamlı işgücüne ihtiyaç duyar. Dolayısıyla geniş ölçekli organizasyonun sanayi için daha uygun olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, bir başka teoriye göre; tarım sektöründe tam rekabetin, sanayi sektörüne göre daha imkânsız olduğu ifade edilmiştir. Zira çiftçiler, piyasa fiyatlarına daha fazla kayıtsız kalmaktadırlar.

- Tarım sektörü iklime, biyolojik faktörlere çok daha fazla bağımlıdır. Dolayısıyla çiftçinin tarımsal üretim üzerinde kontrolü oldukça sınırlıdır.
- Tarım sektöründeki dar kapsamlı üretim sonucu, bu sektörün sanayi sektörüne kıyasla piyasayı düzenleme işlevi daha sınırlı ve yavaştır.
- Tarım, ekonomik amaçlardan ziyade bir yaşam tarzı olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla tarım diğer sektörlere göre, içinde daha fazla sosyolojik, psikolojik ve duygusal argümanları barındırmaktadır.

İki sektör arasındaki farklar talep yönünden incelendiğinde, önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Söz konusu farkları şu şekilde maddeleştirmek mümkündür (Cohen, 1959:3);

- Tarımsal faaliyet çoğunlukla gıda üretimi yani yaşamsal bir ihtiyaç üzerinedir. Dolayısıyla tarımsal üretime yönelik talepte dalgalanmalar diğer sektörlere göre daha az olmaktadır.
- Tarımsal ürünler genellikle kolay bozulan ürünlerdir. Dolayısıyla tüketimlerini ertelemek sanayi ürünlerine nazaran daha zordur. Bunun ve küçük ölçekli üretimin sonucu olarak, temel üretici ve tüketici arasında komisyoncunun varlığı söz konusu olabilmektedir.

1.6.3. Tarımın Ekonomik Kalkınma Açısından İşlevi

Tarım sektörü, gelişmekte olan ülkelerde gelişme sürecinin ilk evrelerinde ekonominin en önemli sektörü konumundadır. Bu dönemde tarımın toplam istihdamdaki payı, toplam üretimdeki payından da yüksektir. Aslında tarım sektörü her ülke için hayati öneme sahiptir. Tarım, yalnızca kalkınma aşamasındaki ülkelere değil, gelişmiş ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını devam ettirebilmelerinde de göz ardı edilmemesi gereken bir faaliyettir. Azgelişmiş ülkelerin kalkınmışlığını sağlamada ilk ayağı oluşturan tarım, çeşitli açılardan ekonomik kalkınmaya yarar sağlamaktadır. Ancak tarımın; hava koşullarına ve toprağa bağlılığı onun süreklilik arz etmemesine, istikrarlı bir yapıda seyretmemesine; bu nedenle de ekonomistler tarafından geri planda tutularak, sektörün gelişim evresinde bir takım aksaklıkların oluşmasına neden olmuştur. Ekonomistlerin sanayi ve hizmet sektörlerini destekleyici yaklaşımları, yatırımcıların “tarım sektöründeki belirsizlik ve risklerin fazlalığı” konusundaki endişelerini arttırmış; böylelikle gelişmenin ilk ayağında

tarımsal faaliyetleri azaltmak gerektiği yönünde yanlış bir düşünce gelişmiştir. Tarım sektörüne yönelik gelişen olumsuz düşünceleri giderebilmek adına öncelikle üzerinde durulması gereken konu, sektörün ekonomik kalkınmaya olan katkılarının bilinmesidir. Tarımın ekonomik kalkınmaya olan katkıları ise başlıca şu şekilde sıralanabilir (Erbay, 2013:8):

- Ürün ve piyasa katkısı
- Nüfus ve işgücü katkısı
- Dış ticaret açısından katkısı
- Sanayi sektörüne katkı
- Milli gelire katkısı

Tarım sektörü bir yandan tarıma dayalı sanayilere hammadde sağlarken, diğer taraftan diğer sektörlerde üretilen mal ve hizmetlere talep oluşturarak ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Tarım sektöründe yaşanacak bir büyüme ile birlikte, sektörler arasındaki alım satım ilişkileri de artacak ve bunun sonucunda tarım sektörü, ekonomi ile bütünleşerek sanayinin ve diğer sektörlerin gelişmesine yardımcı olacaktır. Dolayısı ile tarım sektörü birçok sektör ile etkileşim içerisindedir (Doğan ve diğerleri, 2015:38).

Tarım sektörünün ülkelerin ekonomik kalkınması üzerinde yarattığı olumlu etkilerden bir diğeri ise, dış ticaret yolu ile döviz girdisinin sağlanmasıdır. Tarım sektörü aracılığı ile ülkelere döviz girişi üç şekilde sağlanmaktadır. Bunlardan birincisi; ülkelerin üretmiş oldukları tarımsal mamulleri ihraç etmek sureti ile döviz girişinin sağlanması, ikincisi tarımsal üretim sonucunda ithal ikamesinin sağlanarak ülke dışına çıkması olası dövizlerin ülke içerisinde kalmasının sağlanması, üçüncüsü ise tarıma dayalı sanayileşmenin gelişimi sonucunda, hammaddenin yanı sıra, tüketim mallarının da ihracı ile döviz girişinin sağlanması şeklindedir (Doğan ve diğerleri, 2015:38).

Tarım sektöründe bu şekilde ilerlemelerin olması ile iç piyasada da rekabet artacağı için ürünler daha kaliteli ve verimli koşullar altında üretilmeye başlayacaktır. Böylece ülke ekonomisi iç pazarda da hareketliliği ve dinamizmi yakalayacak, kendi kendine yeterlilik artacak ve üretim devamlılığı ile ekonomik bağımsızlık yükseltilmiş olacaktır. İç piyasadaki canlılık ile üreticilerin gelirleri artacak, bundan dolayı da sanayi mallarına olan

talep artacaktır. Böylelikle sanayileşme süreci için başlangıçta gerek duyulan talep ihtiyacı kolayca aşılacaktır (Erbay, 2013:9).

1.6.4. Toplum Sağlığı ve Ruhsal Dengeye Hizmet

Tarımsal faaliyet toplumun sağlığını ve dengesini korumada önemli bir etkiye sahiptir. Kırsal alanda doğa ile uğraşmak ve üretici durumunda olmak insana huzur verirken, sağlıklı ve güvenli bir ortam etkisi yaratmaktadır. Ayrıca toprağa bağlılık, geleneksel yapının sağlamlığı, karşılıklı dayanışma ve sabırlı tutum kırsal kesimi toprağa bağlar niteliktedir. Kırsal alanın bu sağlam yapısı, ekonomiden daha az pay alan tarım sektörü ile ülkenin kriz dönemlerini daha kolay atlatmasını sağlamakta ve toplumun huzur ortamında denge unsuru görevini üstlenmektedir (Dernek, 2006:18).

Sanayi devriminden bu yana, öncelikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ormanlar, yakın zamanlarda ise tropikal ormanlar tahrip edilmeye başlandı. Bu geniş orman tahripleri, heyelan ve erozyona neden olması yanında, atmosferdeki gaz dengesinin bozulmasına ve doğadaki karbondioksit miktarının artmasına neden olabilmektedir. Oysa, sürdürülebilir kalkınma, bir ülkenin her türlü doğa tahribini ve çevre kirlenmesini en aza indirecek önlemlerin alınmasını öngörmekle birlikte, her ülkede öncelikle korunması gereken varlıkların başında ormanlar gelmektedir. İnsanların iç huzurunu sağlayan yeşil alanların mahvedilmemesi gerekir (Dinler, 2000:56).

Görüldüğü gibi ormanlar ve yeşil alanlar bir yandan oksijen üreterek insan sağlığına yardım ederken, öte yandan yeşilliği ve hayat dolu varlığı ile insana canlılık vererek ruhsal sağlığa hizmet etmektedir. Bu yüzden yeşil alanların tahrip edilmemesine özen gösterilmelidir. Bunun için de, sağlıklı bir şehirleşme politikası yanında, orman ve yeşil alan politikası güdülmelidir.

1.6.5. Tarımın Stratejik Önemi

Halk arasında tarım denilince, genellikle toprağı kullanarak bitkisel ürünler elde etmek anlaşılmaktadır. Oysa bu anlayış oldukça dar ve noksandır. Tarım, bitkisel üretimin yanı sıra hayvancılık, ormancılık ve su ürünlerine ilişkin faaliyetleri de içinde

barındırmaktadır. Tarımsal faaliyetler dünyada kırdan yaşayan milyarlarca insanın geçim kaynağı olduğu için, bu faaliyetlerin sadece ekonomik ve çevresel değil, aynı zamanda sosyal boyutları da mevcuttur. Dolayısıyla tarım, çok farklı açılardan toplumu etkileyebilmektedir. Ülke nüfusunun yaşamını sürdürebilmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde ve sermaye sağlaması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak etkisi ve biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkısı nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Bu nedenle tarım sektörü, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir (Doğan ve diğerleri, 2015:30).

Öte yandan, dünya nüfusu son 40 yıl içinde 3.2 milyar artmış ve takip eden 40 yıl içerisinde de 2.3 milyar daha artması beklenmektedir. Böylesine yoğun bir artış kaçınılmaz olarak farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Son yıllarda sıkça kullanılan sürdürülebilirlik kavramı ve yine son yıllarda sıkça yaşanan aşırı doğa hareketlerine bağlı olarak iklim değişikliği düşünüldüğünde, bahsi geçen nüfus artışına paralel olarak özellikle doğal kaynakların kullanımı noktasında, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal üretimin mevcut yöntemler kullanılarak artırılabilmesi doğal kaynakların kullanımına bağlı olduğundan, özellikle sulama alanında kaynakların etkin kullanımı sorunu belirginleşecek ve ne yazık ki dünyada yoğun bir su stresi yaşanabilecektir. Tarım aynı zamanda günlük hayatta kullanılan suların kirlenmesinin temel sebeplerinden biridir. Bitki besin maddeleri, pestisitler, toprak ve diğer kirlenmeler de ciddi seviyede hem sosyal ve ekonomik, hem de çevre maliyetlerine yol açmaktadır (Özertan,2013:14).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ TARIM SEKTÖRÜ ve SEKTÖRE YÖNELİK MALİ DESTEKLER

Avrupa Birliği, 6 Avrupa ülkesinin 1957'de Roma Anlaşması'na dayanarak kurduğu bir örgüt olmasına karşın, bu birliği kurma fikri ortaçağa uzanmaktadır. Ancak, örgütün kurulmasını sağlayan asıl gelişmelerin, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Başlangıçta ekonomik amaçlar için bir araya gelen ve bu yönde çalışmalar yapan örgüt, genişleyerek 28 ülkenin yer aldığı büyük bir organizasyona dönüşmüştür.

Dünya tarımının önemli bir parçası olan AB Ortak Tarım Politikası; tarımsal politikaların ekonomik ve siyasal yönden ortak bir çerçevede yönetilmesini amaçlamaktadır. AB üyesi devletlerin tarımı üzerinde son derece etkili olan OTP, bu önemiyle üzerinde durulması gereken bir konu olmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde, AB tarımının rakamsal boyutu üzerinde durulduktan sonra, OTP'nin amaçları ve işleyişine değinilecektir. Sonrasında ise, seçilmiş ülkelerde tarım sektörünün vergilendirilmesi ve sektöre yönelik destekler incelenecektir.

2.1. İstatistiklerle Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörü

AB'nin tarım politikası son 50 yıldır sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Başlangıçta Avrupa'ya yeterli miktarda gıda sağlamak olan hedef, 50 yıl içinde tüm tarımsal üreticilerin AB içinde ve dünyada kendilerine yeterli hale gelmesini sağlamaya dönüşmüştür. Bu süreçte üretimin geniş ölçekte sübvansede edilmesi ve üretim fazlalarını gıda güvenliği adına toplama, geçmişe ait uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. AB'de bugünün tarım politikası ise tarımın sürdürülebilirliğine odaklıdır (Sayın ve diğerleri, 2012:27).

2.1.1. Tarımsal Alanlar

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarımsal alanlarının değerlendirilmesi yapılmadan önce, tarımsal alan ve kırsal alan arasındaki farkı açıklamakta yarar bulunmaktadır. Kırsal alanlar, insanoğlunun kendi cinsiyle ve doğa ile girdiği çeşitli etkileşimlerin üzerinde yer aldığı mekânlardır. Bu alanlar, çoğu zaman tarım ve ormancılığın başat olduğu ama bunun yanında turizm, küçük ve orta ölçekte sanayinin ve el sanatları gibi diğer iktisadi faaliyetlerin de önemli olduğu, üzerinde insanoğlunun köy, pazar gibi sosyal yapılar yükselttiği, ekolojik açıdan değerli ve kentli insanlarla da sürekli etkileşim halinde olunan mekânlardır (TKB, 2003).

Yine de, kırsal alanın herkes tarafından kabul edilebilir bir tanımını yapmak imkânsızdır. AB’de her üye devlet kendine göre kırsal alanı tarif etmiştir. Bunlar genelde sosyo-ekonomik kriterler temeline oturan tanımlamalardır ve birbirinden çok farklıdır. Bunun yanında, OECD, kırsal alanlar için AB metinlerinde de kullanılan bir tanım geliştirmiştir. Buna göre kırsal alanlar nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu topluluklardır (Güder, 1998:1). Yine OECD tarımsal alanları ise, daimi çayır ve meralar ile uzun ömürlü bitkilerin var olduğu, ekilebilir araziler olarak tanımlamıştır (United Nations, 1997:6).

Tablo 1: Avrupa Birliği Tarımsal Arazi Miktarı (2013)

Ülkeler	Tarımsal Arazi(hektar)	Ülke Yüzölçümü İçindeki Payı	Ülkeler	Tarımsal Arazi(hektar)	Ülke Yüzölçümü İçindeki Payı
Birleşik Krallık	17.096.170	71.3	Litvanya	2.861.250	46.1
Yunanistan	4.856.780	63.1	Bulgaristan	4.650.940	46.0
İrlanda	4.959.450	62.7	Belçika	1.307.900	44.1
Danimarka	2.619.340	61.5	Slovakya	1.901.610	40.1
Romanya	13.055.850	60.4	Portekiz	3.641.590	39.8
Macaristan	4.656.520	59.0	Avusturya	2.726.890	38.2
Hollanda	1.847.570	54.9	Malta	10.880	32.0
Çek Cumhuriyeti	3.491.470	54.6	Letonya	1.877.720	30.0
İspanya	23.300.220	53.9	Slovenya	485.760	23.7
Fransa	27.739.430	52.5	Hırvatistan	1.571.200	23.3
Lüksemburg	131.040	50.5	Estonya	957.510	22.8
Almanya	16.699.580	47.9	Kıbrıs	109.330	11.8
Polonya	14.409.870	47.1	İsveç	3.035.920	7.5
İtalya	12.098.890	46.3	Finlandiya	2.257.630	7.4

Kaynak: Eurostat,(2015a), <https://goo.gl/xJQTmN>, (07.05.16)

Yukarıda yer alan, 2013 yılındaki Avrupa Birliği tarımsal arazi miktarına ilişkin tablo incelendiğinde; toplam arazi içindeki payı en yüksek AB üyesi ülkenin %71,3 ile Birleşik Krallık olduğu görülmektedir. En düşük ise, %7,4 ile Finlandiya'dır.

2.1.2. Tarımsal Nüfus

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'ne göre tarımsal nüfus, geçimi için tarıma, balıkçılığa veya ormancılığa bağlı olan herkes olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma kırsal kesimde yaşam zorunluluğu eklenmemiştir. Dolayısıyla geçimi için tarımla ilgilenen herkes tarımsal nüfus kapsamı içinde yer almaktadır (OECD, 2011:5).

Tablo 2: AB Ülkelerinin Tarımsal ve Toplam Nüfusuna İlişkin Tablo (2015)

	Toplam Nüfus	Tarımsal Nüfus	%
Slovenya	2,062,874	1,037,399	50,2
Slovakya	5,421,349	2,505,680	46,2
Romanya	19,861,408	9,080,807	45,7
Kıbrıs	847,008	380,488	44,9
Hırvatistan	4,225,316	1,752,320	41,4
Polonya	38,005,614	14,982,397	39,4
Portekiz	10,374,822	3,856,601	37,1
İrlanda	4,625,885	1,708,920	36,9
Avusturya	8,584,926	2,908,640	33,8
Litvanya	2,921,262	980,679	33,5
Estonya	1,313,271	425,332	32,3
İtalya	60,795,612	19,124,072	31,4
Macaristan	9,849,000	2,882,468	29,2
Bulgaristan	7,202,198	1,905,241	26,4
Çek Cumhuriyeti	10,538,275	2,835,856	24,9
Almanya	81,174,000	20,146,340	24,8
Yunanistan	10,812,467	2,445,987	22,6
Letonya	1,986,096	648,436	22,2
Fransa	66,352,469	13,712,117	20,6
Birleşik Krallık	64,767,115	11,389,307	17,5
Finlandiya	5,471,753	869,477	15,8
İsveç	9,747,355	1,388,998	14,2
Danimarka	5,659,715	704,833	12,4
Hollanda	16,900,726	1,700,587	10
Lüksemburg	562,958	56,319	10
İspanya	46,439,864	3 442 400	7,4
Malta	429,344	20,186	4,7
Belçika	11,258,434	244,934	2,17
AB-28	508,191,116	129,274,651.0	25,4

Kaynak: Eurostat(2015b), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=demo_urespop, (07.05.16)

Yukarıda yer alan, AB üye ülkelerin toplam ve tarımsal nüfusuna ilişkin tabloya bakıldığında, bu birliğin dörtte birinden fazlasının tarımsal nüfus içinde olduğu, 28 üyenin içinde ise en fazla toplam ve tarımsal nüfusa sahip ülkenin Almanya olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin toplam nüfus içindeki tarımsal nüfus payları incelendiğinde ise; en büyük paya sahip üç ülke sırasıyla Slovenya, Slovakya ve Romanya'dır.

2.1.3. Tarımsal Üretim ve Verimlilik

Avrupa Birliği'nin 2003 ve 2014 yıllarına ait tahıl üretimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Söz konusu tablo incelendiğinde; tarım sektöründe önemli bir yere sahip tahıl üretiminde, 2003'ten 2014'e tahıl üretim ve verimliliği açısından belirgin bir gelişme kaydedildiği görülmektedir.

Tablo 3: Avrupa Birliği Tahıl Üretimi ve Verimliliği (2003-2014)

	Tahıl Üretimi(kg)		Verimlilik(Kg/HA)	
	2003	2014	2003	2014
Belçika	2,560,990	3,197,582	8,531	9,539
Hollanda	1,819,713	1,700,506	8,324	9,074
İrlanda	2,147,338	2,599,957	7,158	8,472
Almanya	39,320,467	52,010,400	5,749	8,050
Birleşik Krallık	21,510,770	24,468,847	7,029	7,697
Fransa	54,939,864	73,331,223	6,134	7,634
Avusturya	4,519,492	6,022,449	5,581	7,276
Danimarka	9,050,937	9,796,378	6,097	6,752
Slovenya	401,098	652,994	4,001	6,481
Çek Cumhuriyeti	5,780,886	8,783,646	3,942	6,222
Slovakya	2,490,875	4,707,655	3,135	6,039
Hırvatistan	2,358,498	2,997,067	3,410	6,037
Lüksemburg	164,110	168,563	5,678	5,936
İtalya	17,864,361	19,368,014	4,307	5,709
İsveç	5,290,000	5,775,400	4,584	5,647
Macaristan	8,769,586	16,613,380	3,039	4,813
Malta	11,800	17,175	4,014	4,763
Bulgaristan	3,814,085	9,530,421	2,371	4,861
Portekiz	1,185,675	1,333,259	2,629	4,416
Polonya	23,390,757	31,945,433	2,865	4,268
Yunanistan	4,709,855	4,305,392	3,694	4,134
Romanya	12,966,442	22,070,736	2,534	4,069
Litvanya	2,625,800	5,123,200	3,037	3,975
Finlandiya	3,791,000	4,130,549	3,178	3,692
Estonya	505,726	1,221,600	1,922	3,670
Letonya	932,400	2,227,200	2,193	3,486
İspanya	21,412,386	20,604,003	3,259	3,246
Kıbrıs	164,690	7,362	2,264	291
AB-28	254,499,601.0	334,710,391	4,295.7	5,327.0

Kaynak: World Bank(2014b), <http://data.worldbank.org/indicator/AG.YLD.CREL.KG?page=1>, (07.05.16)

Birkaç ülke haricinde tüm ülkelerde kendini gösteren gelişmenin arkasında 2003'ten bu yana tarım sektöründe makineleşme ve teknoloji kullanımının artırılması ve teşvik edilmesine yönelik politikaların etkisi vardır.

2.1.4. Tarımsal Üretim Değerleri

Avrupa Birliği üye ülkelerin 2005 ve 2015 yıllarındaki bitkisel ve hayvansal üretim değerlerinin gösterildiği aşağıdaki tablo incelendiğinde; 10 yıllık süreçte, bitkisel ve hayvansal üretim değerlerinin toplamda arttığı gözlemlenmektedir. Üretimdeki yüksekliğiyle ön plana çıkan ülkeler ise; Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve Birleşik Krallık'tır. 2005 ve 2015 yılları arasında toplam tarımsal üretim artışları incelendiğinde ise; üretim değerlerindeki %76,9'luk artış ile Letonya en başarılı ülke konumundadır.

Tablo 4: AB Ülkeleri Tarımsal Üretim Değerleri (milyon euro, 2005/2015)

	Bitkisel Üretim		Hayvansal Üretim		Toplam		Artış Oranı(%)
	2005	2015	2005	2015	2005	2015	
Letonya	345	702	301	441	646	1,143	76,9
Estonya	204	427	278	359	482	786	63
Litvanya	792	1,635	750	877	1,542	2,512	62,9
Polonya	6,974	10,978	7,585	10,657	14,559	21,635	48,6
Birleşik Krallık	7,549	10,461	11,847	15,768	19,396	26,229	35,2
Lüksemburg	116	159	150	198	266	357	34,2
Çek Cumhuriyeti	1,677	2,630	1,601	1,721	3,278	4,350	32,7
Macaristan	3,315	4,552	2,232	2,727	5,547	7,279	31,2
Almanya	18,120	25,126	18,979	23,380	37,099	48,506	30,7
Danimarka	2,473	3,495	4,901	6,133	7,374	9,628	30,5
İrlanda	1,376	1,772	4,063	5,261	5,439	7,033	29,3
Bulgaristan	1,627	2,535	1,129	995	2,756	3,530	28
Avusturya	2,066	2,922	2,667	3,245	4988	6,167	23,6
Belçika	2,902	3,800	3,637	4,261	6,539	8,061	23,2
Slovakya	752	1,048	765	820	1,517	1,868	23,1
Hollanda	10,456	12,848	8,398	10,341	18,854	23,189	22,9
Slovenya	530	724	515	525	1,045	1,249	19,5
Fransa	34,947	42,726	24,192	25,998	59,139	68,724	16,2
Portekiz	3,246	3,670	2,571	2,851	5,817	6,521	12,1
İtalya	27,669	30,389	13,658	15,882	41,327	46,271	11,9
İspanya	24,100	25,932	13,967	16,079	38,067	42,011	10,3
Romanya	7,721	9,104	4,202	3,902	11,923	13,006	9
İsveç	1,638	1,351	2,178	2,807	3,816	4,158	8,9
Finlandiya	1,392	1,351	2,159	2,428	3,551	3,779	6,4
Kıbrıs	326	330	301	315	627	645	2,8
Hırvatistan	1,309	1,341	1,042	821	2,351	2,162	-8
Yunanistan	8,232	7,442	2,979	2,650	11,211	10,092	-9,9
Malta	43	51	71	68	144	119	-17,3
AB-28	171,911	210,979	137,132	161,522	309,043	372,501	20,5

Kaynak: Eurostat(2015c), <https://goo.gl/bx3UyH>, (07.05.16)

2.1.5. Tarımsal İstihdam

2014 yılındaki AB ülkelerinde tarım sektöründeki istihdamın sayısal büyüklüğü incelendiğinde, en yüksek sayının Polonya, Romanya ve İtalya'ya ait olduğu, en düşük sayının ise Lüksemburg, Malta ve Kıbrıs'a ait olduğu görülmektedir. AB'ye üye olan 28 ülkenin tarımsal istihdamının ise 9589800 olduğu görülmektedir. Bu sayının artışında yeni üye olan ülkelerdeki tarım sektörünün göreceli ağırlığının etkisi yüksektir.

Tarımsal istihdamın toplam istihdama oranı ise; 28 ülke içinde en yüksek %25,4 ile Romanya, en düşük ise %1,1 ile Belçika'dır. Bu oranın %10'un üzerinde olduğu ülkeler arasında Romanya dışında Polonya ve Yunanistan yer almaktadır.

Tablo 5: Avrupa Birliği'nde Tarımsal İstihdam (2014)

Ülkeler	Tarımda İstihdam (1000 kişi)	Tarımsal İstihdamın Toplam İstihdama Oranı(%)	Ülkeler	Tarımda İstihdam (1000 kişi)	Tarımsal İstihdamın Toplam İstihdama Oranı(%)
Romanya	1,326.0	25.4	Finlandiya	78.8	3.9
Yunanistan	442.4	13.0	Estonya	20.8	3.9
Polonya	1,937.1	11.2	Slovakya	54.7	3.5
Litvanya	150.8	9.0	İtalya	1,117.1	3.5
Hırvatistan	190.0	8.7	Fransa	766.0	2.8
Slovenya	81.4	7.7	Çek	104.8	2.7
Letonya	76.2	7.3	Danimarka	54.1	2.3
Bulgaristan	276.4	6.9	Hollanda	144.6	2.0
İrlanda	163.6	6.1	İsveç	60.0	1.7
Portekiz	263.2	5.5	Lüksemburg	3.6	1.3
Macaristan	474.3	4.6	Almanya	498.0	1.3
Avusturya	120.5	4.3	Malta	5.0	1.2
İspanya	802.8	4.2	Birleşik Krallık	296.3	1.2
Kıbrıs	24.5	3.9	Belçika	56.8	1.1
AB-28	9,589.8	4.4			

Kaynak: World Bank(2014c), <http://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS>, (07.05.16)

AB ülkelerinde tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı ile tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı karşılaştırıldığında AB ülkelerinde nüfusunun önemli bir kısmının kırsal alanlarda yaşıyor olmasına rağmen, toplam istihdamın küçük bir kısmı tarım sektöründe yer almaktadır. Ancak yıllar itibarıyla her iki oran da azalma eğilimindedir. Bu azalmanın nedenleri arasında sanayileşme, kentleşme, tarımsal

politikalar ve göç yer almaktadır. Örneğin 1980 yılında AB’de ortalaması %13 olan tarımsal işgücü, 2014’e gelindiğinde %4'lere düşmüştür (Güresinli, 2015:5).

2.1.6. Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı

AB ve üye ülkelerin 2015 yılına ait GSMH ve tarım sektörünün GSMH içindeki payını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere tarım sektörünün GSMH içindeki payının en yüksek olduğu ülke %5,4 ile Romanya, bu payın en düşük olduğu ülke ise %0,7 ile Belçika, Almanya ve İngiltere’dir. AB ortalaması ise %1,6’dır.

Tablo 6: Avrupa Birliği Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı (2015)

AB Üye Ülkeler	Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı(%)	Nominal GSMH (milyon euro)	Kişi Başı GSMH (milyon euro)
Romanya	5.4	150,230.1	7,500
Bulgaristan	5.3	42,750.9	5,900
Macaristan	4.6	104,239.1	10,600
Slovakya	4.4	75,560.5	13,900
Hırvatistan	4.3	43,084.8	10,200
Yunanistan	3.8	177,559.4	16,200
Lüksemburg	3.6	48,897.5	87,600
Polonya	3.4	410,844.6	10,700
Estonya	3.4	19,962.7	15,200
Litvanya	3.4	36,444.4	12,400
Letonya	3.3	23,580.9	11,800
Finlandiya	2.8	205,178.0	37,600
Çek Cumhuriyeti	2.7	154,738.7	14,700
İspanya	2.5	1,041,160.0	22,400
Kıbrıs	2.4	17,393.7	20,400
Portekiz	2.3	173,446.2	16,700
Slovenya	2.2	37,303.2	18,100
İtalya	2.2	1,613,859.1	26,500
Hollanda	1.8	662,770.0	39,300
Fransa	1.7	2,132,449.0	32,200
İrlanda	1.6	189,045.9	41,000
Avusturya	1.4	329,295.6	38,500
İsveç	1.4	430,642.3	44,400
Danimarka	1.4	260,581.6	46,200
Belçika	0.7	400,643.0	35,900
Birleşik Krallık	0.7	2,254,297.1	34,900
Almanya	0.7	2,915,650.0	35,400
Malta	-	8,106.1	19,000
AB-28	1.6	13,958,351.8	27,400

Kaynak: Eurostat(2015d), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=nama_10_gp, (07.05.16)

2.1.7. Tarım Sektörü ve Dış Ticaret

Aşağıdaki tabloda, AB üyesi 28 ülkenin, tarımsal ürünlere ilişkin ithalat/ihracat ve dış ticaret dengesi incelendiğinde, son beş yılda hem ithalat hem de ihracatının arttığı gözlemlenmektedir. Yine söz konusu süreçte, ihracatın ithalattan fazla olmasından ötürü dış ticaret dengesi hep fazla vermiştir.

Tablo 7: AB Ülkeleri Tarımsal Ürün İhracat/İthalat ve Dış Ticaret Dengesi (milyar euro)

	2010	2011	2012	2013	2014
Tarım Ürünleri İthalatı	84.3	98.5	101.9	101.8	104.0
Tarım Ürünleri İhracatı	86.7	101.1	113.2	119.8	121.7
Tarım Ürünlerinde Dış Ticaret Dengesi	2.4	2.6	11.3	18	17.7

Kaynak: European Commission(2016a), “DG Trade Statistical Guide”, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/may/tradoc_151348.pdf, (12.04.16)

2.1.8. Tarım Sektörüne Mali Destek

Avrupa Birliği mevzuatı çerçevesinde gerçekleşen mali yardımlar, izlenmekte olan politikaların gerçekleştirilmesi amacı ile nakdi veya aynı şekilde geri ödemeleri söz konusu olmaksızın yapılan üretimi etkileyen yardımlardır (Aydın, 1999:67).

AB’de doğrudan gelir yardımları çeşitli hedeflere yönelik olarak verilmektedir. Bu hedefler ana hatlarıyla; topluluğun piyasaya müdahalesinin azaltılması, üretimin kısılması/yönlendirilmesi, daha az gelişmiş bölgelere ve kırsal kalkınmaya yardımcı olmak gibi hedeflerdir (Aydın, 2007:46).

Aşağıda yer alan, AB üye ülkelerin tarım sektörüne yönelik mali desteğine ilişkin tablo incelendiğinde; 2014 için toplam parasal desteğin 53,8 milyon euro olduğu görülmektedir. Üye ülkeler içinde ise en fazla destek sırasıyla, Fransa, Almanya, İspanya ve İtalya tarafından uygulanmaktadır. Çiftçilerin kişi başına aldığı mali destek incelendiğinde, en büyük miktarlar sırasıyla Finlandiya, Danimarka, Lüksemburg ve İsveç’e aittir.

Tablo 8: AB Ülkeleri Tarımsal Üretime Yönelik Sübvansiyon

	Sübvansiyon(milyon euro)					Çiftçi başına mali destek (euro)
	2010	2011	2012	2013	2014	2014
Finlandiya	1.832	1.793	1.839	1.738	1.705	21637
Danimarka	982	998	1.007	999	1.007	18613
Lüksemburg	65	75	67	65	66	18333
İsveç	976	1.036	1.054	1.068	1.014	16900
Almanya	7.136	7.350	7.320	7.285	7.630	15321
Avusturya	1.545	1.524	1.516	1.512	1.435	13302
Birleşik Krallık	4.047	4.012	4.022	3.925	3.653	12328
Çek Cumh.	1.062	1.121	1.164	1.059	1.198	11431
Belçika	691	693	638	598	608	10704
Fransa	8.545	8.677	8.379	8.087	8.006	10451
İrlanda	1.695	1.865	1.760	1.640	1.603	9798
Slovakya	433	431	488	469	489	8939
Estonya	165	174	187	192	168	8076
İspanya	6.081	5.934	6.034	5.878	5.887	7333
Hollanda	922	1.110	1.103	1.165	1.055	7295
Yunanistan	2.793	2.697	2.644	2.495	2.506	5664
İtalya	4.406	5.085	4.493	4.797	5.849	5235
Malta	25	17	18	18	20	4000
Letonya	249	250	266	281	292	3832
Macaristan	1.288	1.494	1.505	1.574	1.617	3409
Slovenya	242	242	254	259	252	3095
Bulgaristan	466	458	617	852	821	2970
Kıbrıs	40	41	45	41	68	2775
Portekiz	724	614	803	723	683	2594
Polonya	3.050	3.653	3.118	3.855	4.068	2100
Romanya	1.012	1.196	1.357	1.460	1.839	1386
Litvanya	199	177	192	196	202	1339
Hırvatistan	46	38	21	32	28	147
AB-28	50.717	52.754	51.912	52.263	53.767	5606

Kaynak: European Union(2014), Agriculture, Forestry and Fishery Statistic, Luxembourg

2.3. Avrupa Birliği OTP

Ortak Tarım Politikası (OTP), birliğin yoğun inceleme ve tartışmalar içeren ortaklık konularından biridir. Dolayısıyla OTP'nin uygulanması ve finansmanından bahsetmeden önce, OTP'nin Roma Antlaşması'nda yer alan uygulama amaçlarından ve politikanın uygulanması sürecinde karşılaşılan güçlüklerden kısaca bahsetmek yararlı olacaktır.

2.3.1. OTP'nin Amaçları ve Uygulamadaki Zorluklar

AB'nin önemli politika alanlarından biri olarak kabul edilen OTP ile Birlik içerisinde tarım ürünlerinin üretilmesi, işlenmesi, pazarlanması, ithalatı ve ihracatı gibi konularda bir dizi kurallar ve mekanizmalar geliştirilmiştir. Her ne kadar OTP'nin AB bütçesinden aldığı pay son yıllarda düşüş gösterse de, günümüzde bu oran %38'dir (European Commission, 2015a:1). Tarımsal alanların Avrupa üzerinde geniş bir coğrafyaya yayılması, tarımın hala milyonlarca kişiyi ilgilendiren bir faaliyet alanı olması ve bu alandaki karar ve yetkilerin ulusal düzeyden AB düzeyine devredilmesi gibi faktörler OTP'yi önemli kılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra AB'de entegrasyon sağlamada anahtar rol oynayan Tek Pazar ve Parasal Birlik gibi iki önemli faktör, tarım kesimini yakından ilgilendirdiği için tarım politikasının önemi daha da artmaktadır. OTP'nin amaçları ise, Roma Antlaşması'nın 39/1.maddesinde aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Roma Antlaşması, 1957):

- Teknik gelişmelerin tarıma uyarlanması, tarımsal üretimin rasyonel bir şekilde geliştirilmesi, üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün en uygun şekilde kullanılmasıyla tarımsal verimliliğin artırılması,
- Tarımla uğraşan bireylerin ve tarım topluluklarının yaşam standartlarının yükseltilmesi ve güvence altına alınması,
- Pazarların dengeli bir hale getirilmesi,
- Gıda maddeleri arzının güvence altına alınması,
- Gıda maddelerinin tüketicilere uygun fiyatlarla sunulması

OTP'nin işleyişi ve uygulamasında göz önünde bulundurulacak faktörler de antlaşmanın 39/2.maddesinde aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (Roma Antlaşması, 1957):

- Tarımsal faaliyetlerin doğal yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yapı, tarımın sosyal yapısından ve tarımsal faaliyetin yürütüldüğü bölgeler arasındaki yapısal ve doğal farklılıklardan kaynaklanmaktadır.
- Yapılacak düzenlemelerin aşamalı olarak yürütülmesi gerekmektedir.
- Üye ülkelerde tarım sektörünün genel ekonomik sektörle bağlantılı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Roma Antlaşması, sanayi ürünlerinde olduğu kadar tarım ürünleri alanında da serbest dolaşımı öngörmektedir. Ne var ki, sanayi düzeyi yönünden Birlik ülkeleri arasında büyük farklılıklar bulunmamasına karşın, tarımsal yapı yönünden önemli farklılıklar vardı. Her üye ülkenin gelişmişlik düzeyi farklı olduğu gibi, her ülkede izlenen destekleme politikasının nitelikleri birbirinden farklıydı. Bu farklılıklardan dolayı, ortak bir tarım politikasının saptanması oldukça güç olmuş ve uzun süreli görüşmeler sonunda iki alternatif doğmuştur (Dinler, 2000:357):

Birinci alternatif, tarım sektörünü ortaklığın dışında tutmaktı. Bu seçeneğin kabulü, hem ortaklığı zayıflatacak, hem de Fransa'nın aleyhine olacaktı. Çünkü bir tarım ülkesi olan Fransa tarımsal ürün ihracatını artırarak, sanayi yönünde kendisinden daha iyi durumda olan ülkelere yaptığı ithalatı artırabilmeyi umuyordu.

İkinci alternatif ise, hem ortak bir tarım politikası izlemek, hem de tüm Birlik üyesi ülkelerin çiftçilerini koruyucu bir düzenleme yapmaktı. Sonuçta, ikinci alternatif kabul edildi ve tarım Roma Antlaşması'na girmiş oldu.

OTP'nin uygulamaya konması pek çok çalışmayı ve düzenlemeyi gerektiriyordu. Bu nedenle, Roma Antlaşması'nın sanayi ürünlerine ilişkin hükümleri 1958 yılından itibaren yürürlüğe girerken, OTP'ye ilişkin çalışmalar 1962 yılında başlamış ve uygulama için 1968'e kadar beklemek gerekmiştir.

OTP üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; Tek Pazar İlkesi, Topluluk Tercih İlkesi ve Mali Dayanışma İlkesidir (Ercan, 2010:4).

Tek Pazar İlkesi OTP kapsamında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak tek bir pazar oluşturulmasını öngörmektedir. Bunun için ise üye devletlerin, ortak fiyat ve rekabet kurallarını, istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir koruma anlayışına sahip olması gerekmektedir (Dernek, 2006:212).

Diğer bir ilke olan; Topluluk Tercih İlkesi ile AB içinde üretilen ürünlere öncelik tanınması amaçlanmaktadır. Bu ilke doğrultusunda AB'nde üretilen tarım ürünleri, üçüncü

ülkelerden yapılan ithalata karşı korunurken, ihracat söz konusu olduğunda bu ürünlere sübvansiyon verilmektedir (Sayın ve diğerleri, 2012:16).

Mali Dayanışma İlkesi ile OTP'nin finansmanında topluluğun ortak bütçesinin kullanımı ve üye ülkelerin bu bütçeye katılımı öngörülmüştür. OTP'nin esası piyasa ve fiyat olgularına dayanmakta, başka bir deyişle AB piyasası belirli kurallara göre işlemekte, AB sınırları dışında da kuralların uygulanması öngörülmektedir (Gaytancıoğlu, 2009:154)

2.3.2. OTP'nin Uygulanması

OTP'nin karar alma sürecinde Birlik, üye devletler üzerinde diğer politikalarda olmadığı kadar yetki sahibidir. Bu çerçevede OTP'nin fiyat ve pazar mekanizmalarının belirlenmesi tümüyle birliğin yetkisindedir. Ancak gerçekleştirilen reformlar kapsamında bir tüzük ile üye ülkelere bazı yetkiler verilmiş ve sisteme esneklik getirilmiştir. Bu bağlamda, doğrudan ödemelerde çevre unsurunu dikkate alma koşuluna uyulmaması halinde ödemelerde kısıtlama yapılması ve üreticilere ödenmeyen fonların kullanımının üye ülkelerin yetkisinde olması öngörülmüştür (Öztürk ve Ardor, 2005:213).

OTP'nin amaçları ve ilkeleri, kuruluşundan günümüze kadar değişmese de, bu amaçlara ulaşmak için kullanılan araçlar değişikliğe uğramıştır. OTP'nin oluşturulduğu 1960'lı yıllarda, fiyatların desteklenmesi yoluyla üretimin desteklenmesi temel hedef iken, geçen süre zarfında toplumun değişen beklentileri, bütçe kısıtlamaları ve dışsal baskılar nedeniyle bu araçlar önemli bir dizi reforma tabi tutulmuştur. Örneğin başlangıçta süt üretimini desteklemek için müdahale alımları en önemli araç olarak kullanılırken, arz fazlası nedeniyle 1980'li yıllarda süt üretimi kotaya tabi tutulmuştur (Sağlık, 2010:25).

AB'de OTP'nin amaçlarının gerçekleştirilmesi için, yukarıda belirtilen temel prensipler çerçevesinde, tarım sektörüne yönelik ortak piyasa düzenleri kapsamında uygulanan fiyatlar, topluluk içinde ve üçüncü ülkelere karşı uygulanan fiyatlar olmak üzere iki grup altında toplanabilmektedir. Ayrıca ortak piyasa düzenleri çerçevesinde fiyat dışı yöntemlere de başvurularak tarım ürünleri piyasaları düzenlenmektedir. Genel olarak piyasa düzenleri, iç piyasaya yönelik uygulamalar ve üçüncü ülkelere karşı uygulamalar şeklinde özetlenebilir (Olgun, 2005:18).

2.3.2.1. Birlik İçi Piyasa Düzeni ve Fiyat Politikası

OTP'nin en karmaşık, en masraflı ama içerdiği önlemlerle amaca ulaşmada en kullanışlı müdahale alanı piyasa ve fiyat politikasıdır. Tarım pazarlarının düzenlenmesi tarımın diğer sektörlerdeki serbest piyasa düzeninden farklı bir yaklaşım gerektirmiş ve tarım pazarlarının yönlendirilmesi için çabalar pazar ve fiyat politikalarında yoğunlaştırılmıştır (Eraktan, 1988).

Birlik içinde erişilmek istenen fiyatlar, üreticiye uygun bir gelir düzeyi sağlayacağı ve piyasanın yönlendirilmesinde uygun bir baz oluşturacağı düşünülerek belirlenen fiyat düzeyleridir. Piyasada bu fiyat düzeyi gerçekleşme de bir gösterge özelliği taşır. Ortak tarımsal pazar oluşturmak amacıyla, her bir ürün için Birlik içinde tek bir fiyat uygulamasına gidilmiştir. Bu yapılırken de üreticilere adil bir gelir sağlama prensibi göz önünde tutulmuştur. Adil gelir sağlayacak araç ise destekleme fiyatı politikasıdır. Birlik içinde aynı destek fiyatı uygulanacağından ticaret tamamen serbestleştirilmiş ve üye ülkeler arasında her türlü dış ticaret engelleri (gümrükler, kotalar, asgari ithal fiyatı vs.leri) kaldırılmıştır. Destekleme fiyatı uygulaması hedef fiyat ve müdahale fiyatı olmak üzere iki safhada yapılmaktadır (Dinler, 2000:358);

Hedef fiyat, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır. Müdahale fiyatı ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

Kısaca ifade etmek gerekirse; hedef fiyat tarımsal ürünlerin Birlik'teki üst fiyat sınırını gösterirken, müdahale fiyatı alt fiyat sınırını vermektedir.

2.3.2.2. Birlik Dışı Ülkelerle Ticarete Uygulanan Fiyat Politikası

Birlik içi ticarete uygulanan destekleme fiyat politikası sonucu, tarımsal ürün fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde seyretmesi, Birliğin, Birlik dışındaki ülkelerle olan tarımsal ürün ticaretinde bir takım zorlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenledir ki, bir taraftan Birlik içi fiyatlardan daha düşük olan dünya fiyatlarından

Birliğin korunması, öte yandan üretim fazlalarını ihraç edebilmek için, tarımsal ürünlerin ithalat ve ihracatına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler ihracat iadeleri ve ithalat vergileri uygulamasıdır (Olgun, 2005:18).

İhracat iadeleri uygulaması, Birliğe genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerinde, ihracatın teşvik edilmesi amacıyla, dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki farkın, ihracat iadesi olarak, ihracatçılara ödenmesini ifade etmektedir. İthalat vergileri ise, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta uygulanan vergilerdir. Bunun amacı, AB içi tarımsal ürün fiyatlarını ve piyasalarını düşük düzeydeki dünya fiyatlarına karşı korumaktır.

2.3.3. OTP'nin Finansmanı

Ortak mali sorumluluk ilkesi ile AB ülkeleri OTP kapsamındaki tüm harcamaların üye devletler tarafından ortaklaşa üstlenilmesini hedeflenmiştir. Bu bağlamda Nisan 1962'de Topluluk bütçesi içerisinde Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu [FEOGA veya EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantee Fun)] oluşturulmuştur (Ercan, 2010:4).

Fon adından da anlaşılacağı üzere, biri yönlendirme diğeri ise garanti olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Garanti kısmı, tarımsal destekleme alımlarının yürütülmesi ve ihracatçılara verilecek primleri karşılamaya yöneliktir. Yönlendirme ise, tarımsal yapının iyileştirilmesi amacıyla girişilen, orta ve uzun vadeli gelişme çabalarının finansmanını karşılamaya ayrılmıştır. Tahsisatın yüzde 90 civarındaki kısmı, fonun garanti kısmına; yüzde 10 civarındaki kısmı ise yapısal harcamalara ilişkin olan yönlendirme kısmına ayrılmaktadır (Karabacak, 2004:73).

FEOGA, Topluluk genel bütçesinin bir parçası olmasından dolayı mali anlamda özerk bir fon değildir. Dolayısıyla Topluluğun genel bütçe prosedürü, bu fonun finansmanında da geçerlidir. Topluluğun kurulmasından 1970 yılına kadar Topluluk bütçesi, uluslararası örgütlerde olduğu gibi, üyelerin mali katkılarından meydana gelmekte idi. 1970 yılında oluşturulan 'öz kaynaklar sistemi' ile Topluluk, mali özerkliğe kavuşturulmuştur. AB'nin öz kaynakları, Birliğe bütçenin finansmanı için tahsis edilen ve

ulusal otoritelerin ilave bir kararına gerek olmadan otomatik olarak bütçeye tahakkuk eden gelir olarak tanımlanabilir (Güvenç, 2010:516). Topluluk bütçesinin tamamının öz kaynaklardan karşılanması ise 1978 yılından itibaren mümkün olabilmıştır (Atay, 2004:8).

Tablo 9: AB’de Bütçe ve Tarımsal Harcamaların Gelişimi

Yıllar	Bütçe(milyon euro)	Tarımsal Harcamalar (milyon euro)	%
1970	3,385	3,167	93,56
1980	15,857	11,607	73,20
1990	44,063	28,919	65,63
2000	93,792	41,738	44,50
2005	117,526	48,465	41,23
2010	122,900	56,647	46,09
2015	145,321	57,727	39,72

Kaynak: Olgun, Akın(2005), “AB Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi” ve Eurostat(2015e), “Budget in figures”, http://ec.europa.eu/budget/figures/index_en.cfm, (15.05.16)

Yukarıdaki AB bütçe ve tarımsal harcamaların gelişimi tablosu incelendiğinde, bütçe artışına paralel olarak tarımsal harcamaların da arttığı gözlemlenmektedir. 1970’lerde %90 civarında seyreden OTP harcamaları, OTP’ye ilişkin reform gerekliliğini doğurmuş ve Birlik içinde buna yönelik tartışmalar baş göstermiştir. Tabi OTP bütçesinin payının azaltılması gerekliliği konusu, özellikle Fransa gibi OTP’den büyük fayda sağlayan ülkeler tarafından kolayca benimsenmemiştir. Bazı üye ülkelerin karşı duruşlarına rağmen 2015 yılına gelindiğinde OTP bütçesinin pastadan aldığı dilimin büyüklüğü %38’lere gerilemiştir. Ama OTP bütçesinin azaltılması konusunda hemfikir ortam, yoğun tartışmalar yanında, Birliğe yeni üye olacak ülkelere tarım konusunda maddi aktarımın fazla olmaması arzusu ile de gerçekleştirilmiştir (Ankara Ticaret Borsası, 2014).

2.3.4. OTP’nin Sonuçları ve Politikaya Yöneltilen Eleştiriler

Tarım sektörünün ulusal ve uluslararası düzeyde sağladığı katkı, aktif nüfusa iş imkânı, sanayi için hammadde temini ve temel ihtiyaç maddelerini üreten sektör olması açısından kendini göstermektedir. Topluluk ilk kurulduğu tarihlerde, ortak bir tarım

politikası ile birlikte ihtiyaca yönelik bir planlama yapmış ve gelişen dünya ile birlikte bu OTP'nin de gündeme göre reformlara ve sürekli yenilenmeye ihtiyacı olmuştur. OTP'nin uygulanmaya başlanmasından bu yana, tarımsal ürünlerde miktar ve kalite yönünden iyileşme kaydedilirken, Birlik içinde birçok üründe, kendine yeterli bir durum sağlanmıştır.

Öte yandan; OTP'nin eleştirildiği birtakım konular bulunmaktadır. Bunlar (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006:32);

- Eleştirilerin başında ortaya çıkan ürün fazlalıkları gelmektedir. AB OTP'sinin oluşturulma nedenlerinin başında, AB'nin tarımsal üretimde kendine yeterli olmaması geliyordu. Bu nedenle, oluşturulan politika mekanizmaları, üretim artışlarının sağlanmasına yönelik olmuştur. Üretimi artırmak için izlenen politikaların yıldan yıla artan maliyetlerinin yanında, iç piyasada tüketilemeyen ürünlerin biriktirilmesi sonucu da doğmuştur.
- Diğer bir eleştiri noktası ise maliyet artışıdır. Üretimin artırılmasına yönelik çabalar, maliyetlerin de artmasına yol açmıştır. Bunun yanında, Topluluğun zaman içinde büyümesi de daha önceden öngörülmemiş bazı sorunları beraberinde getirmiş ve OTP'nin Topluluğa maliyeti daha da artmıştır.
- Bölgelerarası gelir farklılıklarının ortaya çıkması eleştirilerden biri olmaktadır. OTP çerçevesinde ürünlere göre farklı düzeyde desteklemeler sağlandığından farklı ürün yetiştiricileri ve bölgelerarasında gelir farklılıkları ortaya çıkmıştır. OTP'nin üye ülkeler veya Birliğin çeşitli bölgeleri arasında adil olmayan gelir aktarımına sebep olması, OTP'nin temel amaçlarıyla uyuşmamaktadır. Topluluk üyesi bazı ülkeler, OTP'ye katkıları ile OTP'den sağladıkları yarar konusunda üye ülkeler arasında farklılıklar bulunduğunu öne sürmektedir.
- Genel refah kaybının yaşanması OTP'yi eleştirilere maruz bırakmıştır. OTP, tarım kesiminde çalışanların gelirinde bir artış sağlarken, bu artış, Avrupalı vergi mükellefleri ile tüketicilerden sağlanan kaynakla gerçekleşmektedir. Topluluk kaynaklarının önemli bir miktarının daha fazla ekonomik getirisi olan faaliyetler yerine tarıma harcanmasının, genel bir refah kaybına neden olduğu da sık sık dile getirilen argümanlardan biri olmaktadır.
- OTP dünya ticaretine olumsuz etkide bulunmaktadır. OTP ile ortaya çıkan yan etkilerden biri de, Topluluğun tarım ürünleri ihracatında destekleyici,

ithalatında ise koruyucu bir politika izlemesi nedeni ile diğer tarım ürünleri ihracatçısı ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemesidir. Söz konusu uygulamadan sadece tarım ürünleri ithalatçısı ülkeler kârlı çıkmakta, bu da uluslararası ilişkilerde sorunlar doğurmaktadır.

- Bir diğer eleştiri ise; çevre tahribatıdır. OTP gereğince tarım ürünlerine yıllardır uygulanmakta olan yüksek destekleme fiyatları nedeniyle, tarımsal üretim artmış ancak söz konusu durum, çevrenin tahrip edilmesine sebep olmuştur. Orman alanları tarıma açılmış, gübre ve zirai mücadele ilaçları gibi girdilerin kullanımını artmış ve çevre tahribatı hızlanmıştır.

Bu sorunları çözmek ve FEOGA'nın artan finansman yükünü hafifletmek için reform yapma fikri 13.07.1985 tarihli *Yeşil Belge* isimli raporda yayınlandı. Söz konusu reform niteliğindeki düzenlemelerde göz önüne alınan ilkeler şunlardır (Dinler, 2000:361):

- Üretim fazlası olan sektörlerdeki üretimin zamanla azaltılması
- Küçük çiftçilerin durumlarının daha da iyileştirilmesi
- Kırsal kalkınma ve sosyal dengenin sağlanması ile çevrenin korunması için gerekli alanlarda tarımın desteklenmesi
- Çiftçilerin çevre bilincinin artırılması

Tüm bunlara ek olarak, mali destek uygulamalarındaki eşitsizlik bazı AB üyesi devletlerce tepkiye neden olmaktadır. OTP bütçesine en fazla destek yapan ülkelerin, OTP kapsamında tarımsal desteklerden arzu ettikleri ölçüde yararlanamaması ya da diğer ülkelerin OTP bütçesine görece az katkıda bulunmasına rağmen görece yüksek mali desteklerden yararlanması OTP'nin maruz kaldığı diğer eleştirilerdendir.

Tarım politikası günümüzde sosyal denge ve çevre gibi konuları içine alan geniş kapsamlı bir kavram haline gelmiştir. Tarım politikasına ilişkin konuların çeşitlenmesinde AB üyesi ülkelerde kırsal alanlara yönelik önemli rol oynamaktadır. Zira; günümüzde dahi birçok Avrupa şehrinde nüfusun yaklaşık yarısı kırsal alanda yaşamaktadır (Eraktan, 2006:56).

2.4. Avrupa Birliği'nde Tarımsal Destek Politikası

Tarım, sahip olduğu önemin gereği olarak tüm dünyada desteklenen bir sektör konumundadır. Bu noktadan hareketle; ülkeler arası eşitsizliklerin azalması, çiftçilere istikrarlı bir kazanç sağlayabilmek, tarımda rekabet üstünlüğu sağlamak, üretimi teşvik etmek ve kırsal kalkınmaya destek gibi amaçlarla AB'de OTP kapsamında ülkelere mali destek politikaları uygulanmaktadır. Tarım sektöründe örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir yapının oluşumuna imkân veren, gıda güvenliği ve güvenilirliğini sağlayan bir destekleme sisteminin kurulması ve desteklemelerin doğru ve etkin şekilde gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. AB'de mali destekler doğrudan ödemeler, piyasa önlemleri ve kırsal kalkınma yardımları aracılığıyla uygulanmaktadır.

2.4.1. Doğrudan Ödemeler

Doğrudan ödemeler çiftçilerin kazançlarına istikrar kazandırmak amacıyla AB bütçesinden finanse edilen ödemelerdir (Eurostat, 2016b). Çiftçiler çoğu zaman piyasadaki arz-talep ilişkisi içindeki dalgalanmalar sonucu, istikrarlı bir gelir elde edememektedir. Bu noktadan hareketle, doğrudan ödemeler çiftçilere belirli bir gelirin garanti edilmesi amacıyla uygulanmaktadır. 2014-2020 programına göre doğrudan ödemeler, toplam OTP harcamalarının %70'ini oluşturmaktadır. Üretimden bağımsız olarak yapılan doğrudan ödemeler, zorunlu ve gönüllü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu ödemeler; temel ödeme, yeşil ödeme ve genç çiftçilere yönelik ödeme olarak üçe ayrılırken, gönüllü ödemeler ise; yeniden yardım dağıtımları, doğal kısıt desteği, üretimle bağlantılı destek ve küçük firma desteğidir (European Commission, 2015b).

Zorunlu ödemeler içinde yer alan, temel ödeme; üretime bağlı olmaksızın hektar başına yapılan ödemelerdir. Yani; ürüne yönelik değil, üreticiye yönelik destekleme esas alınmaktadır. Diğer zorunlu ödemeler kategorisinde yer alan yeşil ödeme uygulamasında ise; çiftçileri ve tarımsal uygulamaları çevreye daha duyarlı hale getirme amacıyla yapılan yardımlardır. Zorunlu ödemeler kapsamında sonuncu uygulama ise; genç çiftçilere yönelik ödemedir. Bu uygulama, tarım sektöründe genç istihdamın artırılması ve gençlerin tarımsal faaliyetlere özendirilmesi amacıyla uygulanan desteklerdir. Bu kapsamda kırk yaşından küçük çiftçilere ek destek sağlanmaktadır (European Commission, 2015b).

Gönüllü ödemelerden; yeniden yardım dağıtımları özelliğiyle üye ülkelere; doğrudan ödemelerin adil dağıtımına katkıda bulunmak amacıyla, kendilerine tahsis edilen bütçenin %30'una kadar olmak kaydıyla, ilk 30 hektarlık arazi için ekstra yeniden dağıtım ödemesi yapabilmektedir. Doğal kısıt desteği ile ise; biyoçeşitliliğin korunması ve üretimin devamı amacı başta olmak üzere; zorlu koşulların veya doğal kısıtların bulunduğu alanlarda sunulan bütçenin %5'ine kadar ekstra yardım alınabilmektedir. Bir diğer gönüllü ödemelerden olan; üretimle bağlantılı destek ise, spesifik tarımsal ürünlerde üretimin devamlılığı amacıyla, tahsis edilen bütçenin %8'i ile %13'ü arasında değişen ilave yardımlardır. Son olarak; küçük firma destekleri ise; küçük çiftçilerin kalkınmasına yönelik yıllık 1250 euroluk bir ödemeyi öngörmektedir (European Commission, 2015b).

2.4.2. Piyasa Önlemleri

Yapılan reformlarla beraber üretim odaklı piyasa önlemlerini, piyasa şartlarına göre üretim yapmaya teşvik eden bir yapıya dönüştürme görüşünün yanı sıra, alışlagelmiş piyasa araçlarının devamına yönelik bir görüş de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 2009 yılı başında süt ürünleri piyasasında yaşanan kriz, 2011 yılında da yaşanan salatalık krizi piyasa önlemlerinin özellikle kriz dönemlerinde önemini göstermiştir. Bu bağlamda, piyasa araçlarının basitleştirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına yönelik yeni politika araçlarının oluşturulmasının önemi bir kez daha vurgulanmıştır (Olçay, 2015).

Bu sistemle, piyasaların istikrarlı hale getirilmesi, çiftçilere standart yaşam koşulları getirilmesi ve tarımsal üretkenliğin artırılması gibi OTP hedeflerini yerine getirmede katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Bu önlemler arasında müdahaleler, üretim ve pazarlamaya ilişkin kurallar, üretici örgütlenmesi ve dış ticarete ilişkin konular yer almaktadır (GTHB, 2016b).

2.4.3. Kırsal Kalkınma Destekleri

Kırsal kalkınma destekleri; gıda güvenliği, üretimde sürdürülebilirlik ve AB içinde tüm kırsal alanlarda dengeli bir gelişmişlik sağlanması amacıyla uygulanmaktadır. 2014-2020 yılları için öngörülen toplam kırsal kalkınma desteği tutarı 95 milyar eurodan

fazladır. 2014 yılında OTP kapsamındaki harcamalar içindeki payı %22,5'tir. Öte yandan; 2014-2020 yılları için kırsal kalkınma politikasının amaç ve öncelikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (European Parliament, 2016):

- Tarımda rekabetin güçlendirilmesi
- Doğal kaynakların ve iklim hareketlerinin etkin yönetiminin sağlanması
- Kırsal alanlarla bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve istihdamın artırılması

Bu ana amaçlar doğrultusunda OTP kırsal kalkınma politikası desteklerinin önceliklerini aşağıdakiler gibi sıralamak mümkündür (European Parliament, 2016):

- Tarım, ormancılık ve kırsal alanlarda bilgi transferini sağlamak ve güçlendirmek
- Sorumluluk bilincini ve rekabeti tarımın her kolunda artırmak, gelişmiş tarım teknolojisi ve sürdürülebilir ormanlık alan yönetimine kavuşmak
- Gıda yardım organizasyonları kurmak, tarımda risk yönetimi uygulamak
- Tarım ve ormancılıkla ilişkili ekosistemi iyileştirilmesi ve koruma sağlanması
- Kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, düşük karbon kullanımı ve iklime zararlı olmayan faaliyetlerin desteklenmesi
- Kırsal alanlarda kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun azaltılması

Kırsal kalkınma politikası kapsamında yapılan destekler 2014-2020 için; %43 tarımda ve ormancılıkta ekosistemin iyileştirilmesi, %20 rekabetin artırılması ve sorumluluğun artırılması, %15 kalkınma ve yoksulluğun azaltılması, %10 oranında gıda ve yardım kuruluşlarına ilişkin, %9 oranında kaynakların etkin kullanılmasına yönelik ve %3 ise teknik yardımlardan oluşması hedeflenmiştir (European Parliament, 2016).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde; OTP harcamalarından en fazla yararlanan ülkelerin Fransa, Almanya ve İspanya olduğu görülürken, en az yararlananlar ise Malta, Lüksemburg ve Kıbrıs'tır. OTP'nin üye ülkelere etkilerini kısaca özetlemek gerekirse; Hollanda'nın OTP'den aldığı mali desteğin görece düşük olmasına rağmen, artan dış ticareti dolayısıyla kazançlı çıkmaktadır. Finlandiya, Lüksemburg, Avusturya, İsveç, İngiltere gibi ülkeler OTP bütçesine katkılarının fazla, bütçeden yararlandıkları miktarın ise az oluşu bu ülkelerde mali kayıp yaratmaktadır. Diğer taraftan, Fransa, İrlanda ve

Danimarka OTP kapsamında hem ticaretin artması hem de elde ettikleri mali yardımlardan ötürü kazançlı çıkmaktadırlar. İspanya ve Yunanistan ise elde ettiği tarımsal desteklerin yüksek olmasına karşın yaşadığı ticari etkilerden ötürü zarar görmektedirler (Demir, 2007:26).

Tablo 10: AB Üyesi Ülkelere Göre OTP Harcamaları (2014) (bin euro)

AB ülkeler	Doğrudan Ödemeler	Piyasa Önlemleri	Kırsal Kalkınma	Toplam
Fransa	7 779 692	551 831	4 353	8 335 876
Almanya	5 101 256	95 870	664 602	5 861 727
İspanya	5 106 397	474 169	0	5 580 566
Polonya	2 982 334	225 398	1 569 518	4 777 249
İtalya	3 902 241	603 595	0	4 505 837
Birleşmiş Milletler	3 195 725	39 471	475 532	3 710 728
Yunanistan	2 246 414	45 232	0	2 291 646
Macaristan	1 284 695	52 241	0	1 336 936
Romanya	1 259 561	74 988	0	1 334 549
Portekiz	634 797	100 405	577 031	1 312 232
Avusturya	695 527	22 061	557 807	1 275 395
İrlanda	1 227 717	6 744	0	1 234 461
Danimarka	916 928	9 114	90 288	1 016 331
Hollanda	805 800	33 845	87 118	926 763
Çek Cumhuriyeti	878 679	14 131	0	892 809
Finlandiya	519 427	5 257	335 441	860 125
İsveç	679 485	13 343	0	692 828
Slovakya	371 547	7 951	271 155	650 652
Belçika	552 451	53 303	40 856	646 609
Litvanya	374 109	4 080	230 393	608 582
Bulgaristan	578 641	23 451	0	602 092
Letonya	143 760	4 014	138 327	286 101
Slovenya	140 204	6 271	118 678	265 154
Estonya	99 062	1 245	103 626	203 933
Hırvatistan	93 202	3 247	0	96 449
Kıbrıs	51 668	5 330	0	56 998
Lüksemburg	33 088	298	0	33 386
Malta	5 273	296	0	5 569
EU-28	41 659 679	2 478 675	5 264 723	49 403 077

Kaynak: European Commission(2016f), <https://goo.gl/ILsBW8>, (30.04.17)

2.5. Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi

Vergileme, ülkelerin ulusal egemenliğinin temel taşlarından biridir. Bu nedenle devletler vergilendirme yetkilerini başka bir kuruluşa devretmek istememektedirler. Ancak üye devletlerin söz konusu yetkilerini başka ülkelere zarar verecek şekilde kullanmamaları gerekir. Bu prensip özellikle Tek Pazar'ın temelinde yatmaktadır. AB üyesi herhangi bir ülkenin izleyeceği vergi politikası sadece o ülkeyi değil, diğer Birlik üyesi ülkeleri de etkilemektedir. Bu nedenle, siyasal ve ekonomik yönden bütünleşmeyi isteyen AB için vergileme ve vergilendirmeye ilişkin politikaların önemi büyüktür (Yıldız, 2006:551).

2.5.1. AB Bütçesi Kaynağı Olarak Tarım Sektörü Vergilemesi

OTP'nin finansman gereğinin bir sonucu olarak tarımsal ürünlere vergileme yapılmaktadır. 1 Temmuz 1967 tarihine kadar üye ülkelerin katkılarının belirli bir miktarını teşkil eden ve 21 Nisan 1970 kararı çerçevesinde şekerden alınan verginin de dahil edilmesi ile tarımsal vergiler, 10 Ocak 1971 tarihinden itibaren Birlik bütçesine öz kaynak olarak aktarılmaya başlamıştır (Aydın, 1993:113).

Tarım sektörünü ilgilendiren vergiler iki kategoriden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi Birliğe üye olmayan üçüncü devletlerden ithal edilen tarım ürünleri üzerine konulur ve miktarı her ürün için Birlik destekleme fiyatı ile normal dünya fiyatı arasındaki farka eşit olarak saptanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu miktar her ürün için Birlik ve dünya piyasasının durumuna göre değişebilmektedir. Bu uygulamanın amacı Birlik destekleme fiyatlarının altında tarım ürünü ithalinin önlenmesidir. Tarımsal vergilerin ikinci türü ise üye devletlerarası ticarete iç fiyatlarla ithal fiyatları arasındaki farkı ortadan kaldırmak için alınan dahili vergidir (Aydın, 2007:168).

Özellikle, Tek Pazar prensibinin sorunsuz işleyebilmesi için dolaylı vergilerle ilgili mevzuatın uyumlaştırılması önem arz etmektedir. Zira dolaylı vergiler mal ve hizmet üzerinden alındığı için, Tek Pazar'ın uygulaması noktasında doğrudan etkide bulunur niteliktedir. Bu nedenle dolaylı vergilere ilişkin Birlik içinde açık yetkilendirmeler bulunurken, aynı şeyi dolaysız vergiler açısından söylemek zor olacaktır (Soydan, 2001:7).

KDV'ye ilişkin, 19 Ekim 1992 tarihli Konsey direktifinin H listesinde, makine, bina gibi yatırım malları hariç olmak üzere zirai üretime katkıda bulunan hizmet ve mal teslimlerinde %5'lik indirilmiş oran uygulanmaktadır. Birlik tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde tüm üye ülkelerde tek tip olarak tespit edilen KDV'nin %1,4'ü bütçenin öz kaynakları olarak kabul edilmiştir. Ancak bu oran, 1999 yılında %1 ve 2007'den bugüne ise %0,3 olarak kullanılmaya devam etmektedir (European Commission, 2014a:36).

Tablo 11: Avrupa Birliği'nde Toplam ve Tarımsal Vergi Geliri(2014) (milyon euro)

	Toplam Vergi Geliri	Tarımsal Vergiler	%
Bulgaristan	11 877	707	5,6
Romanya	41 585	1 818	4,3
Letonya	6 879	301	4,1
Macaristan	40 023	1735	4,0
Yunanistan	69 163	2406	3,2
Estonya	6 481	168	2,5
İrlanda	57 570	1 343	2,4
Polonya	135 534	3052	2,1
Litvanya	10 210	447	2,1
Çek Cumhuriyeti	52 813	1107	2,0
Slovakya	23 582	470	1,9
Finlandiya	90 253	2024	1,8
Slovenya	13 784	256	1,8
İspanya	357 669	6027	1,5
Portekiz	64 084	818	1,0
Avusturya	144 116	1 277	0,8
Fransa	1 021 116	7462	0,6
Malta	2 839	21	0,6
Danimarka	132 449	806	0,6
Almanya	1 151 482	7 025	0,6
İtalya	704 991	4 339	0,5
İsveç	188 262	1 038	0,5
Kıbrıs	5 948	24	0,4
Birleşik Krallık	775 796	3 712	0,4
Lüksemburg	19 286	63	0,3
Hollanda	251 713	724	0,3
Belçika	191 930	481	0,2
Hırvatistan	15 801	293	0,1
AB-28	5 587 237	50131	0,8

Kaynak: Eurostat(2015f), "Tax revenue statistics", http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tax_revenue_statistics, (15.05.16)

AB'deki 2014 yılına ait vergi gelirlerine ilişkin yukarıdaki tablo incelendiğinde; en yüksek toplam vergi gelirlerine Almanya, Fransa, Birleşik Krallık sahip olmasına paralel olarak, tarımsal vergi gelirlerinde de öne çıkan ülkeler Almanya, Fransa, İspanya'dır. Tarımsal vergi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde ise; %5,6 ile Bulgaristan öne çıkarken, bu ülkeyi Romanya ve Letonya takip etmektedir.

Ayrıca; AB ülkeleri tarım sektörü vergi yüklerinin yer aldığı aşağıdaki tablo incelendiğinde, tarım sektöründe sübvansiyon öncesi en fazla vergi yüküne sahip ülkeler Finlandiya, Letonya ve Slovakya'dır. Söz konusu ülkelerde sektördeki katma değer düşük olmasına karşın ülkedeki vergi yükünün fazla oluşu sektördeki sübvansiyon öncesi vergi yükünü de yüksek kılmıştır. En düşük orana sahip ülkeler ise; Hollanda, Kıbrıs ve İtalya olarak görünmektedir. Tarım sektöründe vergi yükünün düşük olmasının nedenleri arasında, sektörde öz tüketimin fazla olması, tarımın stratejik önemi ve siyasi nedenler yer almaktadır.

Tablo 12: Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörü Vergi Yüğü (2015)

Ülkeler	%	Ülkeler	%
Finlandiya	195,9	Litvanya	40,1
Letonya	92,3	Yunanistan	38,7
Slovakya	90,2	Danimarka	35,3
Çek Cumhuriyeti	76,2	Belçika	32,8
Lüksemburg	69,1	Birleşik Krallık	32,5
Estonya	59,9	Hırvatistan	32,4
İsveç	56,5	Malta	32,1
İrlanda	55,8	Portekiz	28,7
Bulgaristan	54,8	Fransa	27,6
Polonya	53,4	İspanya	25,4
Macaristan	50,1	Romanya	22,9
Almanya	49,5	Kıbrıs	21,7
Slovenya	46,1	İtalya	9,4
Avusturya	45,4	Hollanda	6,4

Kaynak: Eurostat(2017), <https://goo.gl/RjWdDn>, (08/04/2017)

Aşağıda; tarımsal üretim değerleri, tarımsal nüfus ve GSMH gibi kriterler dikkate alınarak seçilmiş AB üyesi ülkelerdeki tarım sektörünün genel durumu, OTP ile ilişkisi ve söz konusu ülkelerde tarım sektörünü ilgilendiren mevcut vergiler genel hatlarıyla incelenecektir.

2.5.1.1. Fransa

Fransa, elverişli coğrafi konumu ve iklimsel özellikleri sayesinde, kişi başına yaklaşık yarım hektarlık geniş ve verimli tarım alanına sahiptir. Başlıca tarım ürünleri, tahıl, şeker pancarı, şarap, meyve ve sebze, süt ürünleriyle çeşitli hayvansal ürünlerdir. Fransa, yine ABD'den sonra dünyanın en büyük tarım ürünleri ihracatçısıdır. Ancak tarımın ekonomi içindeki önemi görece olarak azalmaktadır. Bu ülkede tarımın GSMH içindeki payı son yıllarda düşmekle beraber %1,7 istihdam içindeki payı ise %2,8'dir. Tarım sektöründe 766 bin kişi istihdam edilmektedir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2011a).

Birliğin kuruluşuyla beraber ihracatını genişletme niyetinde olan Fransa, OTP'nin kuruluşunda da başı çeken ülkelerden olmuştur. Kurulacak olan toplulukta en önemli tarım ürünleri üreticisi durumunda olan Fransa'da tarım ürünleri fiyatları düşüktü. Almanya'nın sanayi ürünleri açısından Fransız piyasasında sağlayacağı avantaj karşısında, bu düşük fiyatlar nedeniyle Fransa'nın da Alman tarım ürünleri piyasasında avantaj sağlayacağı beklentisi bulunmaktaydı. Diğer bir ifadeyle her iki ülke arasında çıkar çatışması ve Fransa'nın bu konudaki ısrarının da ortak bir tarım politikası uygulanmasında etkili olduğu ifade edilebilir. Özellikle başlangıçta Fransa'da verimlilik daha düşükken, OTP sayesinde yükselmiştir. Örneğin 1956/59'da Almanya'da buğdayda verimlilik 3200 kg/ha iken Fransa'da 2400 kg/ha idi. Oysa 1998 yılında buğday verimliliği bu iki ülkede sırasıyla 7210 kg/ha ve 7750 kg/ha, olmuştur. Ancak verimlilik artışı, beraberinde destekleme ödemelerinin artışı da yükseltmiştir. AB'deki tüketiciler, tarıma uygulanan bu destekleme politikalarının yükünü üstlenmiş durumdadırlar. Yeni katılacak üye ülkelere uygulanacak yardımlar da düşünüldüğünde tüketicinin üzerindeki yük daha da artacaktır (İnan ve diğerleri, 2003:48).

Daha önce üzerinde durulan ülkelerin tarım sektörüne yönelik mali desteğine ilişkin tablo incelendiğinde, son yıllarda azalmakla beraber en büyük desteğin Fransa'ya yapıldığı görülmektedir. 2014-2020 yılları arasında OTP'nin Fransa'daki çiftçi ve kırsal hayata; yeni istihdam, modernizasyon, sürdürülebilirlik ve kalite geliştirmesi adına yaklaşık 63 milyar euroluk destekte bulunacaktır. Desteklerin azalmasıyla, Fransa'daki çiftliklerin önemli ölçüde azalacağı tahmin edilmektedir. Öyle ki, 1993-2004 yılları arasında mevcut çiftliklerin üçte biri azalmıştır (Maliye Bakanlığı, 2006). Tarım sektörünün Fransa için arz

ettiği önem düşünülduğünde, sektörün vergilendirilmesi de hassas bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fransa'da zirai kazanç, zirai faaliyet yapılan yerin kiralanmış olması veya olmamasına göre değişmeksizin, ziraatçılık faaliyetinden elde edilen gelirlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında ormancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler de zirai kazanç kapsamında değerlendirilmektedir. Tarım sektöründen elde edilen kazanç, Fransa'da vergilendirmeye tabi olan birkaç gelir unsurundan biridir. Tarımsal kazanç tespitinde ise, dört farklı uygulama söz konusudur. Bunlar; sıradan defter kaydı, basitleştirilmiş defter kaydı, basitleştirilmiş usulde kazanç hesaplama ve geçici vergi şeması ile tespittir. Yıllık kazanç miktarı vergi hesaplamasında kullanılacak yöntemi belirlemektedir (NILF, 2002).

Fransa'da çiftçilerin kazançları, kendi işinde çalışan esnafların tabi olduğu vergilendirme konu ve prensiplerine göre vergilendirilmektedir. Ancak, sadece tarım sektörünü ilgilendiren özel kurallar da bulunmaktadır. Buna ek olarak; çiftçi, ailesi ve çalışanları için özel sosyal güvenlik sistemi mevcuttur.

Zirai kazancın vergilendirilmesinde belli başlı üç temel yöntem bulunmaktadır. Bunlar kazanca bağlı olarak; gerçek, basit ve götürü usuldür. Götürü yöntemde vergi borcu; Vergi Komisyonu'nca her yıl itibarıyla, hayvan sayısına, ağaç sayısına veya arazinin büyüklüğüne bağlı olarak belirlenen vergi oranlarının, zirai kazançlara uygulanması suretiyle hesaplanmaktadır.

Zirai kazancın birbirini izleyen iki yıl boyunca her yıl belirlenen bir tutarı aşması halinde ise, basit usulde vergilendirilmektedir. Basit usulde vergilendirilen zirai kazanç erbabı mükellefler, gerçek usulde vergilendirilen mükelleflerin aksine mali yıl itibarıyla tahsilât esasına da tabi olabilmektedirler. Gerçek usulde vergilemeye tabi olacak kazanç ise, senelik hasıllattan yıllık masrafların çıkarılması ile bulunmaktadır (Keyder, 1959:162).

Fransa'da kişisel gelir vergisi tarifesi; %14 ile %45 arasında değişen artan oranlı yapıya sahip olup, ayrıca vatandaşlara yönelik maksimum %15,5 oranlı sosyal güvenlik kesintileri birlikte uygulanmaktadır. Oranlar yerleşik olmayanlara benzer olmakla birlikte,

yerleşik olmayanların kazançlarından %20'ye yakın stopaj vergisi alınmaktadır (Deloitte, 2016).

Tüm bunlara ek olarak, Fransa Gelir Vergisi'nde çiftçilere özel birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; işe yeni başlayan çiftçilerde takip eden beş yıl boyunca vergilendirilebilir kazancın %50 indirilmesidir. Bu kural kendi işinde çalışan esnaf ve el sanatları ustaları için de geçerlidir. İkinci özellik ise; eğer çiftçiler kayıt tutarlarsa vergilendirilecek gelirden %20'lik bir indirim uygulanabileceğidir (NILF, 2002).

Fransa'da KDV oranı genel olarak %19,6 olup, ilaç ve yazılı basına %2,1, gıda (alkollü içkiler ve çikolata hariç) ve kitaplara ise %5,5 uygulanmaktadır. Ayrıca, içki dışındaki gıda maddeleri, suni gübre, tütün (sigara hariç), kesilmiş hayvanlar gibi tarımsal girdilere yönelik %5,5'lik indirimli KDV uygulaması mevcuttur (Global Alliance of Independent Firms, 2013:41). Vergilendirme dönemleri birer ve üçer aylıktır.

2.5.1.2. İngiltere

Önemli bir güç ve finans merkezi olan İngiltere, sahip olduğu mekanize tarım sektörü sayesinde, işgücünün sadece %1'i ile ülke gıda ihtiyacının yaklaşık %60'ını karşılamaktadır (İTKİB, 2013). Ülkenin ılıman iklimi ve yıl içinde dengeli dağılan yağışlar, tarımda ülkeye geniş bir ürün yelpazesi sağlamaktadır. Ormancılık ve balıkçılık sektörleri dahil olmak üzere tarım sektörü, ülke GSYİH'sinin %1'inden daha az bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sektörde çalışan nüfus ise ülke toplam nüfusunun %1'i civarındadır. Bu oran, diğer pek çok gelişmiş ülkeden daha düşüktür.

Tarımsal sanayinin ekonomideki payının oldukça düşük olduğu İngiltere'de, tarımdan elde edilen kazanç 2014-2015 yılları arasında %29 (£1,526 milyon) azalmıştır. Sektörün GSMH'ye katkısı yine aynı dönemde reel bazda %14 azalmıştır. Bunun yanında tarım sektörüne yönelik mali destek kapsamında doğrudan ödemeler; 150 milyon sterlin düşerek, 2,803 milyon sterline gerilemiştir. Bu düşüşün arkasındaki temel nedenler euro/sterlin döviz kurundaki düşüş ve tarımdan gelen toplam kazançtaki azalmalardır (Defra, 2016).

İngiltere OTP kapsamında tarıma yönelik mali destekte Fransa, Almanya, İspanya, İtalya ve Polonya'dan sonra en büyük payı alan altıncı ülkedir. Gelir desteğinden sadece aktif çiftçiler yararlanmakta ve özellikle genç çiftçiler tarım sektöründe kendi işlerini kurmaları adına devlet tarafından özendirilmektedir. Ülkede tarıma yönelik mali desteğin %30'u; ekin çeşitliliğini artırma, ekilebilir arazinin korunması ve ekolojik ilgi alanlarının korunmasına ayrılmaktadır (European Commission, 2014b). Sektöre yönelik doğrudan ödemeler ise, özellikle, sosyal nedenlerle ekonomik anlamda düşük performans gösteren çiftliklere, yapısal gelişime katkı amacıyla yapılmaktadır. Bunlara ek olarak İngiltere'deki araştırmalar; sübvansiyonların piyasaları çarpıttığı ve çiftçiler arasında rekabeti ve kapasite kullanımını artırıcı yönde katkı yapmadığını göstermektedir (The Andersons Centre, 2015).

İngiltere'de gelir vergisi kanununun bütün hükümleri zirai kazançlar için de geçerlidir. Dolayısıyla İngiltere'deki her çiftçi, tüccar ve esnaf gibi temel nitelikli bir vergi sorumluluğuna sahiptir. Sermaye kazancı vergisine ilişkin de, tarım sektörünü ilgilendiren özel bir hüküm bulunmamaktadır. Çiftlikler özel mülk sayılarak, sermaye kazancı vergisinden muaf tutulmaktadır. 1949-1950 yıllarında yapılan vergi reformundan sonra düşük kazançlar da dahil olmak üzere bütün tarım faaliyetleri ile ilgili kazançlar gerçek usulde vergiye tabi tutulmuştur. Kazancın tespitinde ise iki temel yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler tarım muhasebesi ve işletme esasları yöntemleridir. Tarım işletmelerinin büyük kısmını küçük işletmelerin oluşturması işletme esasları yöntemini genel olarak kullanılan yöntem kılmaktadır. Bazı durumlarda zirai kazanç elde eden mükelleflere birtakım indirimler uygulanmasının yanında, zirai faaliyetler ve ormancılıktan elde edilen gelirler de ticari kazanç hükümlerine göre vergiye tabi olmaktadır (Aydın, 2007:174).

Diğer AB üyesi ülkelerde olduğu gibi İngiltere'de de, KDV yönünden zirai kazanç sahibi mükellefler düz oranlı vergi rejiminden yararlanmaktadırlar. Temel gıda maddeleri, sosyal nitelikli mal ve hizmetler, zorunlu tıbbi malzemelere, yurtiçi elektrik ve gaz hizmetine, sosyal amaçlı konutlara, çocuklar için araba koltuğu gibi mal ve hizmetlere %5'lik indirimli oran uygulanmaktadır. Tarım sektöründe dört ana grup ise KDV'den istisna edilmiştir. Bunlar; gıda maddeleri, kesilecek olan hayvan ve yemleri, canlı hayvanlar, tohum ve bitkilerdir. Bunun dışında kalan tüm mal ve hizmetlere ise standart oran olan %20'lik KDV uygulanmaktadır (NILF, 2002).

2.5.1.3. Almanya

Almanya geniş çayırlara ve ormanlara, verimli ovalara sahiptir. Tarımsal araziler yaklaşık 17 milyon ha, ülkenin ormanlık arazisi ise 11 milyon hektardır. Tarımsal arazilerin 11 milyon ha'lık bölümünü ekilebilir araziler, 190 bin ha'lık bölümünü sürekli bitkiler 5 milyon ha'lık bölümünü de sürekli çayır ve otlaklar oluşturmaktadır. Tarım, ormancılık ve balıkçılık, GSYİH'nın %1'ini oluşturmasına rağmen, sektör ülkenin sosyal dokusu bakımından belirgin bir öneme sahiptir. Almanya'nın gıda bakımından kendine yeterlilik oranı %70'ler düzeyindedir. Gerek ekolojik ürünlere tüketicilerin gösterdiği talep artışı gerekse devlet desteklerinin etkisi ile organik tarımın payı hızla yükselmektedir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2011b).

OTP çerçevesinde şekillenen Almanya tarım politikası, orta ve büyük işletmelerin varlığı (100 hektardan fazla alana sahip çiftçilerin oranı Almanya'da %12,6 iken, AB ortalaması %3,1'dir) ve AB ortalamasından düşük çiftçi yaş ortalaması ile karakterize olmuştur. Bunun yanında tarım sektörü GSMH'ya %0,7'lik katkı yaparken, toplam istihdam içindeki payı %1,3'tür. 2020 yılına kadar olan süreçte OTP kapsamında, Almanya tarımı ve kırsal alanlara yönelik 44,1 milyar euroluk yatırım yapılması beklenmektedir. 2014-2020 yıllarını kapsayan Almanya İçin Kırsal Kalkınma Programı'nın odaklandığı konular; tarım sektöründe rekabetin artırılması, ekosistemin korunması yanında doğal kaynakların etkili kullanımı ve kırsal alanda ekonomik ve sosyal hayatın geliştirilmesidir (European Commission, 2016c).

Almanya'da vergiler; federal devlet, eyaletler ve yerel yönetimler düzeyinde toplanmaktadır. Almanya vergi kaynaklarının başında gelen gelir vergisi artan oranlıdır ve oranlar %14 ile %42 arasında değişmektedir (Schweizer Kobras, 2013). Gelir vergisinde vergiye tabi kazanç ve iratlar yedi kategoride toplanmıştır ve bunlardan birini zirai kazançlar teşkil etmektedir. Almanya vergi sistemi tarım ve ormancılık sektörüne yönelik bir takım kolaylıklar içermektedir. Bunların başlıcaları; defter tutmada kolaylık, özel muafıklar ve vergi oranlarında indirimler, KDV konusunda sabit düzenlemeler, verasete ilişkin özel bir vergilendirme ve tarımsal araziye yönelik düşük oranlı servet vergisidir. Ayrıca vergiye tabi gelirin tespitinde dört ayrı usul söz konusudur. Bunlar; gerçek usul, envanter defteri, sabit oranlar yöntemi ve idarece yapılan değerlemedir. Zirai kazanç sahibi

mükelleflerin bu yöntemler içinde hangisine göre vergilendirilecekleri; yıllık kazanç tutarı, yıllık satış tutarı, yıllık iş hacimleri ve hayvan sayısı gibi kıstaslarla belirlenmektedir (NILF, 2002).

Avrupa Birliği KDV Direktifi doğrultusunda düzenlenen Almanya KDV Kanunu, prensipte ülke sınırlarındaki tüm mal ve hizmet teslimini kapsamaktadır. Ancak ihracatta, topluluk içi işlemlerde, belirli gruplarca sunulan hizmet (doktorlar vs.), finansal birtakım örgüt işlemleri, kamuya yönelik kültürel hizmetler, genel ve mesleki eğitim hizmeti ve gönüllü yapılan bir takım hizmetler KDV'den istisna edilmiştir (KPMG, 2011). KDV mükellefi mal veya hizmet sağlayan Alman firmaları veya ithalatçılarıdır. Ancak, vergi nihai aşamada tüketiciye yansıtılmaktadır. Almanya'da uygulanan KDV ise; bazı gıda ürünlerine, tıbbi malzemelere, kitap ve gazeteye, sosyal nitelikli birtakım hizmetlere, tarımsal ürünlere %7'lik indirimli oran uygulanmakta, bunun dışında kalan tüm mal ve hizmetlere ise %19'luk oran uygulanmaktadır.

2.5.1.4. İtalya

Tarım, balıkçılık ve ormancılık brüt katma değerinin %2,2'sini oluşturmaktadır. Ancak sadece tarım sektörü toplam istihdam içerisinde %3,5'lik bir paya sahiptir. İtalya tarım ve gıda ürünlerinde önemli bir dış ticaret açığı vermektedir. Özellikle sebze üretiminde önemli bir üretim potansiyeli bulunmakla birlikte tarım alanlarının konumu, nüfus için gerekli hububat, et ve süt ürünleri üretimini sağlamaktan uzak bulunmaktadır. Büyük ölçekli firmalar daha çok Kuzey ve Orta İtalya'da toplanırken Güney İtalya'da daha çok tarım ve turizm alanında faaliyet gösteren küçük işletmeler bulunmaktadır. Tarımsal verimlilik ise, özellikle güney bölgelerde OTP'den faydalanma oranının az olması nedeni ile düşüktür (DEİK, 2014). Dolayısıyla, güney bölgelerdeki üretim yöntemlerinin yeteri kadar verimli olmayışı nedeniyle İtalya tarım potansiyelini yeteri kadar kullanamamaktadır.

2014-2020 yılları arasında OTP kapsamında İtalya'da tarım sektörü ve kırsal alana yönelik 37,5 milyar euroluk yatırım yapılması planlanmıştır. Öncelikli hedefler; istihdam, sürdürülebilirlik, modernizasyon ve kalite artışının sağlanması konuları olmuştur. İtalya için yaklaşık 27 milyar euro olacak olan doğrudan ödemelerin, OTP doğrultusunda ülke,

bölge ve çiftçiler temel alınarak adil şekilde dağıtılması planlanmaktadır. Yine aynı süreçte, 10,4 milyar euroluk bütçe kırsal alanlara yönelik “kırsal kalkınma programı” kapsamında kullanılacaktır. İtalya özellikle kırsal alanda araştırma ve bilimsel çalışmaların geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Bunlara ek olarak; kırsal alanda üretim sistemi ve tarımsal işletmelerde rekabetin artırılması, sürdürülebilir enerji ve hayat kalitesinin iyileştirilmesi, riskin önlenmesi, çevrenin korunması ve kaynak kullanımında etkinliği sağlanması önem verilen diğer konulardır (European Commission, 2014c).

İtalya’da vergilendirilen altı kazanç unsurundan biri olan zirai kazançlar; merkezi ve yerel idare tarafından vergiye tabi tutulmaktadır. Merkezi idare tarafından tatbik edilen gelir vergisi tarım işletmelerinin servet gelirlerinden ve araziden elde ettikleri hasılat üzerinden alınmaktadır. Zirai faaliyette gerçekleşen arazi ıslahı, sulama, drenaj, bakım-onarım giderleri dikkate alınmaktadır. Eğer arazi, sahibi tarafından işletiliyorsa veya ortakçılık, yarıcılık gibi kullanılıyorsa, arazi sahibi bu araziden sağladığı tarımsal gelirler dolayısıyla vergilendirilmektedir ve gelir kadastroya göre belirlenmektedir (Aydın, 2007:175).

Yerel yönetimlerde ise; işveren sıfatını taşıyan mükelleflerin elde ettiği zirai kazançlar üzerinden gelir vergisi tahsil edilmektedir. Tarım ve ormancılıktan elde edilen kazançların vergilendirilmesi bir takım yönleriyle, diğer kazanç kategorilerinin vergilendirilmesinden ayrılmaktadır. Öncelikle tarım ve ormancılığa ilişkin kazanç toprağın kaydedilmiş verimlilik tutarı üzerinden tespit edilmekte, gerçek verimlilik dikkate alınmamaktadır. Kaydedilen verimlilik tutarı toprağın ortalama değeri, eklenen sermaye, işçilik gibi değerler dikkate alınarak belirlenmektedir.

Diğer AB üyesi ülkelerde olduğu gibi İtalya’da da çiftçiler, orman işletmecileri ve balıkçılar KDV mükellefidirler. Temel gıda maddeleri, kitap ve gazete gibi birtakım süreli yayınlara, zorunlu tıbbi malzemelere ve bazı tarımsal ürünlere %4 oranında KDV uygulanırken, sosyal nitelikli mal ve hizmetlere, toplu taşımaya, spor etkinlikleri ve bazı tarımsal ürünlere %10’luk oran uygulanmaktadır. Bunun dışında kalan tüm mal ve hizmetlere ise %22’lik oran uygulanmaktadır.

2.5.1.5. İspanya

Ülkede 1980'li yılların başından itibaren tarımsal verimlilik önemli ölçüde gelişme göstermiştir. Ancak diğer taraftan; 1976 yılında 2,6 milyon düzeyinde olan tarım ve balıkçılıkla uğraşan nüfus 2014 yılında 802 bine düşmüştür. İspanya'da tarım sektöründe verim, birçok Avrupa ülkesinden daha düşük düzeydedir. Verimliliğin düşük olmasının sebepleri arasında son yıllarda yaşanan kuraklık ve düzensiz yağışların yanı sıra toprak kalitesinin düşüklüğü ve ülkenin büyük kısmında arazilerin verimsiz kullanımı sayılabilir. Diğer yandan; ülkenin farklı bölgelerinde hüküm süren farklı iklim şartları ve toprak özelliklerine paralel olarak tarım ürünleri de çeşitlilik göstermektedir. Yaş meyve ve sebze sektörü yüksek verimliliğe sahip olup, toplam tarımsal üretimin %30'unu oluşturmaktadır. Başta narenciye olmak üzere hemen her tür meyve ve sebzenin üretildiği İspanya'da üzüm bağları ve zeytinlikler de üretim miktarı ve kapladıkları alan bakımından tarımsal üretimde önemli pay sahibidir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2011c).

OTP kapsamında 2014-2020 yılları arasında İspanya tarım sektörü ve kırsal alanların kalkınmasına yönelik, yaklaşık 45 milyar euroluk yatırım yapılması planlanmaktadır. Bunun 34,6 milyar eurosu doğrudan ödemeler kapsamında yer alırken, 8,3 milyar eurosu ise kırsal alanların kalkınması politikaları kapsamında değerlendirilecektir. Söz konusu politikaların kapsamında; tarım sektöründe rekabetin artırılması, doğal kaynakların yönetiminde sürdürülebilirliğin sağlanması ve kırsal bölgeler arasında dengesizliklerin giderilmesi yer almaktadır (European Commission, 2014d). 2004-2014 yılları arasında %95 büyüyen tarımsal ihracatta başı çeken ürünler; domuz eti, şarap ve zeytinyağıdır. Zeytinyağının dünyadaki en büyük ihracatçısı olan İspanya; dünya üretiminin %40'ından fazlasını sağlamaktadır. Yine İspanya, narenciye ihracatında AB içindeki en büyük paya sahiptir (Eurostat, 2016a).

İspanya'da ormancılık ve zirai faaliyetler sonucunda elde edilen kazançlar, ticari kazancın bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu kazancın vergilendirilmesinde de, ticari kazancın vergilendirilmesine ilişkin hükümler aynen uygulanmaktadır. Dolayısıyla zirai kazancın vergilendirilmesine ilişkin İspanya Vergi Sistemi'nde özel hükümler mevcut değildir. Modern vergileme anlayışı çerçevesinde, zirai kazancın vergilendirilmesi mükellefin beyanı üzerinden yapılır.

İspanya'daki KDV incelendiğinde ise; bazı gıda maddelerine, su üretimine, sosyal nitelikli etkinlik ve konaklama hizmetlerine, tarımsal üretime %10 oranında KDV uygulanırken; belirli dergi ve gazete gibi yayınlara, belirli tıbbi malzemelere, sosyal nitelikli bazı mal ve hizmetlere %4'lük oran uygulanmaktadır. Bunun dışında kalan tüm mal ve hizmetlere uygulanan KDV oranı ise %21'dir.

2.5.1.6. Hollanda

Hollanda'da arazilerin %55'i tarım sektörüne ayrılmıştır. Hollanda'nın küçük bir ülke olması nedeniyle toprakların az ve yetersiz oluşu, denizden ve bataklıklardan arazi yaratıp kurutma sisteminin gelişmesini sağlamıştır. Hollanda'nın mevcut topraklarının 1/4'ü bu şekilde elde edilmiştir. Oluşturulan su kontrol proje ve sistemleriyle toprakların 2/3'si su altında kalmaktan korunmaktadır. Belirli tarım ürünlerinin, sebze ve çiçeklerin yetişmesi için iklimin soğuk olması ise seraların geliştirilmesini sağlamıştır (Eskişehir Ticaret Odası, 2014). Bu bağlamda; Hollanda, modern ve teknolojik tarım uygulamasının güzel bir örneğidir.

Tarım Hollanda ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Kişi başına düşen toprak açısından küçük bir ülke olmakla birlikte tarımda kullanılan ileri teknoloji ve makineler ülkeyi dünyanın en önemli ihracatçılarından birisi yapmıştır. En önemli ihracat pazarları Almanya, Fransa ve İngiltere'dir. Hollanda genellikle çiçek soğanları ve peynirleri ile bilinmektedir. Ancak, Hollanda, çiçek, et ve et ürünleri, meyve ve sebze, bira, süt ürünleri, çikolata, nişasta türevleri ve tohum gibi ürünlerin hem önemli bir üreticisi hem de uluslararası ticaretçisi konumundadır. Geleneksel olarak güçlü olan tarım sektörü, gen mühendisliği başta olmak üzere ar-ge faaliyetlerine verilen önem sayesinde hektar başına alınan ürünün yüksekliği ile dikkat çekmektedir. Hollandalı çiftçiler ortalama olarak AB'deki çiftçilere göre dönüm başına 2,5 kat daha fazla ürün elde etmektedir. Ülkede tarım ve çiftlik gereçleri, makine ve teçhizatı, tohumlama, seracılık, paketleme ve tasarım teknikleri son derece gelişmiştir (Eskişehir Ticaret Odası, 2014).

OTP kapsamında Hollanda tarım sektörü ve kırsal alanlara yönelik 2014-2020 yılları arasında 6 milyar euroluk yatırım yapılması beklenmektedir. Bu miktarın 5,4 milyar

euroluk kısmı doğrudan ödemeler kapsamında çiftçilere verilecekken, geri kalan kısım kırsal alanların kalkındırılması politikaları kapsamında kullanılacaktır. Yine 2007-2013 sürecinde OTP kapsamında 7,5 milyar eurodan fazla yatırım yapılmış ve söz konusu yatırımın ana konularını; çiftçi gelirlerinde istikrarın sağlanması, modernizasyon ve sektörde sürdürülebilirliğin ve kalitenin artırılması oluşturmuştur (European Commission, 2014e).

İspanya'da olduğu gibi Hollanda'da da zirai kazançlar ticari kazanç kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla zirai kazancın vergilendirilmesi esas, diğer kazançların vergilendirilmesiyle benzerlik taşımaktadır. Artan oranlı tarifinin uygulandığı ülkede, tarifinin en yüksek oranı %52 iken, en düşük oran ise; %36,5'tir.

Hollanda'da uygulanan KDV incelendiğinde ise; sosyal nitelikli mal ve hizmetler, temel gıda maddeleri, belirli tıbbi malzemeler, tarımsal ürünler, sosyal nitelikli etkinlikler, toplu taşıma, dergi, gazete gibi belirli süreli yayınlar üzerine %6 oranında KDV uygulanırken, bunların dışında kalan tüm mal ve hizmetlere ise %21'lik oran uygulanmaktadır.

2.5.1.7. Polonya

Ülkede GSYİH'nin %3,5'ini tarım sektörü oluşturmaktadır. Ancak, tarım kesiminin ülkedeki sosyal ve politik ağırlığı devam etmektedir. İşgücünün %10'dan fazlası tarım kesiminde istihdam edilmektedir. Toplam tarım arazisi büyüklüğü 14 milyon hektar olup, ülke yüzölçümünün %46'sını oluşturmaktadır. Polonya bazı tarımsal ürünlerin üretiminde, Avrupa ve dünyada önemli üretici konumundadır. Elma üretiminde Avrupa'da birinci; üzüm, çavdar, ahududu üretiminde Avrupa ve dünyada ikinci sırada yer almaktadır. Diğer taraftan, patates, çilek, soğan, şeker pancarı, buğday, süt, domuz eti üretiminde Avrupa'da ve dünyada ilk on sırada yer almaktadır. Bitkisel üretimin %31,9'unu tahıl grubu ürünler oluştururken, sonraki sırayı sebze ve bahçecilik ürünleri, endüstriyel bitkiler, patates ve meyveler almaktadır. Hayvansal ürün çeşitliğinde ise; sığır, domuz ve benzeri hayvanların et, süt ve yumurtasıyla AB hayvansal üretimin %6,4'ünü karşılamaktadır (European Commission, 2016d). AB üyesi Polonya tarım sektörü bakımından olumlu etki yaratmış, Birliğin çiftçilere doğrudan ödeme şeklinde yaptığı yardımlardan dolayı çiftçilerin gelirinde artış olmuştur (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2011d). Diğer taraftan, toprağın yapısal

durumu nedeniyle, Polonya’da verim AB ortalamasının gerisindedir. Topraktaki asit düzeyinin yüksekliği verimliliğin önündeki en büyük engellerden biridir.

Son yıllarda ülkede; modern çiftlik sayısında artışlar yaşanmış, teknolojik üretimler ağırlık kazanmıştır. Ayrıca 1,5 milyona yakın çiftçinin tarımsal desteklerden yararlanıyor olması, tarım sektörüne önemli bir katkı sağlamıştır. AB üyeliği Polonyalı çiftçiler için farklı formlarda geliri iyileştirici nitelik göstermiştir. Bu durum, diğer sektörler karşısında Polonyalı çiftçilerin hane gelirini artırmış ve gelirlerine istikrar kazandırmıştır. Yine bu süreçte Polonya’da tarımsal ürün ihracatı iki kat artmış, Polonya AB ihracat sıralamasında 8.sıraya yükselmiştir (Igras, 2014:7).

OTP doğrultusunda ülkeye, 2005-2013 yılları arasında, 17 milyar euro su doğrudan ödemeler olmak üzere; toplam 33 milyar euroluk yatırım yapılmıştır. Tarımın modernleştirilmesi, sürdürülebilirlik ve kırsal alanların kalkındırılması amacına yönelik yapılan yatırımlar, Polonya tarımının 2003’ten günümüze iki kat büyümüş olmasında oldukça etkilidir (European Commission, 2014f). 2014-2020 yılları arasında ise; toplam 32 milyar euroluk yatırım yapılacak, bunun 23,4 milyar euro su doğrudan ödemeler kapsamında çiftçilere dağıtılacaktır. Söz konusu tutar son yıllarda, istihdamın %11,2’sini oluşturan tarım sektörü için önemlidir. Geri kalan tutar ise kırsal alanların kalkınması amacına tahsis edilecektir (European Commission, 2014g).

Polonya’nın vergi sistemi, 1990’lı yılların başından itibaren, bir yandan AB mevzuatına uyum sağlanması, diğer yandan da yabancı yatırımların cazip hale getirilmesi amacına yönelik olarak reforma tabi tutulmuştur. Polonya’da halen doğrudan ve dolaylı vergiler olmak üzere iki ana vergi grubu bulunmaktadır. Doğrudan vergiler; kurumlar vergisi, gelir vergisi, medeni kanun işlemlerinden alınan vergi, emlak vergisi, motorlu taşıt vergisi, veraset ve intikal vergisi, tarım vergisi, orman vergisi ve köpeklerden alınan vergi kalemlerinden oluşmaktadır. Dolaylı vergiler ise; KDV, ÖTV ve şans oyunlarından alınan vergilerdir (OAİB, 2014:22).

Gelir Vergisi; gelirin büyüklüğüne göre %18 ile %32 arasında değişen oranlarda uygulanmaktadır. Bunun dışında ormancılık ve zirai faaliyetlerden elde edilen gelirlere uygulanmak üzere ziraat vergisi adı altında bir vergi uygulanmaktadır.

Polonya’da KDV’nin standart oranı %23 olmasının yanında; bazı gıda maddeleri, bazı tarımsal ürünler ve belirli gazete, dergi gibi süreli yayınlara %5’lik oran ve sosyal nitelikli mal ve hizmetlere, toplu taşımaya, sosyal ve kültürel nitelikli birtakım etkinliklere, medikal bazı ürünlere, belirli tarımsal ürünlere %8’lik indirimli oran uygulanmaktadır.

2.5.1.8. Yunanistan

Yunanistan’da tarımın GSYİH’ye olan katkısı 2003 yılında yaklaşık %5,7 iken bu oran, 2015 yılında %3,8 olmuştur. İşgücünün %13’ü bu sektörlerde istihdam edilmiştir. Yunanistan’da tarıma dayalı ürünlerin ihracat oranı diğer AB üyesi ülkelerden çok daha fazladır. Yunanistan birçok mahsulde kendi kendine yeten bir ülkedir fakat bazı tahılları, kendisine gerekli et ve mandıra ürünlerinin geniş bir bölümünü ithal etmektedir. Endüstriyel şeftali üretiminde lider ülkelerden biridir ve domates üretiminde en üst sırayı almaktadır. Ülkenin diğer önemli mahsulleri tütün, pamuk ve şekerpancarıdır. Yunanistan çiftlik balıkçılığı alanında Avrupa’nın lider ülkelerinden olup, balık çiftliklerinde Avrupa’daki balık üretiminin yaklaşık yarısını üretmektedir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2011e).

OTP kapsamında önemli bir pay alan Yunanistan, 2014-2020 yılları arasında; 19,6 milyar euroluk yatırım sağlayacaktır. Bu miktarın 14,9 milyar eurosu doğrudan ödemeler kapsamında olmakla beraber, geri kalan kısmı ise kırsal alanların kalkındırılması kapsamında değerlendirilecektir. Bu bağlamda öncelikli amaçlar; tarım sektöründe rekabetin artırılması, ekosistemin korunması ve iyileştirilmesi, çevre bilinci ve teknoloji kullanımının artırılması, kaynakların etkin kullanımı ve bölgesel gelişimin sağlanmasıdır. Ülkeye benzeri amaçlar doğrultusunda 2007-2013 yılları arasında kırsal kalkınmaya yönelik 3,9 milyar euroluk yatırım yapılmış ve bu sayede Yunanistan tarım sektörü önemli mesafeler kat etmiştir (European Commission, 2016e).

Yunanistan’da bir takvim yılı içerisinde elde edilen gelirlerin farklı esaslarda vergilendirilebilmesi için altı gelir kategorisi sayılmıştır. Bunlar; ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları ve menkul sermaye iratları ile diğer kaynaklardan elde edilen gelirlerdir (Karaarslan ve Bahçe,

2008:14). Bu ülkedeki tarımsal faaliyetler ise, ormancılık, balıkçılık, canlı hayvan yetiştiriciliği vb. faaliyetlerden meydana gelmektedir. Ziraî faaliyetlerden elde edilen kazançlara herhangi bir vergisel teşvik uygulanmamasının yanında, bu kazançlara yönelik özel bir vergilendirme metodu da Yunanistan Vergi Sisteminde yer almamaktadır.

Yunanistan'da KDV; kitap, süreli yayınlar, tiyatro etkinlikleri, medikal birtakım malzemelere %6 indirimli olarak uygulanırken; temel gıda maddeleri, bazı tarımsal ürünler, ilaçlara %13 olarak uygulanmaktadır. Bunların dışındaki tüm mal ve hizmette ise %23'lük standart oran söz konusudur.

2.6. Avrupa Birliği'nde Tarımsal Vergi Uyumlaştırması

Genel anlamıyla, farklı vergi sistemleri uygulayan ülkelerin, vergi sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi olarak bilinen vergi uyumlaştırmasının, AB'deki karşılığı; rekabeti önleyici vergi eşitsizliklerinin kaldırılması veya minimize edilmesi için, ülkelerin vergi düzenlemelerinin uyumlu hale getirilmesi olayıdır (Alganer ve Yılmaz, 2010:139).

Vergi uyumlaştırmasının esas amacı; Avrupa Topluluğu temelindeki "birlikten güç doğar" düşüncesi doğrultusunda, bir araya gelen devletlerin sınırları kaldırarak, içinde sermayenin, malların ve emeğin serbestçe ve eşit şartlarda dolaşabileceği bir iç pazar tesis etmektir. Bu eşit şartlarda serbest rekabetin hâkim olduğu ortak pazarın gerçekleştirilmesi her şeyden önce üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamasını gerektirir (Aydın, 2007:191). Dolayısıyla, AB'de vergi uyumlaştırması büyük önem kazanmaktadır. Bu çalışmada; Birlik içindeki vergi uyumlaştırması süreci, tarımsal kazancı ilgilendirdiği için gelir vergisi ve KDV çerçevesinde incelenecektir.

2.6.1. Gelir Vergisinde Uyumlaştırma

Birlik içinde vergi uyumlaştırması; vergilerin tanımı, matrahı ve oranları yönünden uyumlaştırılmasını içeren bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bir ülkenin vergi sistemi içerisinde bulunan gelir vergisi gibi dolaysız vergiler alanında yapılacak uyumlaştırma çalışmalarıyla ulaşılmak istenen en önemli hedefler şunlardır (Güngör, 2001:54):

- Sermaye hareketlerini engelleyen vergi hükümlerinin öncelikle düzenlenmesi
- Teşebbüslerin merkezileşmesinde vergi engellerinin kaldırılması
- Teşvik tedbirlerinin koordinasyonu
- AB içinde çifte vergilendirmeden kaçınmak ve çok taraflı konvansiyonun hazırlanması

Birlik içinde vergi uyumlaştırma konusunda alınan bir karar varsa üye ülkelerin buna uyması zorunludur. Ancak Birlik içinde tarımsal kazançta yönelik gelir vergisi gibi dolaysız vergilerin uyumlaştırılması ikinci plana bırakılmıştır. Bunun temel nedeni ise üye ülkelerin vergileme konusunu kendi egemenlik alanlarının en önemlisi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca gelir vergisi, devletlerin gelirin yeniden dağılımı amacıyla kullanabilecekleri çok önemli bir araçtır. Ve bu aracı her devlet kendisi kullanmak istemektedir (Yıldız, 2006:561).

Hedefler ortaya konmuş ve bu doğrultuda önemli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, Birlik içinde dolaysız vergilendirmenin uyumlaştırılmasında fazla ilerleme kaydedilmemiş, dolaysız vergilendirmenin sadece çifte vergilendirme ve sınır ötesi ekonomik faaliyetler gibi bazı yönlerinde uyumlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Roma Antlaşmasında yer alan dolaysız vergilere ilişkin tek hüküm de, Konseyin onayı alınmadıkça, AB içi ticaret ile ihracatta muafiyetler ve vergi iadeleri verilemeyeceği, ithalata ise telafi edici vergilerin konulamayacağı hükmüdür (Oral, 2005:274). Kaynak ülkede vergilendirme ilkesinin geçerli olduğu göz önüne alındığında, AB ülkelerinin gelir ve kurumlar vergisindeki uygulama farklılıklarını yakın bir sürede ortadan kaldırmaları güç görünmektedir. Zira bu ilke devletlerin hükümlerle özdeşleşmiştir.

2.6.2. Katma Değer Vergisi Uyumlaştırması

Avrupa Birliği'nde vergi uyumlaştırması konusundaki ilk çalışmalar dolaylı vergiler alanında yapılmaya başlanmıştır. AB'nin en önemli hedeflerinden olan gümrük birliğinin gerçekleşmesi için, üye ülkeler arası gümrük vergilerinin kaldırılması ve ortak bir gümrük vergisi tarifesi uygulanmasının yanında, üye ülkelerde farklı dolaylı vergi uygulamalarının yol açtığı mal ve hizmet ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması da

gerekmektedir. Dolaylı vergiler alanında en fazla üzerinde durulan vergi ise KDV olmuştur (Yıldız, 2006:556).

Dolaylı vergiler bağlamında KDV'nin uyumlaştırılması seyri, AB'nin kurucu antlaşması olan "Roma Antlaşması" ile düzenleme altına alınmıştır. KDV çatısı altında uyumlaştırma çalışmaları 1962 yılında, Neumark Raporu'yla, ortak pazar oluşturulabilmesi için, çeşitli muamele vergilerinin kaldırılması ve yerine KDV'nin getirilmesi önerisiyle başlamıştır (Alganer ve Yılmaz, 2010:155).

Üye ülkeler arasında uygulanan KDV oranlarının uyumlaştırılması AB'nde malların serbest dolaşımının tam olarak sağlanması açısından çok önemlidir. Bu yönde yapılan bir uyumlaştırma sonucunda herhangi bir üye ülkeden alış-veriş yapan tüketiciler kendi ülkelerine döndükleri zaman tekrar vergilendirilmeleri söz konusu olmayacaktır. Fakat burada AB'nde üye ülkeler arasında KDV oranlarının uyumlaştırılma aşamasında bazı istisnalar söz konusudur (Çakır, 2003:115).

AB ülkelerinde uygulanan KDV oranları birbirinden az çok farklılık göstermektedir. Üye ülkeler kendi standart oranlarını tespit etmekte serbest olmakla birlikte minimum eşik olan, %15'in altına inemezler. Üye devletlerin uyguladıkları standart oranlar %15 ile %27 arasında değişmektedir. Standart oran üst eşiği oluşturur. Standart oranın üzerinde bir KDV oranı belirlenemez (European Commission, 2016b). Görüldüğü üzere Birlik içinde uyumlaştırmanın en fazla sağlandığı vergi KDV olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE TARIMIN ve TARIMSAL DESTEKLERİN AB KARŞISINDAKİ DURUMU

Avrupa Birliği'nin en köklü politika alanlarından biri olan tarım sektörü; Türkiye için de üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir alan konumundadır. Söz konusu hassasiyetin, AB'ye üyelik sürecinde daha da fazla arttığı bir gerçektir. Bu bölümde öncelikle Türkiye'de tarım sektörünün boyutları incelenecek, sonrasında ise geçmişte ve günümüzde tarımsal desteklerin uygulama metotları ve tarımsal vergileme üzerinde durulacaktır. Bölümün sonunda ise geçmiş bölümlerde üzerinde durulan noktalardan hareketle, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin tarım sektörüne yönelik mali destek politikaları değerlendirilecektir.

3.1. Türkiye'de Tarım Sektörünün Boyutları

Tarım sektörü, gıda güvenliğine önem veren gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan her ülkede olduğu gibi Türkiye için de büyük öneme sahiptir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomide hâkim sektör olan tarım, değişen iktisadi ve sosyal durumla beraber, ekonomideki payı itibarıyla sanayi ve hizmet sektörlerinin gerisinde kalmıştır. Ancak, tarım sektöründe çalışan yaklaşık beş milyonluk nüfusla ve bu nüfusun ortalama beş kişilik ailesi temel alındığında, tarım; nüfusun yaklaşık üçte birinin faaliyet ve yaşam alanı olarak önemini korumaktadır (TÜİK, 2015b).

Yıllık ortalama %1,1 oranında artan nüfusun gıda talebini karşılaması, ekonominin gelişimini artıracak kaynak transferi ve sanayi sektörüne hammadde sağlaması, diğer sektörlerle talep yaratması ve kalkınmanın finansmanına katkıda bulunması gibi işlevleri göz önüne alındığında, tarımın Türkiye ekonomisi açısından önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Çayır, 2014:3). Tarım sektörü Türkiye için ekonominin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

3.1.1. Tarımsal Alanlar

Türkiye'nin arazi varlığı konusunda uzun yıllar kesin rakamlara dayalı bilgiler verilememekle birlikte, Hatay'ın ana vatana dahil olmasından sonraki yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye'nin izdüşüm alanı 776.723 km² olarak ölçülmüş ve uzun süre coğrafya ders kitaplarında da yuvarlak bir rakamla 777.000 km² olarak yer almıştır. 1970 yılına gelindiğinde Türkiye'nin, izdüşüm alana göre, arazi varlığı 778.997 km² olarak ölçülmüştür. 1949 yılında %50'lik değerle birinci sırada yer alan çayır ve mera alanları %22 oranında bir azalışla %28'lik değerle ikinci sıraya düşmüş, tarım alanları ise %15'lik artışla birinci sıraya yükselmiştir. Orman alanlarında da 20 yıllık bir sürede %10'luk bir artış meydana gelmiştir (Bayar, 2004:43).

Aşağıda yer alan, Türkiye'de 1990-2014 yılları arasındaki toplam tarım ve orman alanlarına ilişkin tablo incelendiğinde; toplam ve işlenen tarımsal alanlar beş yıllık süre zarfında 2005 yılı haricinde azalış göstermiştir. Buna karşın, çayır ve orman alanlarının ise; az da olsa artış gösterdiği fark edilmektedir. Orman alanları TÜİK'in istatistiklerine göre sürekli bir artış göstermektedir. 1949 yılında Türkiye'nin arazi varlığı içinde %13'lük bir yer (103582 km²) işgal eden orman alanları 1949-2000 döneminde %99,7'lik bir artışla 207030 km²'ye yükselmiş görünmektedir.

Tablo 13: Türkiye'de Tarım ve Orman Alanları (bin hektar)

	Toplam Tarım Alanı	Toplam İşlenen Tarım Alanı	Çayır ve Mera Arazisi	Orman Alanı
1990	42 033	27 856	14 177	20 199
1995	39 212	26 834	12 378	20 199
2000	38 757	26 379	12 378	20 703
2005	41 223	26 606	14 617	21 189
2010	39 011	24 394	14 617	21 537
2014	38 558	23 941	14 617	21 678

Kaynak:TÜİK(2014b), http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=53, (09.05.16)

Türkiye'de tarımsal alanlar doğal şartlara bağımlı bir dağılım göstermiştir. Makineleşmenin artması ve yeni tarım alanlarının kazanılması, ürün çeşitliliğinin artmasını sağlamışsa da, tarımın doğasından kaynaklı özellikler karşısında kayda değer bir başarı

elde edilememiştir. Bu nedenle, tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde, tarımsal faaliyetlerin; ovalarda (kıyı, vadi tabanı, tektonik, karstik ovalar vb.), plato ve aşınım düzlükleri ile eğimin elverişli olduğu alanlarda ağırlık kazandığı görülmektedir (Bayar, 2014:44).

3.1.2. Tarımsal Nüfus ve İşgücü

Bir ülkede nüfus artış hızı, o ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve ekonomik potansiyeli ile yakından ilgilidir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde; Türkiye’de nüfus 1927 yılında 13,600 milyon olup, 1970 yılında 35,605 milyona, 2016 yılında ise 79,814 milyona ulaşmıştır. Nüfusun yıllık artış oranı %1,1 ile %3,0 arasında değişmiş olup, en düşük oranlar II. Dünya Savaşı yılları olan 1940-1945 yılları aralığındadır.

Tablo 14: Türkiye’de Genel ve Tarımsal Nüfusun Gelişimi

Yıllar	Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	Tarım Nüfusu		Kent Nüfusu		Yıllık Nüfus Artış Oranı (%)
		Milyon Kişi	%	Milyon Kişi	%	
1927	13.648	10.342	75.8	3.305	24.2	-
1935	16.158	12.355	76.5	3.802	23.5	2.2
1940	17.820	13.474	75.6	4.346	24.4	2.0
1945	18.790	14.103	75.1	4.687	24.9	1.1
1950	20.947	15.702	75.0	5.244	25.0	2.3
1955	24.064	17.137	71.2	6.927	28.8	2.9
1960	27.757	18.895	68.1	8.859	31.9	3.0
1965	31.391	20.585	65.6	10.805	34.4	2.6
1970	35.605	21.914	61.6	13.691	38.4	2.6
1975	40.347	23.478	58.2	16.869	41.8	2.6
1980	44.736	25.091	56.1	19.645	43.9	2.1
1985	50.664	23.798	47.0	26.865	53.0	2.6
1990	56.473	23.146	41.0	33.326	59.0	2.2
1997	62.865	21.983	65.0	40.882	35.0	1.5
2000	67.803	23.797	35.1	44.006	64.9	2.0
2008	71.517	17.879	25.0	53.637	75.0	1.3
2012	75.627	17.178	22.7	58.448	77.3	1.2
2014	77.695	6.409	8.2	71.286	91.7	1.3
2016	79.814	6.143	7.6	73.671	92	1.3

Kaynak: TÜİK(2016), http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1587, (09.04.17)

Tarımsal nüfusun seyri incelendiğinde; genel nüfusun artışına karşın tarımsal nüfusta nispi bir gerileme görülmektedir. Bunun nedenleri arasında; tarımda modernleşmeye bağlı olarak insan gücüne duyulan gereksinimin azalması ve bu işgücünün şehirlerde yoğunlaşmış olan sanayi sektörüne transfer olması bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde bu transferin devam ettiğini söylemek mümkündür. Ancak; Türkiye'nin tarım dışı sektörlerde fazla nüfusa iş imkânları sağlayacak yapısal bir gelişmeyi henüz tamamlamamış olması, büyükşehirlerde gecekondulaşma ve yaygın işsizlik gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2012 yılında %77,3 iken, 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ve büyükşehir statüsündeki 30 ilde, belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının önemli etkisiyle bu oran keskin bir artışla 2014 yılında %91,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2014a). Ancak bu artış, gerçek bir artışı değil görünürdeki bir artışı ifade etmektedir.

Bir ülkede nüfus artış hızının yüksek ya da düşük olması, o ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyiyle yakından ilgilidir. Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye için, kontrolsüz nüfus artışı istenirse de, yapısal bir işsizliğe neden olmaması şartıyla nüfus artışı yararlı olabilmektedir (Direk, 2012:157).

Tablo 15: Türkiye’de Ekonomik Yönden Aktif Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı (%)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010	2015
Tarım	74.9	71.9	66.1	67.3	63.9	59.0	53.7	48.4	25.2	20.6
Sanayi	9.7	10.3	12.6	12.1	15.5	15.0	17.8	13.3	26.2	27,2
Hizmetler	15.4	17.8	21.3	20.6	24.5	26.0	28.5	38.3	48.6	52,2

Kaynak:Direk, Mithat, <https://goo.gl/21F9VL>, (16.05.16) ve TÜİK(2015a), <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21567>, (16.05.16)

Türkiye’de ekonomik yönden aktif nüfusun tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerine göre dağılışı yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Söz konusu tablo incelendiğinde, 1960 yılında %74,9 olan aktif nüfusun tarım sektörü içindeki oranı, yıllar itibarıyla azalmış ve 2015 yılında %20,6’ya düşmüştür. Ancak 2015 yılı için %20,6’lık oran gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, oldukça yüksek olduğu fark edilmektedir. %4,4 olan AB ortalaması

içinde en yüksek oran %25,4 ile Romanya'ya aittir. Bu durum; Türkiye'de tarımın sahip olduğu makineleşme ve teknolojik gelişmişlik düzeyinin geri olduğunu doğrular niteliktedir.

3.1.3. Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi tarımın GSYİH'deki payı yıllar itibarıyla azalmaktadır. Diğer taraftan, gelişme hızları yıllar itibarıyla düşmekle beraber GSYİH'nin sürekli artış gösterdiği görülmektedir. 2002 yılından bugüne, GSYİH içerisinde tarımın payı ise, %10'lardan %7'lere düşmüştür. Türkiye'de tarım sektörünün GSYİH'deki payının giderek azalması, sanayi ve hizmetler sektörlerindeki gelişmenin daha fazla olması nedeniyledir. Ayrıca 2015 yılında Türkiye'de tarım sektörünün payı AB ülkeleri içinde en yüksek paya sahip olan Romanya (%5,4)'dan büyüktür.

Tablo 16: Türkiye'de Cari Fiyatlarla GSYH ve Tarımın Payı(2002-2015)

Yıllar	Tarım (Bin TL)	Gelişme Hızı (%)	Türkiye (Bin TL)	Gelişme Hızı (%)	Tarımın Payı (%)
2002	36.055.787	69,8	350.476.089	45,9	10,3
2003	45.134.860	25,2	454.780.659	29,8	9,9
2004	52.994.026	17,4	559.033.026	22,9	9,5
2005	60.709.608	14,6	648.931.712	16,1	9,4
2006	62.658.502	3,2	758.390.785	16,9	8,3
2007	64.327.333	2,7	843.178.421	11,2	7,6
2008	72.269.626	12,3	950.534.251	12,7	7,6
2009	78.770.465	9,0	952.558.579	0,2	8,3
2010	92.732.631	17,7	1.098.799.348	15,4	8,4
2011	103.628.154	11,7	1.297.713.210	18,1	8,0
2012	111.682.488	7,8	1.416.798.490	9,2	7,9
2013	115.658.178	3,6	1.567.289.238	10,5	7,4
2014	124.586.099	7,7	1.747.362.376	11,5	7,1
2015	148.288.900	18,1	1.953.561.000	11,7	7,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı(2014b), “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/654/Ekonomik%20ve%20Sosyal%20G%C3%B6stergeler_1950_2014.pdf, (10.05.16) ve TÜİK (2015d), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21510>, (29.04.2017)

3.1.4. Tarımın Dış Ticarete Olan Katkısı

Türkiye’de tarım ürünleri; dış ticaret dengesi üzerine etkisi yıllar itibariyle fazla vererek kendini göstermiştir. Fakat; özellikle kuraklığın ve krizin etkisiyle, kimi yıllar tarımsal hammadde ithalatı ihracatın üstünde gerçekleşebilmektedir. Tarım ürünlerinde hammadde ithalatı; buğdayda kaliteli hammadde sorunu ve içeride işleme rejimi kapsamında yapılırken, pirinç ve yağlı tohumlarda ise Türkiye’nin açığı olduğu için yapılmaktadır. Diğer yandan, tarım ürünlerinin hammadde olarak ithalatı tarımsal sanayi açısından atıl kapasitenin değerlendirilmesine, dolayısıyla işlenen ürünlerin ihracatına ve katma değer yaratılmasına neden olmakta ve de bu yolla ülke ekonomisine hizmet etmektedir (Ege, 2011:4).

Tablo 17: Türkiye’nin Toplam ve Tarımsal Dış Ticareti(2000-2014, milyon dolar)

<i>Yıllar</i>	<i>Toplam İthalat</i>	<i>Tarımsal İthalat</i>	<i>Tarımsal İthalatın Oranı(%)</i>	<i>Toplam İhracat</i>	<i>Tarımsal İhracat</i>	<i>Tarımsal İhracatın Oranı(%)</i>
2002	51.554	3,995	7,7	36.059	4,052	11,2
2003	69.340	5,265	7,5	47.253	5,257	11,1
2004	97.540	6,059	6,2	63.167	6,501	10,2
2005	116.774	6,481	5,5	73.476	8,309	11,3
2006	139.576	7,286	5,2	85.535	8,634	10,0
2007	170.063	9,812	5,7	107.272	9,769	9,1
2008	201.964	12,038	5,9	132.027	11,474	8,6
2009	140.928	9,631	6,8	102.143	11,191	10,9
2010	185.544	12,881	6,9	113.883	12,664	11,1
2011	240.842	17,574	7,2	134.907	15,279	11,3
2012	236.545	16,371	6,9	152.462	15,994	10,4
2013	251.661	16,916	6,7	151.803	17,739	11,6
2014	220.450	18,061	8,1	144.485	18,753	12,9

Kaynak: TÜİK(2015a), http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621, (16.05.16) ve GTHB(2015), <http://goo.gl/NMvMpW>, (16.05.16)

Yukarıdaki Türkiye’nin toplam ve tarımsal dış ticaretine ilişkin tablo incelendiğinde; 2002 yılında toplam ithalatta %7,7’lik paya sahip olan tarım ürünleri ithalatı, 2014 yılına gelindiğinde, %8,1’e yükselmiştir. Öte yandan, 2002 yılında toplam

ihracat içinde %11,2'lik paya sahip olan tarım ürünlerinin, 2014 yılında payının %12,9'a yükseldiği görülmektedir.

3.1.5. Tarımın Diğer Sektörlere Olan Katkısı

Sanayi sektörünün gelişmesi ve ülke ekonomisine hizmet edebilmesi için bu sektörün ürettiği ürünlerin satılması gerekir. Bu bağlamda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde söz konusu kalkınmanın ilk aşamalarında tarım sektörü sınai ürünler için en büyük piyasayı oluşturur. Bu süreçte, özellikle tarımın sanayi sektörüne pazar oluşturması noktasında, tarımsal büyüme ile endüstriyel büyüme arasında bir tamamlayıcılık söz konusudur. Günümüzün gelişmiş ekonomilerinin tarihi deneyimlerinin de açıkça gösterdiği gibi, hızlı endüstriyel büyümenin ön koşulu tarım sektörünün hızlı büyümesidir (Doğan, 2009:369).

Tarım sadece fiziksel ve biyolojik çıktı üreten bir sektör olarak düşünülmemelidir. Tarım sektörü küçük aile işletmeleri, büyük şirket çiftlikleri, kredi ve diğer girdi sağlayan şirketler, işleme sanayi işletmeleri, taşıma firmaları, toptancılar, lokantalar, oteller ve perakendeciler gibi çok sayıda ajanın rol aldığı bir sektördür (Ege, 2011:2).

3.1.6. Tarımsal Üretim Değerleri

Tarımın ülke ekonomisindeki yeri ve önemi incelendiğinde tarımın en önemli işlevinin halkın beslenme ihtiyacını karşılamak olduğu görülmektedir. Bu işlevin yanında, toplam üretim değeri içerisinde bitkisel ve hayvansal üretimin oluşturduğu pay da ülke ekonomisi açısından önemlidir. Türkiye'de toplam ekim alanlarının %75'ini tahıllar oluşturmaktadır. TÜİK 2013 rakamlarına göre son on yılda buğday ekim alanlarında %15, arpada %20, pamukta %29 ve şekerpancarı ekim alanlarında ise %8 oranında bir azalma meydana gelmiştir. Diğer taraftan mısır ekim alanlarında %18, ayçiçeği ekim alanlarında ise %12 oranında artış meydana gelmiştir (Tan ve diğerleri, 2015:590).

Türkiye'nin tarımsal üretimine ilişkin aşağıdaki tablo incelendiğinde; 2000-2015 yılları arasında hem bitkisel hem de hayvansal üretim değerlerinin arttığı sonucu karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal üretim değeri AB üyesi ülkeler ile karşılaştırılması doğrultusunda;

Türkiye'nin tarımsal üretim değerinin (2015 yılı ortalama cari kur ile) 63 milyar euro civarında olduğu saptanmıştır. Değerler doğru kabul edildiği takdirde; Türkiye'nin tarımsal üretim değeri olarak Fransa'dan sonra ikinci sırada olduğu anlaşılmaktadır

Tablo 18: Türkiye’de Tarımsal Üretim Değerleri, (milyar TL)

	Bitkisel Üretim	Hayvansal Üretim	Toplam
2000	14,9	11,8	26,7
2005	50,9	37,4	88,3
2010	80	85	165
2015	120	128	248

Kaynak: TÜİK(2014c), “Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri”, www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1311, (10.05.16)

3.1.7. Tarımsal Üretim ve Verimlilik

Ülkemizde 11,5 milyon ha’lık alanda tahıl üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu alanın %67’sinde buğday üretimi gerçekleştirilirken, %24’ünde arpa, %6’sında mısır üretimi yapılmaktadır. Bu ürünleri sırasıyla çavdar (%1,3), çeltik (%1,1), yulaf (%0,8) ve tritikale (%0,3) üretimi takip etmektedir (GTHB, 2012:2).

Tablo 19: Türkiye’de Tahıl Üretimi ve Verimliliği(2000-2014)

	Tahıl Üretimi (kg)	Ekilen Alan (hektar)	Verimlilik (Kg/hektar)
2000	32,248,694	13,954,138.0	2,311
2005	36,464,000	13,885,155.0	2,626
2010	32,764,875	12,095,807.0	2,709
2014	32,707,656	11,533,210.0	3,249

Kaynak: World Bank(2015a), <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.CREL.HA>, (16.05.16) ve World Bank(2015b), <http://data.worldbank.org/indicator/AG.PRD.CREL.MT?page=3>, (16.05.16)

2000-2014 yılları arasında Türkiye’deki tahıl üretimine ilişkin düzenlenmiş olan yukarıdaki tablo incelendiğinde; dalgalanmalar olmakla beraber, tahıl ekilen alanın azalmasına karşın, tahıl üretim ve verimliliğinin arttığı görülmektedir. Ancak Türkiye,

Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerle verimlilik açısından karşılaştırıldığında, AB ortalamasının altında bir verim düzeyine sahip olmasının yanı sıra Malta ve İspanya dışında t÷m ÷lkelerin de gerisindedir. Bu durumun nedenleri arasında T÷rkiye’de tarım sekt÷ründe teknoloji kullanımının sınırlı oluşu ve sekt÷rdeki yapısal nitelikli problemler yer almaktadır.

3.2. T÷rkiye’de Tarımının Genel Problemleri

T÷rkiye’de tarımın çoğu yapısal nitelikli olmak üzere birtakım problemleri bulunmaktadır. Bunlar başlıca; işletmelerin bölünmüşlüğu, sekt÷rdeki kayıtdışılık, üretici gelirlerinin yetersizliği ve istikrarsızlığı, verimde ve üretimde düşüklük ve örgütlenmeden kaynaklı problemlerden oluşmaktadır.

T÷rkiye’de 3 milyondan fazla tarımsal işletme bulunmaktadır. Küçük ve parçalı yapıdaki bu işletmeler, tarımsal yatırımları ve buna bağlı olarak teknoloji kullanımını kısıtlamakta ve arazilerin verimli şekilde kullanılmasının önünde engel olmaktadır. Tarım sekt÷ründeki bu küçük işletmeler hem geçimlerini sağlayacak geliri elde etme noktasında, hem de yeni yatırımlar için gereken sermaye birikimini sağlamakta zorlanmaktadır (Bayaner, 2013:2).

T÷rkiye’de kayıtdışılığın en fazla olduğu sektör olan tarımda; 2014 itibarıyla %82,3 oranında kayıtdışı istihdam oranı tespit edilmiştir (TUIK, 2015c). İzleme ve denetlemelerin zor olması, küçük işletmelerin pek çok yasal düzenlemelerin dışında kalması gibi nedenler sekt÷rde kayıtdışılığı artırarak sekt÷re yönelik etkin politikalar hazırlanması ve vergilendirilmesini engellemektedir.

T÷rkiye’de çiftçilerin önemli bir bölümünün tarımsal faaliyetleri sonucu elde ettiği gelirler yeterli olmamaktadır. Tarım sektörüne önemli imtiyazlar ve düzenlemeler sağlanmasının temelinde çiftçilerin gelirlerinin düşük ve istikrarsız olması yatmaktadır. Tarımın iklim şartlarına son derece duyarlı olması tarımsal gelirden dalgalanmalar yaratmaktadır. Bunlara ek olarak küçük ve parçalı tarımsal işletmelerin gelirlerinin düşük ve geçimlik düzeyde olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Taştan, 2000:86).

Türkiye’de bitkisel ve hayvansal üretime ilişkin verim düzeyi AB’nin gerisindedir. Bu problemin temelinde; tarımsal uygulamalara ilişkin çiftçinin yeterli bilgiye sahip olmayışı, teknolojinin tarıma yeterince yönlendirilememesi, gübre ve tarımsal ilaçların yanlış kullanımı gibi etkenler bulunmaktadır (Demir, 2007:85). Bu duruma bağlı olarak tarımsal üretim düzeyinde de son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmadığı gibi, üretimde azalmalar meydana gelmiştir.

Bu gibi sorunların çözülmesinde ve sektörün geliştirilmesinde tarım politikasının etkili araçlarından biri olan mali destekler Türkiye’de geçmişten günümüze aşağıdaki şekillerde uygulanmıştır.

3.3. Türkiye’de Tarım Sektörüne Yönelik Destek Uygulamaları

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de tarım sektöründe üretimin devamlılığı, çiftçilerin gelirlerine istikrar kazandırmak, gıda güvenliği, ekosistemin ve canlı çeşitliliğinin korunması, verimi artırmak gibi amaçlarla destekleme politikaları takip edilmektedir. Bu başlık altında bu destekleme politikaları çerçevesinde kullanılan destekleme araçları ana hatlarıyla açıklanacaktır.

3.3.1. Pazar Fiyat Desteği

Türkiye’de geçmiş yıllarda yaygın olarak kullanılan pazar fiyat desteği; ürünün hangi fiyattan ve hangi kurum tarafından alınacağını Bakanlar Kurulu’nca tespit edilmesine dayanmaktadır. Alım ve belirlenen fiyat sonucunda ortaya çıkabilecek zararların hazinece karşılanmakta oluşu, ileriki dönemlerde bu destekleme politikasının uygulanabilirliğini ortadan kaldırmıştır. Bugün için pazar fiyat desteği sınırlı olarak uygulanmakla beraber, geçmişte olduğu gibi bu destekleme biçiminin tarım piyasalarını etkilemesi ve tarımsal üretimin artışını teşvik etmesi söz konusu değildir (Acar ve Bulut, 2009). 2000’li yıllara kadar bu uygulama önemli bir değişiklik geçirmeksizin uygulanmaya devam etmiş, 2000’den sonra ise bu sistem arkada bırakılarak doğrudan gelir desteklerine geçilmesi amaçlanmıştır (Günaydın, 2006).

3.3.2. Girdi Maliyetlerinin Düşürülmesi

Tarımsal üretimde verimliliğin ve kazancın artırılması amacıyla hükümet, girdi maliyetlerinin düşürülmesi yoluyla birtakım alanlarda maliyetlerin azaltılmasını sağlamaktadır. Girdilere verilen destekler aracılığıyla maliyetler düşmekte, böylece çiftçinin kâr marjı yükselmektedir. Bu desteklerin 2000'li yıllara gelinmesiyle payı oldukça azalmış, 2001 yılında ise söz konusu destekler IMF'e verilen taahhütler çerçevesinde birkaç uygulaması dışında tamamen kaldırılmıştır. Örneğin tohum desteği 2001 yılında kaldırılmış olmasına rağmen, sertifikalı tohumlara girdi desteği halen sağlanmaktadır (Acar ve Bulut, 2009:4).

1994 yılında bütçe kapsamında uygulanmaya başlayan girdi destekleri; teşvik belgeli hayvan ve bitki, ithal damızlık, sığır ve manda besiciliği, suni tohumlama, arı yetiştiriciliği, kimyevi gübre, tarımsal mücadele ilaçları, mazot ve sulama gibi alanlarda uygulanmaktadır. Bunlardan kimilerinin uygulamaları günümüzde son bulmuş, kimileri ise uygulanmaya devam etmektedir.

3.3.3. Teşvik Primi Uygulaması

1987 yılında belirli şartlara sahip işletmelere sattıkları beher litre süt için teşvik ödemesine başlanılmıştır. Süt üreticilerini söz konusu ödeme yapılmasının amacı; üretim artışını sağlamak ve tesislerde kapasite kullanımını artırmaktır. Primlerin belirlenmesinde ise; hükümet, teknoloji olanakları ve işletmelerin kapasiteleri etkili olmaktadır. Sistem 31.12.2001'de sona erdirilmiş, daha sonra çıkarılan bir kanunla bu desteklere tekrar başlanmıştır. Öte yandan et teşvik primi ise; hayvan kesim yerlerinde modern teknolojinin geliştirilmesi, temizlik ölçülerinin dikkate alınmasının sağlanması amacıyla 1990'dan 1995 yılına kadar uygulanmıştır (Cesur, 2004:92).

Üretimde teşvik, teknolojinin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması gibi amaçlar doğrultusunda, et ve süt için teşvik primi uygulaması bir süre devam etmiştir ancak üretimde etkinliği bozucu etkisi nedeniyle günümüzde bu uygulamaya büyük ölçüde son verilmiştir.

3.3.4. Tazminat Ödemeleri

Arz fazlası bulunan ürünlerin üretimini kısmının ya da doğal afet gibi olağanüstü durumların sonucu olarak çiftçi gelirlerinde yaşanacak azalmaları telafi etmek amacıyla uygulanmaktadır. Uygulandığı alanlar ise; çay, tütün ve fındık gibi ürünlerdir.

Bunlardan çay için uygulanan desteklemeye göre; çay bahçelerinin ıslahı ve kaliteli çay üretiminin sağlanması amacıyla; bakım onarım ve çay yetiştirme tekniğine uygun olarak yapılan gençleştirme neticesinde ortaya çıkan kaybın üreticilere ödenmesi söz konusu olmaktadır. Tütün üretiminde ise tazminatlar; üretimine izin verilmeyen tütünler için üreticiye destek verilmesine dayanmaktadır. Son olarak fındıkta ise; aşırı üretimin önüne geçebilmek adına üretim alanlarının sınırlandırılması durumunda uygulanmaktadır. Bunun dışında; don, yangın, kuraklık, bitkisel veya hayvansal hastalıklar nedeniyle ortaya çıkan maddi kayıplar bu ödemeler kapsamında karşılanmaktadır (Cesur, 2004:93,94).

3.3.5. Doğrudan Gelir Desteği

En basit tanımıyla doğrudan gelir ödemeleri; kamu kaynaklarından üreticilere yapılan ödemeleri ifade etmektedir. Geniş anlamda ise, piyasanın işleyişine doğrudan bir müdahale olmaksızın, tarımsal üreticilere yönelik yapılan geri dönüşsüz gelir transferlerini ifade etmektedir (Oyan, 2000:4).

Türkiye'nin IMF ile yaptığı 18.Stand-by anlaşması kapsamında, 1999 yılında IMF'ye verilen niyet mektubunda mevcut tarımsal destekleme araçlarına aşamalar halinde son verilerek, doğrudan gelir desteği sistemine geçileceği bildirilmiştir. Doğrudan gelir ödemelerinin toplam destekler içindeki payı, uygulama kolaylığı, ödeme miktarını daha öngörülebilir hale getirmesi ve OTP'ye uyum gereği gibi nedenlerden ötürü kısa sürede artmıştır (Acar ve Bulut, 2009:4).

Doğrudan gelir desteği (DGD), uygulaması ile üreticilere; üretimden bağımsız gelir ödemesi yapılmaktadır. Bu uygulama ile tarıma sağlanan bütün dolaylı desteklerin kaldırılarak, üreticilere doğrudan bir kaynak aktarılması sağlanmak istenilmiştir. Bu desteğin başlıca özelliği, üretime bağlı olmadığından piyasanın işleyişine bir müdahalenin söz konusu olmaması, üretim-tüketim ve dış ticaret kararlarının piyasaya göre şekillenmesi

ve politika uygulamasının sosyal refah kayıplarına neden olmamasıdır (Bayaner ve diğerleri, 2001:6).

DGD'nin finansmanı ise; ne şekilde verilirse verilsin, devlet bütçesinden ödenir. Bu nedenle tarım politikalarının üretici veya tüketici ağırlıklı olmasına göre, seçilecek araçlar değişir. Amaç piyasaları, dolayısıyla tüketiciyi korumaksa, fiyat etkisi yapan araçlar kullanılmayacaktır. O zaman üreticiyi korumak için fiyat dışı araçlardan yararlanacaktır. O arada politika yürütücülerinin odaklanacakları temel kavram, yeni bir tarım politikası reformunun tarımsal nüfusu nasıl etkileyeceği ve asgari sosyal sıkıntı veya sorun ile reformun nasıl başarılacağı olması gerekir (Eraktan ve diğerleri, 2004:26)

DGD uygulamasının nedenlerinden biri olan; tarımsal desteklerin hedef kitlenin eline geçmeyişi, söz konusu desteklerin etkin kullanılmayışi ve geleneksel tarım uygulamalarının bir sonucu olarak stok fazlalarının oluşması bu sistemin uygulanmasıyla kısmen ortadan kalkmıştır (Eraktan ve diğerleri, 2004). 2008 yılında uygulamasına son verilen DGD'nin yerine alan bazlı destekler kapsamında; mazot, gübre, organik tarım, iyi tarım uygulamaları ve toprak analizi uygulaması gibi desteklere geçilmiştir (Korkmaz, 2015).

3.3.6. Alan Bazlı Destekler

Alan bazlı destekler kapsamında; mazot, kimyevi gübre, toprak analizi, organik tarım ve iyi tarım destekleri ile fındık üreticilerine yönelik destekler uygulanmaktadır. 2002 yılında DGD kapsamında 1 Milyar 558 Milyon TL destek verilmişken, 2015 yılında alan bazlı destekler kapsamında toplam 2 Milyar 605 Milyon TL destek ödenmiştir (GTHB, 2016a).

Aşağıdaki tablo incelendiğinde; alan bazlı destekleme ödemeleri içinde en büyük payı alan bazlı fındık ödemeleri alırken, alan bazlı destekleme ödemeleri kapsamında don ve kuraklık ödemeleri de bulunmaktadır. Dikkat çeken bir diğer taraf ise; çevre ve insan sağlığına duyarlı iyi tarım ve organik tarım desteklerinde 2015 yılında 2014'e göre yaşanan artıştır.

Tablo 20: Türkiye’de Alan Bazlı Tarımsal Destekleme Ödemeleri (2009-2015) (milyon TL)

Destek Konusu	2009 Yılı	2010 Yılı	2011 Yılı	2012 Yılı	2013 Yılı	2014 Yılı	2015 Yılı
Mazot Desteği	469	506	508	580	608	647	683
Gübre Desteği	595	613	620	694	717	780	819
Toprak Analiz Desteği	1,6	69	83	97	98	101	94
Alan Bazlı Fındık Ödemesi	0	650	709	709	716	788	839
Organik Tarım	6	7	60	68	37	68	89
İyi Tarım	0.3	1	5	6	10	18	81
Toplam	1071,9	1846	1985	2154	2186	2402	2605

Kaynak: GTHB(2016a), “2016 Yılı Bütçe Sunumu”, <https://goo.gl/TmJOKu>, (22.12.16)

3.3.7. Fark (Prim) Ödemeleri

Türkiye’de destekleme araçları içinde önemli bir yeri olan prim ödemeleri; ilk defa 1998 yılında pamuk için verilmiş ve ödemeler zaman içinde genişlemiştir. Ürünlere rekabet gücü sağlayıcı işlevine karşın bütçe açıkları gibi nedenlerle kimi dönemlerde uygulanmasına ara verilmiştir. Arz açığı bulunan ve stratejik açıdan önemli ürünlere fark ödemeleri kapsamında prim desteği verilmektedir. Bu kapsamda; pamuk, zeytinyağı, yağlık ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, dane mısır, buğday, arpa, çavdar, yulaf, çeltik, aspir, kuru fasulye, nohut ve mercimek, tritikale ve çay ürününe prim desteği verilmektedir. 2010 yılından bugüne “Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli” kapsamında 30 Adet Tarım Havzasında yapılan prim destekleme miktarı önemli oranda artırılmıştır. Bu kapsamda; 2002 yılında 186 Milyon TL destek verilmiş iken 2015 yılındaki destek tutarı 2 Milyar 727 Milyon TL’ye ulaşmıştır (GTHB, 2016a).

3.3.8. Telafi Edici Ödemeler

Bu uygulama ile üreticilerin arz fazlası olan ürünlere faaliyet göstermesi yerine arz açığı olan ürünlere yönelmeleri teşvik edilmektedir. Yine, alternatif ürüne geçiş ile meydana çıkabilecek gelir kayıpları bu ödemeler aracılığıyla telafi edilmektedir. Her bir üretici için yapılacak ödeme miktarı, üreticinin alternatif ürünlerin üretimine ayırdığı arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı suretiyle hesaplanır. Ayrıca üreticilerin bir

araya gelerek, alternatif ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için yapacakları yatırımların finansmanı için ek ödemeler yapılması mümkün olmaktadır. Telif edici ödemelerin ürün kapsamı, ürünler bazında birim ödeme miktarları, ödeme süreleri ve ek ödeme miktarları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir (Tarım Kanunu, 2006:madde 19).

3.3.9. Tarım Sigortası Ödemeleri

Tarım sektöründe ortaya çıkabilecek çeşitli risklere karşı, gereken faktörlerden biri tarımsal sigortalardır. İklim değişiklikleri, kuraklık, sert hava koşulları ve ürünlerin veya hayvanların telef olması gibi durumlara karşı bu ödemelerin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu risklere karşı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında tarımsal sigorta sisteminin oluşturulması öngörülmüş ve 2006 yılında Tarım Ürünleri Sigortaları sistemine geçilmiştir (Acar ve Bulut, 2009).

Üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin bir kısmı devlet tarafından karşılanır. Tarım sigortasından yararlanacak ürünler ile teminat altına alınacak riskler Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir (Tarım Kanunu, 2006:madde 19).

3.3.10. Kırsal Kalkınma Destekleri

Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal altyapının geliştirilmesi, tarla içi geliştirme hizmetleri ve sosyal yapının güçlendirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi gibi amaçlarla, kırsal toplum kesimlerinin birlikte veya ferdî olarak yürütecekleri yatırım projelerinin maliyetinin bir kısmı, masraf paylaşma esasına göre, devlet tarafından karşılanmaktadır (Tarım Kanunu, 2006:madde 19). Kırsal kalkınma desteklerinin ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım desteği ve tarımsal altyapı yatırım desteği olmak üzere iki temel bileşeni bulunmaktadır. Ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım desteği; Çiftçi Kayıt Sistemi'nde yer almak şartıyla, tarımsal ürünlerin işlenmesi, yeni tarımsal tesislerin yapımı, kapasite artırımı ya da teknoloji yenilenmesine yönelik yatırımlar, önceden başlamış, yarım kalmış veya kısmen yapılmış yatırımların tamamlanmasına yönelik yatırımlar, alternatif enerji kullanan seraların yapımına yönelik bireysel başvurular ve grup başvuruları ve modern basınçlı sulama tesisleri için yapılan

desteklemelerdir. Tarımsal altyapı yatırımı desteklerinde ise; sulama kooperatifleri, Köy Muhtarlıkları ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri gibi kuruluşlar yararlanacaktır (Korkmaz, 2015).

3.3.11. Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı Destekleri

Erozyon gibi olumsuz çevresel etkilere maruz kalan tarım arazilerinde, işlemeli tarım yapan üreticilerin, arazilerini doğal bitki örtüleri, çayır, mera, organik tarım ve ağaçlandırma için kullanmalarını teşvik etmek üzere, kendilerine belirli bir süreyi kapsayacak şekilde, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri sağlanır. Ödemeler, Bakanlık ile üreticiler arasında akdedilecek sözleşmelere dayalı olarak ve birim arazi üzerinden yapılır. Her bir üretici için yapılacak çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ödemesi, üreticilerin bu program için tahsis edecekleri arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı ile hesaplanır. Üreticilerin, bu araziler üzerinde ayrıca çevre koruma tedbirleri almaları da istenir (Tarım Kanunu, 2006:madde 19). Bu bağlamda 2015 yılında 81 milyon TL düzeyinde ödeme yapılmıştır (GTHB, 2016a).

3.3.12. Hayvancılık Destekleri

Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana hayvancılık destekleri, tarımsal ürün desteklerinin gerisinde kalmıştır. Bunun sonucu olarak 1980'lerden sonra hayvancılık alanında sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Bu noktadan hareketle 1987 yılında Tarım Paketi kapsamında hayvancılığa ilişkin önlemler gündeme gelmiştir. Ancak söz konusu önlemler içinde, dışa karşı koruma önlemleri en önemli destekleyici işlev olma özelliğini sürdürmüştür (Ören ve Bahadır, 2005:2-3).

Hayvancılık destekleri uygulaması; ırkın ıslahı, yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin uzmanlaşması, hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların geliştirilmesi ve su ürünlerinin desteklenmesi amacıyla destekleme tedbirlerini kapsamaktadır. Bakanlar Kurulu, bölge ve iller bazında farklı destekler uygulamaya ve ödeme miktarlarını belirlemeye yetkili bulunmaktadır (Tarım Kanunu, 2006:madde 19).

Türkiye’de tarımsal destekler, 2006 yılından itibaren 5488 sayılı Tarım Kanununda yer alan esaslar dâhilinde uygulanmaktadır. Bu kapsamda, ürün bazında prim olarak da adlandırılan fark ödemesi destekleri, hayvansal üretimin geliştirilmesi amacıyla kaba yem üretimi ile hayvan ıslahı ve suni tohumlama dâhil hayvancılıkla ilgili olarak yürütülen çok sayıdaki faaliyet için sağlanan destekler, kırsal kalkınma amaçlı destekler, tarım sigortası desteği ile 2004 yılı sonrasında çeşitli dönemlerde uygulamaya konulan organik tarım, iyi tarım uygulamaları, toprak analizi, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK), sertifikalı tohum ve fidan kullanımı gibi şartlı alan bazlı ödemeler ile mazot ve gübre ödemeleri gibi şartsız alan bazlı ödemeler, üretimi yönlendirmek amacıyla kullanılmaya devam edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014a:16).

Türkiye’de tarımsal desteğin en önemli kaynağı, sınırlarda uygulanan yüksek koruma dolayısıyla yükselen fiyatlarla tüketicilerden sağlanan transferlerdir. Desteğin geri kalanı, ise bütçe gelirlerinden sağlanmakta ve daha çok girdi sübvansiyonlarını karşılamak için kullanılmaktadır (Yalçınkaya ve diğerleri, 2006:109). Bu yönüyle bakıldığında Türkiye’de tarımsal desteklerin üretimi yönlendirmekten ziyade, sosyal yardım niteliği taşıdığı söylenebilir.

Aşağıdaki tarımın desteklenmesine yönelik bütçenin dağılımı tablosu incelendiğinde; tarımsal destek ödemelerinde 2014 yılı gerçekleştirmeleri ve 2015 gerçekleştirme tahmini ve 2016 programı kıyaslandığında, nominal olarak tüm destek ödeme tutarları artmakla birlikte, alan bazlı destek ödemelerinin toplam ödemeler içindeki ağırlığında artış beklenirken, fark ödemelerinin payında ise önemli bir değişiklik öngörülmemektedir. Hayvancılık ile kırsal kalkınma desteklerinin toplam ödemeler içindeki payında ise bir miktar azalma öngörülmektedir.

Toplam destekler içerisinde en yüksek payı DGD ödemelerine bağlı olarak alan bazlı destekler alırken bu uygulamanın 2008 yılında son bulması ile bu oran giderek azalmıştır. 2014 yılında ise alan bazlı olarak uygulanan mazot, gübre ve toprak analizi destekleri için yapılan ödemelerin toplam içindeki payı %29,5 olmuştur. Fark ödemesi destekleri 2004 yılında %11,5 iken 2014 yılında %29,3’e ulaşmıştır. Son on yılda uygulanan tarım politikaları ve yapılan destekleme ödemelerinden en dikkati çekenlerinden biri de hayvancılık destekleridir. Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana ihmal edildiği

düşünülen hayvancılık destekleri ise; 2004 yılında %8,2, 2014 yılında %29,2 oranına ulaşmıştır. Tarım sigortası desteği devlet destekli bir uygulama olup 2006 yılından itibaren uygulanmaya başlamış ve 2014 yılında toplam destekler içindeki oranı %3,9 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca telafi edici ödemelerin toplam desteklemeler içerisindeki payı ise %1,4 civarındadır.

Tablo 21: Türkiye’de Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı

	Destekleme Bütçesi (1) (Cari Fiyatlarla, MilyonTL)			Destekleme Bütçesindeki Payı (Yüzde)		
	2014	2015(2)	2016(3)	2014	2015	2016
Alan Bazlı Tarımsal Destek Ödemeleri	2.699	2.978	3.159	29,5	28,0	28,3
- Alan Bazlı Ek Ödeme (Organik Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi)	192	230	285	2,1	2,2	2,6
- Mazot	646	700	740	7,1	6,6	6,6
- Gübre	779	830	880	8,5	7,8	7,9
- Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	118	141	156	1,3	1,3	1,4
- ÇATAK	50	90	70	0,5	0,8	0,6
- Fındık	788	850	850	8,6	8,0	7,6
- Alternatif Ürün Ödemeleri (Fındık)	1	0	0	0	0	0
- Telafi Edici Ödemeler	125	137	178	1,4	1,3	1,6
Patates Sigili Desteği	0	0	15	0,0	0,0	0,1
Çay Budama Tazminatı ve Masrafları	125	137	163	1,4	1,3	1,5
Fark Ödemesi Destekleme Hizmetleri	2.685	2.879	3.304	29,3	27,1	29,6
- Hububat ve Bakliyat	1.040	807	930	11,4	7,6	8,3
- Çay	150	154	170	1,6	1,5	1,5
- Arz Açığı Olan Ürünler (4)	1.495	1.918	2.204	16,3	18,0	19,8
Hayvancılık Destek Ödemeleri	2.665	3.004	3.013	29,2	28,2	27,0
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekleme (5)	613	1100	998	6,7	10,3	9,0
Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri	357	524	550	3,9	4,9	5,0
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	129	162	125	1,4	1,5	1,1
TOPLAM	9.148	10.646	11.148	100	100	100
GAP Eylem Planı Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Destekleri	60	63	60			
GENEL TOPLAM	9.208	10.709	11.208			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı(2016), “Onuncu Kalkınma Planı”, http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yayinlar/Attachments/680/2016_Program%C4%B1.pdf, (16.05.16)

(1) 2014 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

(4) Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(5) Bütçe tutarının 2014 yılında 303 milyon TL’si, 2015 yılında 700 milyon TL’si ve 2016 yılında 210 milyon TL’si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

3.4. Türkiye’de Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi

Tarımsal kazançların vergilendirilmesi vergi tekniği bakımından zorunlu görülmektedir, çünkü tarımsal kazançlara uygulanan geniş istisnalar, vergi adaleti ve vergi tahsilatı açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Tarımsal kazançların yeterli seviyede vergilendirilmemiş olması, diğer sektörlerdeki mükelleflerin kazançlarının tarımdan kazanılmış gibi göstererek vergi kaçırılmalarına neden olabilmektedir. Diğer taraftan, tarım sektörüne yönelik iyi bir vergilendirme, tarım işletmelerini daha rasyonel çalışmaya teşvik ederek üretimi artırabilir (Aksoy, 1989:217). Dolayısıyla tarımsal vergileme toplumun genel şartlarından ayrı olarak düşünülemez.

Öte yandan Türk Tarım Sektörü kayıtdışı istihdamın en fazla olduğu sektör konumundadır. Hanehalkı işgücü anketi 2014 yılı sonuçlarına göre; Türkiye’de tarım sektöründe kayıtdışı çalışanların oranı %82,3 iken, tarımdışı sektörlerde %22,3’tür (TÜİK, 2015c). Bu durum, tarım sektöründe faaliyet gösteren mükelleflerin verimli şekilde vergilendirilmesini ve bu alanda etkin politikalar hazırlanmasını engellemektedir. Diğer taraftan sektördeki mevcut kayıtdışılık, zaten düşük gelire sahip çiftçilere sermaye birikiminde olumlu etki yaratabilir.

Türkiye’de tarım sektörünün vergilendirilmesine ilişkin verilerin noksanlığı; AB ülkeleri ile vergi yükleri gibi konularda sektörel bazda karşılaştırma yapılmasını kısıtlamıştır.

Tarım sektörünü doğrudan ilgilendirmesi sebebiyle, tarım sektörünün vergilendirilmesi bu çalışmada; gelir vergisi ve KDV itibarıyla incelenecektir. Söz konusu vergiler genel hatlarıyla açıklanarak, vergilerin tarım üzerindeki etkisine değinilecektir.

3.4.1. Zirai Kazanca Yönelik Gelir Vergisi

Gelir vergisi gerçek kişilerin bir takvim yılında kazandıkları gelir ve iratları üzerinden, Türkiye’de 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa (GVK) göre tahsil edilen bir vergidir. GVK’nin 2. maddesinde zirai kazançlar vergilendirilecek olan gelirin unsurları arasında sayılmış, 52. maddesinde de zirai kazanç “zirai faaliyetten doğan kazanç” olarak

tanımlanmıştır. GVK'ye göre Türkiye'de, tarımda gelir vergisi uygulamasında stopaj usulü temel vergileme usulü olarak belirlenirken, Kanunda belirtilen büyüklüklerin üzerindeki işletmelerin gerçek usule göre de vergilenmesi yolu benimsenmiştir. Yani gelir vergisi, tarımda gerçek usule göre ve stopaj şeklinde uygulanmaktadır. GVK'nin 54. maddesinde belirlenen işletme büyüklüğü ölçülerini aşan (Bitkisel ürünlerde dekara, hayvansal ürünlerde hayvan sayısına ve alet makine sayısına göre belirlenen ölçütlerin üzerinde olan) çiftçiler ile bu bir biçerdövere veya mahiyetteki bir motorlu araca veya on yaşına kadar ikiden fazla traktöre sahip olan çiftçilerin kazançları gerçek usule göre vergilendirilmektedir. Ayrıca GVK, bu ölçülerin altında kalan işletmelerin de defter tutarak gerçek usule tabi olma durumlarını ve gerçek usulde vergilendirilen işletmelerin gelirlerinin zirai işletme hesabına göre mi yoksa bilanço esasına göre mi belirleneceğini, çiftçilerin kendi isteklerine bırakmıştır. Gerçek usulde vergilendirilerek defter tutan işletmeler kazançlarının ve iratlarının %15 ila %35 arasında değişen bir oranını gelir vergisi olarak ödemektedirler. Gelir vergisinin tarımda bir diğer uygulama şekli de stopaj (kaynakta kesim) uygulamasıdır. Bu uygulamada tarımsal ürünlerin alış fiyatı üzerinden belirlenen stopaj oranları kadar bir tutar gelir vergisi olarak kesilmekte, arta kalan kısım çiftçiye ödenmektedir. Stopaj oranları %2-%4 arasında değişmektedir (Hayran, 2013:70).

Vergilemede genellik ilkesi gereğince, stopaj yoluyla gelirin elde edildiği aşamada vergilendirilmesi, kayıtdışı ekonomide önemli yer tutan tarım sektöründe vergi kayıplarının önlenmesi açısından faydalı görünmektedir. Ancak, bu uygulamanın amacına ulaşabilmesi için satışların belgelenmesinin son derece iyi denetlenmesi gerekmektedir. Bu yöntem uygulama ve tahsilât kolaylığı nedeniyle tercih edilmiş olsa da, satış hasılatı üzerinden hesaplandığı için vergi adaleti konusunda eleştirilmektedir.

Yine, GVK'nın 9/5 maddesi uyarınca; ziraat işlerinde kullanılan hayvan, hayvan arabası, motor, traktör gibi vasıtalar ve sandallarla nakliyeciliği mutat hale getirmeksizin ara sıra eşya ve insan taşıyan çiftçiler bu işlerinden elde ettikleri kazançlarından dolayı gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır. Ancak, ticari, zirai veya mesleki kazancı dolayısıyla gerçek usulde gelir vergisine tabi olanlar bu muafiyetten yararlanamamaktadır. Bunlara ek olarak, “teşvik, ikramiye ve mükâfatlar” başlığını taşıyan 29/1. maddesi uyarınca; ilmi, fenni, hayvan yetiştiriciliğini ve ülke açısından faydalı olan işleri ve faaliyetleri teşvik amacıyla verilen mükâfatlar vergiden istisna tutulmuştur.

3.4.2. Tarım Kesiminin Tükettiği Mal ve Hizmetlerin Vergilendirilmesi

KDV üretim-tüketim zincirinin her aşamasında, mal ve hizmetin el değişiminde alınan, vergi indirimine imkân tanıyan bir satış vergisidir. KDV'nin konusunu teşkil eden işlemler başlıca üç grupta toplanmıştır. Birinci grupta; ticari, zirai ve serbest meslek faaliyetleri çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler yer almaktadır. İkinci grupta, her türlü mal ve hizmet ithalatı, üçüncü grupta ise, kanunda yazılı olan diğer hizmetler yer almaktadır. Bakanlar Kurulu Kararına göre; KDV oranları %1 ila %18 arasında değişmektedir (Pehlivan, 2014:334).

KDV Kanununa ekli (I) sayılı listede yer alan teslim ve hizmetlerde KDV oranı %1'dir. Buğday, pamuk, kuru incir, fıstık, buğday unu gibi tarımsal ürünlerin toptan satışı bu listede yer alıp, %1 oranında KDV'ye tabidir. Öte yandan, (2) sayılı listede yer alan kümes hayvanı, balıklar ve et, süt, yoğurt, ayran, yumurta, peynir, zeytin, paketlenmiş kuru çay, şeker pancarının işlenmesinden elde edilen kristal ve kesme şeker, arı balı, taze sebze ve meyveler %8 oranında KDV'ye tabidir (KDV Kanunu, 2007:madde 28).

Bunun yanında, gerçek usulde vergiye tabi olmayan çiftçilerin yapmış olduğu teslimler KDV'ye tabi değildir. Ek olarak, zirai amaçlı su teslimleri ve arazi ıslahına ilişkin kamu kuruluşları, tarımsal kooperatifler ve çiftçi birliklerince yapılan hizmetler KDV'den muaf edilmiştir.

Görüldüğü üzere, tarımsal ürünlerin büyük bir kısmının toptan veya perakende satışı KDV'nin standart oranına tabi olmayıp, düşük oranlı olarak uygulanmaktadır. Bu farklılığın temelinde, tarımsal ürünlerin çoğunlukla temel gıda maddesi niteliği taşıması ve üreticilerin genel açıdan bakıldığında düşük gelirli bireyler oluşu gibi nedenler gösterilebilir.

3.5. Tarım Sektörüne Yönelik Vergilemenin Avrupa Birliği Uygulamasına Uyumu

Bilindiği üzere, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihi gelişimi çerçevesinde, Türk Vergi Mevzuatının Topluluk Mevzuatına uyumlaştırılması konusuna ilişkin çalışmalar da 1973

yılındaki Geçiş Dönemi'yle birlikte başlamış ve bugüne kadar önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Aşağıda, tarım sektörünü ilgilendiren KDV ve gelir vergisine ilişkin uyumlaştırma süreci değerlendirilmektedir.

3.5.1. Gelir Vergisinin Değerlendirilmesi

Kişisel gelir vergisi dolaysız vergilerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır ve ülkelerin hedeflediği gelir dağılımı ile de yakın ilgisi nedeni ile daha özelliikli bir vergi durumundadır. Bu yüzden de, bu vergilerin AB ölçeğinde uyumlulaştırılması çalışmaları henüz dolaylı vergilerde ve kurumlar vergisinde olduğu gibi hız kazanmamıştır. Zira, ülkelerin işgücü yapısı ve iş imkânları aynı ölçüde değildir. Bu yüzden ülkelerin gelir vergisi tarife yapıları değişkenlik gösterir. AB ülkeleri içerisinde gelir vergisinde en yüksek orana %56,5 ile Portekiz, en düşük orana ise %10 ile Bulgaristan sahiptir. Türkiye ise %35 ile AB-28 ortalamasının (%39,4) altında kalmaktadır (Yazarken ve Mezararkalı, 2015:67). Doğrudan vergilendirmenin sadece, çifte vergilendirme ve sınır ötesi ekonomik faaliyetler gibi bazı yönlerinde uyumlaştırma çalışmaları yapılmıştır.

3.5.2. Katma Değer Vergisinin Değerlendirilmesi

Türk KDV Kanunu, Avrupa Konseyi'nin 6 No'lu Direktifi model alınarak hazırlanmıştır. Bundan dolayıdır ki, yapılan uyumlaştırma çalışmaları süreci sonunda Türk KDV mevzuatıyla AB mevzuatının önemli ölçüde uyumlu hale geldiği söylenebilir. Bunun sonucunda, Avrupa Birliği KDV uygulaması ile Türkiye'deki uygulamanın; varış ülkesinde vergilendirme, üretim ve tüketim aşamalarında katılan değer üzerinden hesaplanma, indirim mekanizmalarının uygulanması, tüketim tipi KDV uygulaması ve hesaplama yönteminin ön vergi indirimi şeklinde aynı olması gibi yönleriyle büyük ölçüde benzer olduğu söylenebilir (Tunçer, 2003:328).

Kanunda vergiye tabi işlemlere uygulanacak oran konusunda, vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesine veya vergi alacağının doğmasına bağlı olarak bir oran ayırımına yer verilmemiş ve KDV oranı, vergiye tabi her bir işlem için %10 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de %1, %8 ve %18 olmak üzere üç farklı oran uygulanmaktadır. Daha önce KDV Kanunu içinde yer alan %26 ve %40 gibi yükseltilmiş KDV oranlarına tabi mal ve

hizmetler, 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren Özel Tüketim Vergisi Yasası kapsamına alınmıştır. Bu uygulama ile oran sayısı üçe inmiş olan KDV uygulaması, Altıncı Direktifle uyumlu bir hale gelmiştir.

Türk KDV uygulamasındaki en büyük farklılık indirimli oranlardan kaynaklanmaktadır. AB KDV hukukuna göre, üye ülkeler her biri %5 oranından az olmayan en fazla iki indirimli oran uygulayabilmektedirler. Türk KDV'sinde halen %1 ve %8'lik iki indirilmiş oran kullanılmaktadır. İndirilmiş oranların sayısı bakımından bir sorun bulunmamakla birlikte, %1'lik oran uygulaması en az %5'lik indirilmiş oran kuralıyla açık bir şekilde çelişmektedir. Ancak AB'ye üye ülkeler arasında "süper indirilmiş oran" adıyla uygulanmakta olan %5'in altında KDV oranları uygulanmaktadır (Tunçer, 2003:328).

KDV ile ilgili 6.Direktifin 13/B maddesinde arazi terimleri KDV'den istisna olarak belirtilmiştir. 19 Ekim 1992 tarihli Konsey direktifinin H listesinde; makine, bina gibi yatırım malları hariç olmak üzere zirai üretime katkıda bulunan hizmet ve mal teslimlerinde indirilmiş oran olarak %5 oranında KDV uygulanmaktadır. Bu noktada, Türk KDV uygulamasındaki bir takım indirimli oran uygulamaları AB normları ile çelişmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği KDV rejiminin sahip olduğu istisnalar sosyo-kültürel ağırlıklı olmasına karşın Türk KDV uygulamasında ekonomik-askeri istisnalar, kamu sektörüne yönelik ayrıcalıklar ve istisnaların fazlalığı dikkat çekmektedir (Bilici, 2007).

3.6. Türkiye'de Tarıma Yönelik Mali Destek Uygulamasının OTP ile Karşılaştırılması

Tarımda verimliliği artırmak, tarımda çalışanların yaşam kalitesini geliştirmek, piyasaları dengeli bir hale getirmek, ürün arzının yeterli ve istikrarlı hale getirilmesi ve ürünlerin tüketicilere uygun fiyatlardan sunulması gibi amaçlar taşıyan OTP bu amaçlara büyük ölçüde ulaşmıştır. Türkiye'de ise tarımsal politikaların temel amaçları; tarımda verimliliğin artırılması, tarım ve tarım dışı sektörler arasında gelir farklılığının giderilmesi, pazarda mal ve fiyat dengesinin sağlanması, ihracatın artırılması ve AB'ye uyum konusunda tarımda gereken düzenlemelerin yapılmasıdır (Demir, 2007:114). Türkiye'de kullanılan tarımsal desteklerin bu amaçlar doğrultusunda başarılı sonuçlar doğurduğunu

söylemek zordur. Zira Türkiye tarım sektöründe; üretim ve verimlilik düzeyi, dış ticaret ve teknoloji kullanımı gibi konularda AB'nin gerisindedir.

Türkiye'de tarım sektörüne yönelik mali yardımlar OTP kapsamındaki uygulamalardan birtakım farklılıklar taşımaktadır. Türkiye'de tarıma yönelik destekleme politikaları Cumhuriyetin ilk yıllarıyla beraber uygulanmaya başlamış olmakla beraber, planlı bir tarımsal destekleme politikası 1960'lı yıllarda hayata geçirilebilmiştir. 1999 yılından sonra ise, IMF ile yapılan stand-by anlaşmasıyla birlikte tarımsal destekleme konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Özelleştirilen birçok kurumun yanı sıra, mevcut destekleme uygulamaları aşamalı olarak sona erdirilerek doğrudan gelir desteği sistemine geçiş öngörülmüştür. Türkiye'de uygulanmış veya uygulanmakta olan, tazminat ödemeleri, destekleme primi ödemeleri, alternatif ürüne geçiş ödemeleri ve doğal afet ödemeleri gibi destekleme araçları OTP kapsamında yer almamaktadır (Cesur, 2004:133). 2004 yılında desteklerin %80'i DGD şeklinde üreticiye aktarılırken 2015'te uygulanan desteklemelerin oranı sırasıyla alan bazlı destekler, %28, fark ödemesi destekleri %27,1, hayvancılık destekleri %28,2, kırsal kalkınma destekleri %10,3, tarım sigortası destekleri %4,9 ve diğer desteklerin oranı %1,5 olarak gerçekleşmiştir. Son on yıllık değişim incelendiğinde fark ödeme destekleri, hayvancılık destekleri, kırsal kalkınma ve tarım sigortası destekleri artarken, alan bazlı desteklerde DGD'nin son bulması nedeniyle azalış yaşanmıştır.

2001-2008 yılları arasında uygulanan DGD, AB'ye uyumun gerçekleştirilmesinde atılan adımlardan biri olarak görülmekle beraber, Türkiye'deki uygulama AB'dekinden farklı bir nitelik göstermiştir. Bu farklılıklardan birincisi desteğin finansmanıdır. OTP kapsamında uygulanan DGD'nin finansmanı FEOGA tarafından sağlanırken, Türkiye'deki uygulamada finansman kaynağı vergi mükellefleri olmuştur. Yine, söz konusu uygulamaya AB, üreticilerin yaşayabilecekleri kayıpları azaltmak amacıyla, diğer destekleri bir anda kaldırmaksızın kademeli olarak geçerken, Türkiye DGD'ye geçiş ile diğer birtakım destek uygulamalarını tamamen kaldırmıştır (Yapar, 2005:34). Öte yandan 2009 yılında uygulamasına son verilen DGD sisteminin en büyük kazanımının Çiftçi Kayıt Sistemi olduğunu söyleyebiliriz.

Genel olarak bakıldığında; Türkiye'de tarıma yönelik destekler prim desteği şeklinde ve üretimi artırmaya yönelik yapılmaktadır. Oysa AB'de arz fazlalığı gibi sorunlar

bugünkü destekleme sisteminin oluşmasında etkili olmuştur. Türkiye’de AB’ye üyelik süreciyle önemli düzenlemeler yapılmış olsa dahi, AB bünyesinde tesis edilmiş yapısal destek mekanizmalarını kurmaksızın radikal reformlara girişmek etkili sonuçlar doğurmayacaktır. Bunun en önemli örneklerden biri DGD sistemidir. DGD ödemelerinin hedeflenen kitleye ulaşamaması, uygulamadan beklenen üretim ve verimlilik artışı gibi amaçlara ulaşılmasını engellemiştir (Tezcan, 2015). Arazi büyüklüğü üzerinden yapılan ödemeler, yoksul çiftçilerin bu yardımlardan yeterli düzeyde faydalanmasını zorlaştırmaktadır.

Girdilere yönelik sübvansiyonlar ise; AB’de rekabet koşullarını bozacağı gerekçesiyle yasaklanmıştır. Türkiye’de çeşitli tarımsal girdilerin sübvansiyonlu fiyattan üreticiye verilmesi yolu uzun yıllar kullanılmış olup, AB’ye uyum gereği çerçevesinde 2001 yılından kullanımına son verilmiştir (Bayraç ve Yenilmez, 2005:10). Türkiye’nin OTP’ye uyum sağlaması adına; tarımsal yapının iyileştirilmesi yanında tarım ürünlerinin pazarlama gücünü artıracak hizmetler sunması gerekmektedir.

İncelenmesi gereken bir diğer konu ise; tarımsal desteklerin boyutları ve işlevleridir. Ülkelerin ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olan tarımın, kendisinden beklenen işlevleri yerine getirmesi ve gelişmesi için destekleme politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, tarım sektörüne yönelik devlet müdahaleleriyle üreticiler uluslararası piyasalarda rekabet gücü elde etmektedir. Türkiye’de tarım sektörüne yönelik desteklemelerin toplam ve çiftçi başına düşen tutarının AB ülkelerinin gerisindedir. Olgun (2005:17) tarafından AB’de tarım sektörünün GSMH’deki payının %2 bile olmamasına karşın birlik bütçesinin önemli bir kısmının OTP’ye ayrıldığı ifade edilmiş ve Türk tarımının OTP’ye uyumu için öncelikle tarıma yapılan desteklerin artırılarak, milli gelir içindeki payının en az %2,5 olması gerektiği vurgulanmıştır. Eğer ödemeler çok taraflı yapılırsa ve rekabet eşitliğine aykırı bazı özellikler kaldırılırsa, tarımda etkinlik kaybı minimize edilebilir.

Türkiye tarımının AB tarımının gerisinde olduğu konulardan biri de; üretimde verimliliklerdir. Önceki başlıklar incelendiğinde tahıl üretimindeki verimliliğin AB ortalamasından geride olduğu fark edilmektedir. Bu sorunun arkasında teknoloji kullanımının AB ülkeleri düzeyinde olmayışı, küçük-dağınık işletme arazileri nedeniyle

ölçek ekonomilerinden yeterince yararlanılamaması ve üretici gelirlerinin yetersizliği gösterilebilir. Bu bağlamda; Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları kullanılarak, sermaye birikiminin sağlanması ve toprak parçalanmasının önüne geçilmesi sektörde verimlilik ve rekâbet olanaklarının artmasını sağlayabilecektir.

Türkiye’de küçük işletmelerin büyük bir bölümünün tarımı ekonomik bir faaliyet olarak görmemesi ve kendi tüketimlerini karşılamak için yapıyor olması, sermaye birikiminin önünde engeldir. Bu durum aynı zamanda rekabet edebilirliği düşürmekte, teknoloji kullanımı ve verimlilik artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzluğu minimize etmek adına rekabeti düzenleyici politikalar izlemek yararlı olabilmektedir. Tarımsal faaliyetler, büyük ölçekli ve alanında uzman tarım işletmeleri tarafından, modern tarımsal yöntemler kullanılarak sürdürülmelidir.

Diğer yandan, Türkiye’de tarım sektörünün payı AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında; önemli bir vergi potansiyelinin olduğu düşünülmektedir. Ancak tarımın doğal şartlara bağımlı oluşu, tarımsal gelirin hesaplanmasında zorluklar, tarımda gelir dalgalanmalarının fazla oluşu, tarımın stratejik konumu gibi nedenlerden dolayı tarımın vergilendirilmesi, üzerinde hassas bir şekilde çalışılması gereken bir konu olmaktadır. Bunun yanında Türkiye’de tarım sektöründe kayıtdışılığın yaygınlığı mücadele edilmesi gereken bir diğer konudur. Sektördeki kayıtdışılığın azaltılmasında kayıtçi faaliyetlerin özendirilmesi yanında, mükellef vergi bilincinin artırılması, caydırıcı cezalar ve vergi mevzuatında basitliğin sağlanması, tamamlayıcı politikalar olmaktadır.

Tarımsal vergileme genel vergi politikasının bir parçası olarak, üreticilerin desteklenerek uluslararası piyasalarda avantaj sağlamasını, sermaye birikiminin hızlandırılması ve üretimin yönlendirilmesini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, tarım sektörünün sahip olduğu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilmesi adına tarımsal vergilendirmenin üzerinde dikkatle durulmalıdır. Zira; tarımda vergileme, kamu giderlerinin finansmanı yanında tarımsal destek işlevi de taşımaktadırlar. Bu nedenle, uygulanan vergi politikasının, tarımsal destekler ile eşgüdüm içerisinde yürütülmesi ülkede tarım sektörü açısından önem arz etmektedir.

AB’de, tarımın GSMH içindeki payı oldukça azdır ve bu yüzden OTP kapsamında vergilendirmeye ilişkin tarıma yönelik özel düzenlemeler mevcut değildir. Vergilendirme uyum çalışmaları ise dolaylı vergilerle sınırlı kalmış, egemenlik anlayışına zarar verdiği gerekçesiyle dolaysız vergilerde önemli adımlar atılmamıştır. Dolaylı vergilerden olan KDV açısından her ülke tarımsal ürünler için standart oranın dışında, ayrı ve düşük oranda vergi uygulamaktadır. Türkiye’nin de AB vergi uyum çalışmalarını takip ederek özellikle KDV’de önemli ilerlemeler kaydettiğini söylemek gerekir. Buna göre Türkiye’de tarım sektörü, standart KDV oranından düşük bir oran ile vergilendirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkelerin gelişmişlik seviyesi ne düzeyde olursa olsun, tarım sektörü her ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli gıda maddeleri ile kullandıkları hammaddelerin önemli bir bölümünün temini tarım sektörüyle sağlanmakta ve dolayısıyla bu sektörün alternatifi düşünülememektedir. Birçok önemi yanında, sanayi için hammadde sağlaması, döviz getirisi, işgücünün transferi ve milli gelire olan katkısı ile tarım; her ülkenin politika oluştururken göz önüne alması gereken önemli bir araçtır.

Tarım sektörü ülke ekonomilerinin en önemli kollarından birisi olmasının yanında, nüfusun beslenmesi, toplum sağlığına olan katkısı nedeniyle uzun yıllardır önemini koruyan bir sektördür. Ancak tarım sektörünün kendine has özelliklerinden dolayı, doğal şartlara bağlı olması risk ve belirsizlikleri artırmaktadır. Buna ek olarak; arz ve talep esnekliğinin düşük oluşu ve üretim süresinin uzunluğu gibi etkenler tarımsal desteklemelerin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bunun bilinciyle, tarım sektörünün desteklenmesi her ülkenin önem verdiği bir konu olmuştur.

Avrupa Birliği'nde gıda yeterliliği sağlanması, tarımda üretim ve verimlilik yanında tarımsal ürünlerin rekabet gücünü artırmak gibi amaçlarla OTP uygulanmaktadır. AB'nin en eski ve en önemli politika araçlarından biri olan OTP ile Birlik bünyesinde tarıma yönelik ortak bir politika ve piyasa düzeni tesis edilmektedir. Dinamik bir yapı sergileyen OTP, Birliğin değişen hedef ve şartları çerçevesinde önemli gelişmeler yaşamıştır. Başlangıçta korumacı bir politika izleyen AB'nde, artan stoklar sonucunda üretimden bağımsız uygulamaların önemi daha da artmıştır. OTP kapsamında farklı şekillerde uygulama alanı bulan tarıma yönelik destekler de bahsedilen amaçlar doğrultusunda uygulanan araçların başında gelmektedir.

AB bütçesinde %40'a yakın paya sahip olan OTP harcamaları kapsamında üye devletlere doğrudan destek ödemeleri, piyasa önlemleri uygulamaları ve kırsal kalkınma destekleri yapılmaktadır. Uygulanan tarımsal destekler sayesinde geçmişten günümüze

Üretim ve verimlilik konusunda önemli gelişmeler kaydedilerek, Birlik tarımsal üretimde büyük ölçüde kendine yeterli hale gelmiştir. Ancak OTP'ye ilişkin, eritilmesi g stoklar, mali külfetler, lkelerarası mali eşitsizlik ve evre tahribatı gibi eleştiriler zaman zaman gündeme gelmektedir.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan her ülke gibi Türkiye için de, tarım sektörü; ekonomideki payı göz önüne alındığında, sektörde çalışan aktif nüfus ve hem sanayi için hammadde temin eden, hem de temel ihtiyaç maddelerini üreten sektör olması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu gerçek, Türkiye'de tarıma yönelik mali desteklerin önemini de ifade eder niteliktedir. Türkiye'de mali destekler Cumhuriyetin ilanından 1990'lı yıllara kadar girdi sübvansiyonu şeklinde, koruyucu ve müdahaleci yönde olmuştur. 2000'li yıllarda OTP'ye uyum ile ilgili girişimler tarım sektörü için olumlu adımlar atılmasını, verimlilik ve kalitenin artmasını sağlamıştır. IMF'in baskısıyla mevcut desteklemelerin yerine doğrudan gelir desteği uygulamasına geilmişe de, desteklerin hedeflenen kitleye ulaşmaması ve sektördeki yapısal problemler istenilen başarıya ulaşılmasını zorlaştırmıştır. AB yesi ülkelerde olduğu gibi, Türkiye için de tarım sektörünün desteklenmesinin gerekliliği göz önüne alındığında, tarım sektöründe verimlilik ve kalite noktasında hedeflenen ilerlemenin sağlanması ve devamlılığı adına bu alandaki çalışmaların sürdürülmesinin gerekli olduğu vurgulanmalıdır.

Türkiye'de tarımsal desteklere ayrılan bütçe üzerinde durulması gereken bir diğer konuyu oluşturmaktadır. Türkiye'de yıllardan beri tarımsal destekleme metotlarında değişikliklere gidilmesine rağmen, tarımın bütçe içindeki payının AB lkelerinin gerisinde oluşu eleştirilmesi gereken bir konudur. Ancak; Türkiye son yıllarda; iyi tarım, organik tarım, bitki sağlığı, hayvan refahının korunması, kırsal kalkınma gibi konularda önemli adımlar atmaya başlamıştır.

Türkiye ve AB'de tarımsal destekler genel olarak incelendiğinde; sistemlerin büyük ölçüde farklı olduğu, fakat Türkiye'de uyum noktasında geçmişten günümüze önemli adımlar atıldığı belirtilmelidir. Bu farklılığın temelinde ise; AB ve Türkiye'nin birbirinden farklı nitelik gösteren tarımsal ve mali şartları yanında sosyo-ekonomik durumları yatmaktadır. Örneğin; AB'de mali destekler artan stoklar doğrultusunda şekillendirilmişken, tarımsal ürünlerde net ihracatçı özelliğini kaybetmeye başlayan

Türkiye’de ise arz açığı olan ürünlere yönelik fark ödemesi destekleri bütçede önemli bir yer tutmuştur.

Türkiye’de tarımın, kayıtdışı ekonominin bir unsuru olmaktan çıkması açısından büyük önem taşıyan konu ise; kayıt sisteminin özendirilmesidir. Tarım işletmelerinde kayıt tutulmayışi nedeniyle tarım kesiminde elde edilen gelir sağlıklı olarak tespit edilemediği gibi, bu kesime uygulanacak politikalar da gerçekçi olarak oluşturulamamaktadır. Türkiye’de üreticilerin belirli bir sistem içerisinde kayıt tutmaya alıştırılması ve özendirilmesi; hem üreticileri planlı ve sistemli çalışmaya teşvik ederek tarımda verimlilik artışının sağlanmasına, hem de tarımsal gelirlerin sağlıklı vergilendirilmesine imkân verecektir. DGD sisteminin en büyük kazanımlarından biri olan Çiftçi Kayıt Sistemine geçişle beraber bu konuda önemli mesafeler alındığını belirtmek gerekir.

Diğer taraftan, Türkiye’de tarımsal destekler arzu edilen ölçüde yoksul çiftçilere ve küçük işletmelere destek sunamamaktadır. Destekler arazi büyüklüğü gibi ölçütler nedeniyle özellikle büyük işletmelere gitmektedir. Öte yandan, Türkiye’de tarımsal desteğin önemli bir kısmı hala sınırlarda uygulanan korumacı politikalar sayesinde tüketicilerden sağlanan transferlerdir. Geri kalanı ise bütçeden karşılanmaktadır. Bu yönüyle, tarıma uygulanan mali destekler, üretimi etkilemekten ziyade sosyal yardım özelliği göstermektedir.

Öte yandan; mali destek uygulamalarının planlamaya uygun doğrultuda hazırlanmadığı durumlarda bütçe üzerine yük getirmektedir. Türkiye’de tarıma ayrılan destekleme bütçesinin AB ülkelerinin gerisinde olmasının yanı sıra, desteklerin finansmanını sağlayacak FEOGA benzeri bir fonun olmayışı Türkiye’nin OTP’ye uyum sürecinin gecikmesine neden olmaktadır.

Türkiye tarımında AB’ye uyum süreciyle başlayan gelişmelere rağmen, hayvansal üretimde ve bitkisel üretimde istenilen verimlilik düzeyine erişilememiştir. Tarıma dayalı sanayi işletmelerinde büyük bir potansiyel bulunmakla beraber, kapasite kullanımında, finansman konusunda ve sanayinin bölgelerarası dağılımında sorunlar yaşanmaktadır. Sanayi işletmelerinin özellikle batı bölgelerimizde yoğunlaşması, başta çevre sorunları olmak üzere, birçok sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunların azaltılmasında

etkili tarımsal politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu politika araçlarından biri de tarımsal desteklerdir.

Tarım politikaları içinde önemli konulardan bir tanesi de vergilemedir. Türkiye’de tarımsal vergilemeye ilişkin veri eksikliği AB ile karşılaştırma yapmayı imkânsız kılmaktadır. Türkiye’de büyük ölçüde stopaj usulüyle vergilendirilen tarım sektörü, belge ve kayıtların sınırlı düzeyde tutulması nedeniyle kazançların doğru tespitinin zor olduğu bir sektör olmuştur. Bu durum aynı zamanda sektöre ilişkin gerçekçi politikaların hazırlanmasını da zorlaştırmaktadır. Bu noktada, Türkiye’de çiftçilerin kayıt tutma alışkanlıklarının sağlanması; tarımda planlı çalışmayı teşvik edeceği kadar aynı zamanda vergi gelirlerinde de artış sağlayacaktır. Vergilendirme noktasında hedeflenen sonuçlara ulaşabilmek için, bu uygulamalar kadar, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları da çok önemlidir. Bu noktada, mükelleflere yönelik eğitimlerin sunulması, caydırıcı cezalar ve vergi mevzuatında basitliğin sağlanması sektöre yönelik politikalara etkinlik kazandıracak diğer uygulamalardır.

Tüm bunlara ek olarak; AB bünyesindeki kuruluşlarının aksine, Türkiye’de tarım sektörünü ilgilendiren vergi gelirlerine ilişkin yeterli bilginin olmayışı bu konu üzerinde çalışma yapılmasını kısıtlar niteliktedir.

Ayrıca, sektörde büyük ölçekteki işletmelerin özendirilmesi, girdi kullanımında bilinçlendirme, verimli arazilerin sağlıklı kullanımı, destekleme uygulamalarına standart kazandırmak, çevrenin korunmasına önem veren programların hazırlanması ve verimliliği artırmak amacıyla teknolojinin geliştirilmesi gibi uygulamalar tarım sektöründe istikrar sağlanmasında etkili olacaktır. Bu hedefler doğrultusunda; iç ve dış gelişmeleri dikkate alan, tarımın geneli ve ürünler düzeyinde planlamalar öngören, rekabet gücünü yükseltici, maliyetleri azaltarak verimi artırıcı tarımsal politikalar hazırlanmalıdır. Bunlara ek olarak; Türkiye’de tarımsal desteklerin AB düzeyine çıkarılmasının yanı sıra mali desteklerin etkinliğini artıracak yapısal önlemlere gidilmesi, Türkiye’nin sahip olduğu tarımsal potansiyele erişilmesinde başta gelen öneriler arasındadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, Mustafa ve Bulut, Erdem(2009), “Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 17, 1-19
- Aksoy, Şerafettin(1989), **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Aksöz, İbrahim(1972), **Zirai Ekonomiye Giriş**, 2.Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi
- Aktan, Reşat(1972), “Konjonktür ve Tarım”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 27(2), 159-181
- Alganer, Yalçın ve Yılmaz, Güneş(2010), “Avrupa Birliği Müktesebatı Bağlamında Katma Değer Vergisi’nde Yakınlaştırma ve Uyumlaştırma Çalışmaları”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı 1, 135-160
- Ankara Ticaret Borsası, “AB Ortak Tarım Politikası (OTP) ve Türkiye Tarımı”, <http://bit.ly/1N75Nzk>, (12.04.16)
- Atay, Ahmet(2004), **Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Amacının Hedef, Kapsam ve Yöntemlerinin İrlanda Örneği Çerçevesinde İncelenmesi**, Uzmanlık Tezi, Tarım ve Balıkçılık Dairesi
- Aydemir, Cahit ve Pıçak, Murat(2008), “Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri”, **D.Ü Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 10, 129-147
- Aydın, Fazıl(1993), “Avrupa Topluluğu Bütçesi”, **Maliye Dergisi**, 115, Mayıs-Haziran 1993
- (2007), “**Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi**”, 1.Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Aydın, Selda(1999), “Avrupa Birliği’nde Mali Yardımlar”, **Maliye Dergisi**, Sayı 132, 66-76
- Bayar, Rüya(2004), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’nin Arazi Bölünüşü ve Tarım Alanlarındaki Değişmeler”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2(1), 41-55

- Bayaner, A., Koç, A., Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Ören, N., Özkan, B.(2001), “Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi”, <https://goo.gl/SeuZ11>, (13.04.17)
- Bayaner, Ahmet (2013), “Türkiye Tarımı”, <https://goo.gl/OAPo7q>, (16.04.17)
- Bayraç, N.H., ve Yenilmez, F.(2005), “Türkiye ve AB Tarım Sektörlerinin Karşılaştırılması”, http://www.turkvet.biz/yazi/ab_ve_turk_tarimi.pdf, (13.04.17)
- Bilici, Nurettin(2007), “Türk Vergi Sisteminin AB ile Uyumunu”, **TİSK İşveren Dergisi**, Eylül
- Cohen, R.L(1959), **The Economics of Agriculture**, Cambridge University Pres
- Capstick, Margaret(1970), **The Economics of Agriculture**, New York: St.Martins Press
- Çakır, Tufan(2003), “AB Vergi Uyumlaştırması Açısından Bazı Üye Ülkelerdeki Vergiler”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F**, 1, 97-122
- Çayır, Yunus Serhat(2014), “Türkiye ve Geçiş Ekonomileri Arasında Nüfus Trendlerinin Karşılaştırılması”, **International Conference on Eurasian Economies**, 2014
- Cesur, Özden(2004), “Avrupa Birliği’nde Tarıma Yönelik Mali Yardımlar ve Türkiye ile Bir Karşılaştırma”, **Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi**, Araştırma Dizisi No: 21
- Defra (Department for Environment, Food & Rural Affairs), (2016), Total Income from Farming in the United Kingdom, <https://goo.gl/8qFP78>, (23.08.16)
- DEİK(2014), İtalya Ülke Bülteni, <https://goo.gl/s9PPK9>, (29.08.16)
- Deloitte(2016), “Taxation and Investment in France 2016”, <https://goo.gl/XNmTV0>, (11.08.16)
- Demir, Başak(2007), **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumunu**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı
- Dernek, Zeynep(2006), **Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği**, 1.Baskı, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları
- Dinler, Zeynel(2000), **Tarım Ekonomisi**, 5.Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları
- Direk, Mithat(2012), **Tarım Tarihi ve Deontoloji**, 2.Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi
- Direk, Mithat, <https://goo.gl/21F9VL>, (16.05.16)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı(2011a), Fransa Ülke Raporu, http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Fransa_ulke_raporu_2011.pdf, (11.08.16)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı(2011b), Almanya Ülke Raporu, <https://goo.gl/nPd1z5>, (25.08.16)

- Dış Ticaret Müsteşarlığı(2011c), İspanya Ülke Raporu, <https://goo.gl/pAGUAL>, (30.08.16)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı(2011d),Polonya Ülke Raporu, <https://goo.gl/GmMJKx>, (02.09.16)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı(2011e), Yunanistan Ülke Raporu, <https://goo.gl/Du3sbx>, (06.09.16)
- Doğan, Adem(2009), “Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği”, **Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 365-392
- Doğan, Zeki ve diğerleri(2015), “Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**,8, 29-41
- Ege, Hüsnü(2011), “Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi”, **TEPGE BAKIŞ**, Temmuz 2011 / ISSN: 1303–8346 / Nüsha: 7
- Eraktan, Gülcan(1988), “AT’de Tarım Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri”, **Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi**, Tarım Ekonomisi Bölümü (yayınlanmamış ders notları), Ankara
- Eraktan, G., Abay, C., Miran, B., Olhan, E.(2004), “Türkiye’de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları”, **İstanbul Ticaret Odası**, Yayın No:2004-53, İstanbul
- Eraktan, Gülcan(2006), “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasında Değişim Doğrultuları ve Türkiye İçin Önemi”, Ankara, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 5(2), 47-67
- Erbay, Recep(2013), “Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(4)
- Ercan, Murat(2010), “Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’deki Gelişmeler”, **Akademik Bakış Dergisi**, sayı 22, Ekim-Kasım-Aralık
- Eskişehir Ticaret Odası(2014), “Hollanda’nın Ekonomik Yapısı ve Türkiye ile Ticari İlişkileri”, <https://goo.gl/BUeoOg>, (01.09.16)
- European Commission(2014a), EU Budget 2014 Financial Report, <https://goo.gl/6ZWs5I>, (13.04.17)
- European Commission(2014b), United Kingdom Common Agricultural Policy, <https://goo.gl/M5bYme>, (23.08.16)
- European Commission(2014c), İtaly: CAP in Your Country, <https://goo.gl/NwuLJ2>, (29.08.16)
- European Commission(2014d), Spain: CAP in Your Country, <https://goo.gl/tpG06R>, (31.08.16)

European Commission(2014e), Netherlands: CAP in Your Country, <https://goo.gl/6l1ZQc>, (01.09.16)

European Commission(2014f), Poland: CAP in Your Country, <https://goo.gl/1YNDC3>, (05.09.16)

European Commission(2014g), Poland and The CAP: 10 Years of Success, <https://goo.gl/eSq6hJ>, (05.09.16)

European Commission(2015a), EU Agriculture Spending, <https://goo.gl/mKeUt6>, (08.05.16)

European Commission(2015b), “Direct aids schemes”, <https://goo.gl/ut0ytV>, (18.12.16)

European Commission(2016a), “DG Trade Statistical Guide”, <https://goo.gl/aAMv7S>, (12.04.16)

European Commission(2016b), VAT Rates Applied in the Member States of the European Union, <https://goo.gl/TDbMAE>, (09.05.16)

European Commission(2016c), “Germany; CAP in Your Country”, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-in-your-country/pdf/de_en.pdf, (25.08.16)

European Commission(2016d), “Statistical Factsheet: Poland”, <https://goo.gl/YWICRb>, (02.09.16)

European Commission(2016e), “Cap in Your Country: Greece”, <https://goo.gl/AR0TNi>, (06.09.16)

European Commission (2016f), “Statistical Factsheet: EU”, <https://goo.gl/ILsBW8>, (30.04.2017)

European Parliament (2016), “EU Rural Development Policy”, <https://goo.gl/RneqqM>, (18.12.16)

European Union(2014), **Agriculture, Forestry and Fishery Statistic**, Luxembourg: Publications Office of the European Union

Eurostat(2015a), CAP Context Indicators 2014-2020, <https://goo.gl/xJQTmN>, (07.05.16)

Eurostat(2015b), Usually Resident Population on 1 January, <https://goo.gl/QTzEDx>, (07.05.16)

Eurostat(2015c), Agricultural Output, Price Indices and Income, <https://goo.gl/bx3UyH>, (07.05.16)

Eurostat(2015d), GDP and Main Components (output, expenditure and income), <https://goo.gl/iCKl7J>, (07.05.16)

- Eurostat(2015e), “Budget in Figures”, http://ec.europa.eu/budget/figures/index_en.cfm, (15.05.16)
- Eurostat(2015f), “Tax Revenue Statistics”, <https://goo.gl/F4xUdh>, (15.05.16),
- Eurostat(2016a), “Agricultural Production – orchards”, <https://goo.gl/vnoPbE>, (01.09.16)
- Eurostat(2016b), “Direct Support”, <https://goo.gl/TavJ6o>, (18.12.2016)
- Eurostat (2017), <https://goo.gl/RjWdDn>, (19.02.2017)
- Gaytancıoğlu, Okan(2009), **Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası**, 1.Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları
- Gelir Vergisi Kanunu(1960), **T. C. Resmi Gazete**, 10700, 31 Aralık 1960
- GTHB(2012), “Dünya Tahıl Piyasalarındaki Gelişmeler”, <http://goo.gl/63SpZs>, (16.05.16)
- GTHB(2015), “2014 yılı Ocak-Ağustos Dönemi Dış Ticaret Verileri”, <http://goo.gl/NMvMpW>, (16.05.16)
- GTHB(2016a), “2016 Yılı Bütçe Sunumu”, <https://goo.gl/TmJOKu>, (22.12.16)
- GTHB(2016b), “Ortak Tarım Politikası”, <https://goo.gl/H3brXb>, (30.04.17)
- Global Alliance of Independent Firms(2013), **European Value Added Tax(VAT)**, Netherlands
- Güder, Gökhan(1998), “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri” **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları**, Ankara
- Günaydın, Gökhan(2006), “Türkiye Tarım Sektörü”, **Tarım ve Mühendislik**, sayı:76-77, <https://goo.gl/GqzOYv>, (12.04.17)
- Güngör, Kamil(2001), “Avrupa Birliği’nde Vergi Uyumlaştırması ve Vergi Uyumlaştırma Politikası”, **Maliye Dergisi**, sayı 136, Ocak-Nisan 2001
- Güresinli, Cansu Naldan (2015), **Avrupa Birliği ve Türkiye Tarımsal Destekleme Politikaları ve Yapısal Politikalarının Tarihi Gelişiminin Değerlendirilmesi**, AB Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
- Gürler, Zafer(2008), **Tarım Ekonomisi**, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Güvenç, Müge H.(2010), “Avrupa Birliği Bütçesi’nin Finansmanı: Öz Kaynaklar Sistemi”, **Maliye Dergisi**, 158, Ocak-Haziran
- Hayran, Seyit(2013), “Türkiye’de Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi”, **Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 3(1): 69-72, 2013
- Hekimoğlu, Burhan ve Altındağ, Mustafa(2006), **AB Ortak Tarım Politikaları ve DTÖ Kararları- Bunların Ülke ve Bölge Tarımına Etkileri**, 1.Basım, Samsun: Samsun Tarım İl Müdürlüğü

- Igras, Janusz(2014), **25 Years of Polish Agriculture**, Food Security in Europe, CK Puławy Competence Center, Varşova
- İkincikarakaya ve diğerleri(2013), “Doğal Kaynaklar ve Tarım”, **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, 6(1), 104-109
- İlseven, Serkan ve diğerleri(2014), **Kıbrıs Coğrafyası**, 9.Baskı, Ankara: Başak Matbaacılık
- İnan ve diğerleri(2003), Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu, **İstanbul Ticaret Odası**, 2003-53
- İTKİB(2013), Tekstil Sektörü Açısından İngiltere, <https://goo.gl/gQsPIH>, (22.08.16)
- Kalkınma Bakanlığı(2014a), “Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği”, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2014
- Kalkınma Bakanlığı(2014b), “Ekonomik ve Sosyal Göstergeler” <https://goo.gl/fzSRI6>, (10.05.16)
- Kalkınma Bakanlığı(2016), “Onuncu Kalkınma Planı”, <https://goo.gl/7oLBzP>, (16.05.16)
- Karaarslan, Ahmet ve Bahçe, Abdullah Burhan(2008), “Yunanistan’ın Ekonomik, Hukuki, Siyasi Yapısı ve Yunanistan Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, **D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi**,19
- Karabacak, Hakan(2004), “Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği”, **Maliye Dergisi**, sayı 146, Mayıs-Ağustos 2004
- Karaer, Feza ve Gürlük, Serkan(2003), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Tarım-Çevre-Ekonomi Etkileşimi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), 197-206
- Karagölge, Cahit(1987), **Tarım Ekonomisi**, 1.Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi
- KDV Kanunu(2007), **T. C. Resmi Gazete**, 26742, 24 Aralık 2007
- Kesbiç ve diğerleri(2005), “Rekabet Gücü Ölçümü ve Önemi: Türk Tarım Sektörü İçin Bir Analiz” **İstanbul Üniversitesi VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, İstanbul
- Keyder, Beysan(1959), “Zirai Sektörde Vergileme”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 157-171
- Kılıç, Mehmet(2006), “4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 12 (2): 39-49

- Korkmaz, Volkan(2015), **Tarım Ürünlerini Destekleme Politikaları: Türkiye ve AB Karşılaştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- KPMG(2011), Germany: Country VAT/GST Essentials, <https://goo.gl/QlvFeo>, (26.08.16)
- Maliye Bakanlığı(2006), AB Ortak Tarım Politikası ve DOHA ROUND Görüşmeleri”, https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/diger_raporlar/sayi_18.pdf, (13.04.17)
- Norwegian Agricultural Economics Research Institute(NILF)(2002), **Taxation of Agricultural in Selected Countries**, Oslo: NILF
- Olcay, S.Ceran Arslan (2015), **2014-2020 Mali Planı Çerçevesinde Ortak Tarım Politikası'nın Geleceğinin Değerlendirilmesi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Olgun, Akın(2005), “AB Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi”, Erdoğan Oktay(Ed), Renan Turalıoğlu(Ed), **Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu**, 1.Baskı içinde (17-25), Ankara
- Oral, Hasan(2005), “Avrupa Birliği'ndeki Vergi Uyum Çalışmaları ve Türkiye”, **TBB Dergisi**, sayı 56
- Organization for Economic Co-Operation and Development(2011), **West African Futures**, 04, September 2011
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği(OAİB),(2014), Polonya Pazar Araştırması Raporu, <http://goo.gl/PjP6Jg>, (02.09.16)
- Oyan, Oğuz(2000), “Tarımda Doğrudan Gelir Desteğine Hazır Mıyız?”, http://journal.tarekoder.org/archive/2000/2000_01_01.pdf, (13.04.17)
- (2001), “Kalkınma ve Sosyal Adalet”, **Emek Politikaları Sempozyumu**, 24-25 Mart 2001-Ankara
- Ören, N. ve M. B. Bahadır, 2005. Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Hayvansal Ürün Politikaları ve Bu Politikalar Sonucu Ortaya Çıkan Transferler. Hayvansal Üretim 46(1): 1-7, Adana.
- Özertan, Gökhan(2013), “Türkiye Tarım Sektörü’nde Yapısal Dönüşüm ve Teknoloji Kullanımının Rolü” Boğaziçi Üniversitesi
- Öztürk, Fahriye ve Ardor, Hakan Naim(2005), “Tam Üyelik Öncesinde Türk Tarımının AB Tarımına Karşısında Durumu ve Ortak Tarım Politikasına Uyum Sorunu”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 15(52-53), 209-233

- Pehlivan, Osman(2014), **Vergi Hukuku**, Trabzon: Celepler Matbaacılık
- Roma Antlaşması(1957), Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2827,rometrapdf.pdf?0>, (08.05.16)
- Sağlık, Fatma Can(2010), “AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’ye Etkileri (Tarım Müzakereleri Analizi)”, **Ziraat Mühendislik Odası VII.Teknik Kongresi**, Ankara
- Sayın, Cengiz ve diğerleri(2012), “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Türkiye ve AB’de Yaş Meyve, Sebze Piyasasının Değerlendirilmesi”, <https://goo.gl/tK9qif>, (16.03.16)
- Schweizer Kobras(2013), The German Tax System, <https://goo.gl/Jumuyk>, (26.08.16)
- Soydan, Billur Yaltı(2001), **Avrupa Birliği’nde Dolaysız Vergiler**, İstanbul: Beta Yayınevi
- Tan, Sibel(2004), “Sürdürülebilir Tarım”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü-Bakış**, 5(2)
- Tan, Sibel ve diğerleri(2015), “The Evaluation of the Changes in the Agricultural Sector with Common Economic Indicators in Turkey During the Last Decade”, **Mediterranean Journal of Social Sciences**, 588-595
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu[TKDK] (2014), **2014 Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı**, 44(7)
- Tarım Kanunu(2006), **T. C. Resmi Gazete**, 5488, 18 Nisan 2006
- Taştan, Kemalettin(2000), “Tarımsal Gelirlerin Vergilendirilmesinde Son Değişiklikler ve Olası Etkileri”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, Sayı:5, Sayfa: 71-88.
- Tezcan, Neslihanee Korkmaz(2015), **AB ve Türkiye’deki Tarımsal Destek Politikaları (AB Sisteminin Türkiye’ye Uygulanabilirliği**, Uzmanlık Tezi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
- The Andersons Centre(2015), The Best British Farmers, **The Oxford Farming Conference**, <http://www.ofc.org.uk/files/ofc/papers/ofcreport2015.pdf>, (24.08.16)
- TKB(2003), “Avrupa Birliği’ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu”, **Tarım ve Köyşleri Bakanlığı**, Ankara
- TOBB(2013), “Türkiye Tarım Sektörü Raporu”, <https://goo.gl/OFjsU2>, (12.04.17)
- Tunçer, Mehmet(2003), “Avrupa Birliği Vergi Uyumlaştırması Politikası”, Muhsin Kar(Ed) ve Harun Arıkan(Ed), **Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye**, 309-336, İstanbul: Beta Yayınevi

- TÜİK(2014a), “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları”,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974>, (16.04.16)
- TÜİK(2014b), “Tarım ve Orman Alanları”, <https://goo.gl/dJ1dvo>, (09.05.16)
- TÜİK(2014c), “Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri”,
www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1311, (10.05.16)
- TÜİK(2015a), <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21567>, (29.04.17)
- TÜİK(2015b), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18645>, (16.05.16)
- TÜİK(2015c), http://tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2015_43_20150709.pdf, (13.04.17)
- TÜİK(2015d), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21510>, (29.04.17)
- TÜİK(2016), http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1587, (13.04.17)
- United Nations(1997), Glossary of Environment, <https://goo.gl/nrIW1D>, (13.04.17)
- World Bank(2014a), Agriculture, Value Added (% of GDP),
<http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>, (10.04.16)
- World Bank(2014b), Cereal Production (metric tons),
<http://data.worldbank.org/indicator/AG.YLD.CREL.KG?page=1>, (07.05.16)
- World Bank(2014c), Employment in Agriculture, <https://goo.gl/dYTIGT>, (07.05.16)
- World Bank(2015a), Land Under Cereal Production, <https://goo.gl/XuL1Dq>, (16.05.16)
- World Bank(2015b), “Cereal production”, <https://goo.gl/UaEjLf>, (16.05.16)
- Yalçınkaya ve diğerleri(2006), “Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 13(2), 97-118
- Yapar, Sinem(2005), “Türkiye’de Tarımsal Ekonomi Ve Destekleme Politikasının Bir Aracı Olarak Doğrudan Gelir Desteği sistemi”,
<http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2005/2.pdf>, (13.04.17)
- Yazarken, Hakan ve Mezararkalı, Pınar(2015), “Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkilerinde Doğrudan Vergi Uygulamaları”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 64–76, Kasım 2015
- Yıldız, Habib(2006), “Avrupa Birliği Vergi Politikası ve Vergi Uyumlaştırma Çalışmaları”, **Hukuk Dergisi**, sayı 3-4, 549-569
- Zanbak, Caner(2012), “Türkiye Kalkınmasının Sürdürülebilirliği Açısından Doğal Kaynaklardan Yararlanma Sorunları”, **İstanbul Teknik Üniversitesi Vakıf Dergisi**, 127, 21-26

ÖZGEÇMİŞ

13.07.1992 yılında Giresun'da doğan Hamdi Furkan Günay, ilköğretimini Espiye Süleyman Demirel İlköğretim Okulu'nda, liseyi ise Espiye Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. 2010 yılında üniversite eğitimi için Karadeniz Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Maliye bölümünü kazanmıştır.

Günay lisans dönemi boyunca, sosyal aktivitelerin de en az dersler kadar önemli olduğunun bilinciyle faal bir öğrencilik hayatı yaşamaya çalışmış, bu bağlamda üyesi olduğu müzik grubuyla yerel bazda konserler vermiş, Radyo K.T.Ü'de iki yıl boyunca radyo programcılığı yapmıştır. Bunun yanında; Maliye Kulübü, Erasmus Kulübünde etkinlik göstermiş, yine aynı süreçte gitar, bağlama ve diksiyon eğitimi almıştır. Lisans eğitiminin son yılında ise Erasmus kapsamında bir dönem boyunca Varşova Ekonomi Üniversitesi'nde eğitimine devam ederek lisans öğrenimini başarıyla bitirmiştir.

Gümüşhane Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışan Günay; bekar olup, iyi derecede İngilizce bilmektedir.